

BOSNA I HERCEGOVINA I PROCES EVROPSKIH INTEGRACIJA

Dina Bajraktarević

Sažetak Članstvo u Evropskoj uniji označeno je kao jedan od najvažnijih ciljeva vanjske politike Bosne i Hercegovine, čija realizacija je započeta Procesom stabilizacije i pridruživanja. Navedeni proces je rezultat novog pristupa Evropske unije zemljama jugoistočne Evrope s ciljem kvalitetnijeg pružanja pomoći i omogućavanja brzog napretka u evropskim integracijama. Dobrovoljnu harmonizaciju bosanskohercegovačkog zakonodavstva, započetu još 2000. godine, danas je zamijenilo obavezujuće usklađivanje domaćih propisa. Ispunjavanje kriterija kojima je uvjetovano punopravno članstvo predstavlja prioritet Bosne i Hercegovine, koja trenutno ima položaj potencijalnog kandidata za članstvo u Evropskoj uniji. Pravni okvir napretka Bosne i Hercegovine u procesu evropskih integracija određen je Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju koji je potpisan u junu 2008. godine.

Ključne riječi: postupak pristupanja, pravna tečevina, Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, kopenhagenski kriteriji

UVOD

U okviru ovog rada bit će predstavljeni rezultati analize trenutnog položaja Bosne i Hercegovine u procesu evropskih integracija, kao potencijalnog kandidata za članstvo. Dobrovoljna harmonizacija bosanskohercegovačkog zakonodavstva započeta još 2000. godine kao rezultat ispunjavanja Programa prioriteta iz šesnaest oblasti Studije izvodljivosti, rezultirala je donošenjem zakona i formiranjem institucija u skladu sa zahtjevima *acquis communautaire*. Fazu dobrovoljnog usklađivanja zamijenila je faza obavezujućeg usklađivanja domaćih propisa koja je započela potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju 16. 6. 2008. godine u Luksemburgu. Kao ključni ciljevi pridruživanja koje se Sporazumom uspostavlja između Bosne i Hercegovine i Evropske unije, navedeni su podrška naporima Bosne i Hercegovine u razvijanju ekonomske i međunarodne saradnje, uključujući i usklađivanje njenog zakonodavstva sa zakonodavstvom Zajednice i nastojanjima da ostvari prijelaz u funkcionalnu tržišnu privredu. Preuzimanje *acquis communautaire* ili pravnog naslijeđa/tečevine Unije, odnosno usklađivanje domaćeg zakonodavstva s njegovim odredbama je kompleksna, dugotrajna obaveza o kojoj se u procesu evropskih integracija ne može pregovarati. Sagledavanje trenutnog položaja Bosne i Hercegovine u procesu evropskih integracija zahtijeva iscrpnu analizu njenog postojećeg pravnog, ekonomskog i političkog okvira uz jasno identificiranje preostalih uvjeta koje je potrebno ispuniti.

Složenost problematike utvrđivanja trenutnog položaja Bosne i Hercegovine u procesu evropskih integracija odredila je i strukturu rada.

1. PROCES EVROPSKIH INTEGRACIJA

Proces evropskih integracija unatoč brojnim nedoumicama u pogledu njegove prirode predstavlja proces koji je obilježio vanjsku politiku većine evropskih država. Prvobitno započet kao izraz nastojanja da se spriječe sukobi na kontinentu i osigura trajan mir, tokom vremena prerastao je u snažnu ekonomsku integraciju koja je doživjela svoju pravnu i političku nadgradnju. Kontinuiran rast broja država neposredno uključenih u proces integracije, obilježio je evoluciju Evropskih zajednica i Evropske unije.¹ Danas možemo govoriti o pet krugova proširenja: 1973. godine (Danska, Irska i Velika Britanija), 1981. godine (Grčka), 1986. godine (Španija i Portugal), 1995. godine (Austrija, Finska i Švedska), 2004. godine (Češka Republika, Estonija, Kipar, Letonija, Litvanija, Mađarska, Malta, Poljska, Slovačka i Slovenija) i 2007. godine (Bugarska i Rumunija).

Proširenje Evropske unije je pažljivo koncipiran proces, izgrađen na temelju dosadašnjih iskustava, gdje su posebno značajna bila iskustva iz tzv. istočnog proširenja koje je predstavljalo i najveći integracioni izazov (Schneider, 2009: 14; O'Brennan, 2006: 172). Pojam "istočno proširenje" odnosi se prvenstveno na četvrti krug proširenja koji je u historiji Unije bio najobimniji – deset država je istovremeno primljeno u članstvo u maju 2004. godine (Kipar, Češka Republika, Estonija, Mađarska, Latvija, Litvanija, Malta, Poljska, Slovačka i Slovenija). Tri godine kasnije u januaru 2007. Bugarska i Rumunija su također postale članice. Njihovo pristupanje je bilo odgođeno zbog zabrinutosti oko njihove sposobnosti da ispune obaveze iz članstva, posebno u oblasti pravosuđa i borbe protiv korupcije (Schneider, 2009: 14). Istočno proširenje je doprinijelo preciznijem definiranju kriterija za članstvo, kao i kreiranju posebnih normi i pravila koja reguliraju proces proširenja.

Svaka država koja se opredijeli za članstvo, mora da ispuni mnoge preduvjete prije nego što bude zaista razmatrana za članstvo. Ispunjenje preduvjeta bilo je zahtijevano (s određenim izmjenama) još od prvog kruga proširenja, ali sve do samita u Kopenhagenu 1993. godine, oni nisu bili eksplicitno definirani, odnosno proces proširenja imao je *ad hoc* prirodu. Prema osnovnim kriterijima za pristupanje ili *kopenhagenskim kriterijima*, prije nego što bude razmatrana za članstvo, država mora imati:

- stabilne institucije koje garantiraju demokraciju, vladavinu prava, ljudska prava i poštovanje i zaštitu manjina,
- funkcionalnu tržišnu privredu, kao i sposobnost da se nosi s konkurencijskim pritiskom i tržišnim snagama unutar Unije;

---

¹ Ujedno je i jedan od najznačajnijih pokazatelja jačanja Evropske unije, tako da danas sa 27 država članica i gotovo 500 miliona stanovnika, Unija je najveća ekonomska zona na svijetu.

- sposobnost preuzimanja obaveza iz članstva, uključujući pridržavanje ciljeva političke, ekonomske i monetarne unije; te
- sposobnost za preuzimanje *acquis communautaire* i osiguranje njegove učinkovite – implementacije putem odgovarajućih administrativnih i sudskih struktura.

Kopenhagenskim kriterijima dodan je još jedan kriterij – zahtjev da država mora stvoriti uvjete za pristupanje putem prilagođavanja svojih institucionalnih struktura.²

Upravo putem navedenih kriterija evropski integracioni proces je uticao na reforme u evropskim državama – državama kandidatima i potencijalnim kandidatima. Transformacija država pod utjecajem kriterija za članstvo posebno je bila vidljiva u slučaju država s prostora centralne i istočne Evrope.

2. POSTUPAK PRISTUPANJA

Evropska unija je načelno otvorena za sve evropske države koje poštuju njene vrijednosti i rade na njihovom promoviranju, drugim riječima, punopravnom članicom može postati svaka država koja poštuje principe slobode, demokracije, ljudskih prava i osnovnih sloboda i pravne države. U članu 49. Ugovora o EU utvrđene su osnovne pretpostavke za pristupanje evropskih država Evropskoj uniji. Prema tom članu, svaka evropska država koja poštuje načela iz člana 2(1) (bivši čl. 6(1)) Ugovora o EU (sloboda, demokracija, ljudska prava načelo vladavine prava) može zatražiti da postane članica Unije. Ipak, spomenuta “otvorenost” Evropske unije novim članovima ograničena je složenim kriterijem “evropskog identiteta” koji pored geografskog značenja (samo evropske države mogu aplicirati za članstvo) ima i brojne druge konotacije (historijske, kulturne, religijske, političke itd.) (Misita, 2010: 339). Pored općih uvjeta potrebno je zadovoljiti i prethodno navedene konkretne kriterije za članstvo (kopenhagenske kriterije i madridski kriterij) iz čije je definicije vidljiv nagovještaj ekskluzivnosti članstva u Uniji, ali i da ne postoji pravo pristupanja, već samo njegova mogućnost (Košutić, 2006: 82).

Postupak pristupanja Evropske unije regulisan je članom 49. Ugovora o EU. Radi boljeg razumijevanja postupka pristupanja, potrebno je dati njegov kratki prikaz. Uvodna faza postupka započinje podnošenjem zahtjeva za članstvo Evropskom vijeću, koji se može povući sve do završne ratifikacije (što je Norveška učinila u dva navrata 1972. godine i 1994. godine). Nakon toga Komisija daje prethodno mišljenje o sposobnosti podnosioca zahtjeva da ispunji uvjete članstva, pri čemu se posebna pažnja posvećuje ispunjavanju uvjeta koji se odnose na razvijenost demokratskih institucija i funkcionalne tržišne ekonomije. Nakon zvaničnog mišljenja Komisije, Vijeće odlučuje o podnesenoj aplikaciji. Iako Vijeće odlučuje na temelju mišljenja Komisije, ono nije vezano s tim mišljenjem. Pozitivno mišljenje Komisije i jednoglasna saglasnost s njim od strane Vijeća vode ka formalnom početku pregovora o

² Npr. država treba da ima efikasne institucionalne kapacitete – to je tzv. madridski kriterij.

pristupanju, s tim da je bitno napomenuti da otvaranje pregovora ne podrazumijeva da je donesena odluka o prijemu (Košutić, 2006). O prijemu nove članice Vijeće odlučuje jednoglasno, nakon što je tim povodom konsultovalo Komisiju i nakon što je za to dobilo saglasnost Evropskog parlamenta koji će je dati većinom glasova svojih članova – čl. 49(1).

Tokom cijelog procesa kroz redovite izvještaje, strategijske papire i pojašnjenje uslova za dalji napredak, Komisija redovno informira Vijeće i Evropski parlament o zemljama kandidatima. Ona također nadgleda ispunjavanje minimalnih preduvjeta i napredak u primjeni zakonodavstva Unije i drugih odgovarajućih aktivnosti. Nadgledanje se nastavlja i nakon pristupa, jer to omogućava da se pruže dodatne smjernice onda kada država preuzme obavezu članstva, a garantira i trenutnim državama članicama da nova država članica ispunjava uslove proistekle iz pristupa. Pregovori se posebno zaključuju sa svakom zemljom kandidatom, a njihova brzina zavisi od brzine kojom svaka zemlja obavlja reforme i usklađivanja sa zakonima Evropske unije. Uslijed toga dužina trajanja pregovora može varirati – tako da istovremeni početak pregovora s više kandidata ne znači da će se pregovori sa svakim od njih zaključiti u isto vrijeme.

Kada je Ugovor o pristupu potpisan, zemlja kandidat postaje *pristupna država* i ima pravo na privremene privilegije do pristupa kada postaje država članica. Pristupna država može davati komentare o nacrtima prijedloga, saopćenja, preporuka i inicijativa Evropske unije i dobiva status “aktivnog posmatrača” tijela i agencija Unije, koji joj daje pravo da učestvuje u raspravama, ali ne i pravo glasa. Nakon okončanja procesa ratifikacije, ugovor stupa na snagu dogovorenog datuma i pristupna država postaje država članica.

3. ZAPADNI BALKAN U PROCESU EVROPSKIH INTEGRACIJA

Iako proces integracije balkanskih država traje već duži niz godina, njegov kraj je i dalje neizvjestan. Uzroke neizvjesnosti treba tražiti u očitim razlikama između država koje su nastale kao rezultat specifičnih okolnosti u kojima se taj proces odvijao. Upravo je proces evropske integracije podijelio države Balkana na države članice (Grčka, Slovenija, Bugarska i Rumunija), države kandidate (Hrvatska, Makedonija i Crna Gora) i države potencijalne kandidate (Albanija, Bosna i Hercegovina, Srbija i Kosovo). Ipak, u komunitarnom diskursu obično se dvije posljednje grupe država obuhvaćaju izrazom “zapadni Balkan” (Misita, 2010: 332), iako se većina država suočava s izazovom evropske integracije pojedinačno, u skladu s okolnostima u kojima se nalaze. Posebno je neizvjesna pozicija država zapadnog Balkana koje su se upustile u proces integracije paralelno s procesima tranzicije i poslijeratne obnove.

U kontekstu politike Regionalnog pristupa koja je kreirana za prostor zapadnog Balkana, Evropska unija je krajem 2000. godine operacionalizirala ideju Procesu stabilizacije i pridruživanja u koji je uključila Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku, (tadašnju) SR Jugoslaviju i Makedoniju (Misita, 2007: 136). Proces stabilizacije i pridruživanja koji je

Evropska unija razvila dao je državama zapadnog Balkana jasnu predodžbu potencijalnog članstva što je i potvrđeno u više navrata. Komisija je definirala Proces stabilizacije i pridruživanja kao strategiju kreiranu s ciljem pomoći regionu da osigura političku i ekonomsku stabilizaciju uz istovremeno razvijanje bližeg povezivanja s Evropskom unijom na putu ka eventualnom članstvu.

3.1. PROCES STABILIZACIJE I PRIDRUŽIVANJA

Proces stabilizacije i pridruživanja označava novi pristup Evropske unije državama koje teže ka članstvu, jer je njen dotadašnji regionalni pristup ocijenjen kao nefleksibilan i statičan u odnosu na dinamiku i rezultate postignute u državama centralne i istočne Evrope (Direkcija za evropske integracije BiH, 2005: 60). Suština navedenog pristupa se ogleda u pružanju kvalitetnije pomoći državama jugoistočne Evrope u procesu evropskih integracija i to prvenstveno u pogledu socijalnih i ekonomskih reformi usmjerenih na ostvarenje područja vladavine prava, demokratskih odnosa i prelaska na tržišnu privredu. Osnivanje Pakta za stabilnost u jugoistočnoj Evropi podržalo je Proces stabilizacije i pridruživanja, budući da je saradnja država u regionu ključna karakteristika Procesu koja u konačnici treba da rezultira s unapređenjem ekonomske i političke stabilnosti. Sam Proces stabilizacije i pridruživanja je ujedno i okvir pregovora Evropske unije i država zapadnog Balkana tokom čitavog njihovog puta ka eventualnom pridruživanju. Kao osnovni ciljevi Procesu naznačeni su: stabilizacija država i podsticanja njihove tranzicije u tržišne ekonomije, promocija regionalne saradnje i potencijalno članstvo u Evropskoj uniji (http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/index_en.htm).

U okviru Procesu stabilizacije i pridruživanja mogu se izdvojiti njegovi osnovni pravni, politički i finansijski instrumenti i to sporazum o stabilizaciji i pridruživanju kao pravni instrument, programi pomoći CARDS i IPA kao finansijski instrumenti za podršku Procesu, autonomni trgovinski režim koji uvodi Evropska unija kao podrška razvoju privrede, i politički dijalog. Navedeni instrumenti će biti posebno razmatrani u dijelu posvećenom trenutnom položaju Bosne i Hercegovine u procesu evropskih integracija.

Općenito se Proces stabilizacije i pridruživanja može podijeliti u dvije osnovne faze gdje prva faza vodi ka zaključivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, a druga faza predstavlja pregovaranje o njemu, zaključivanje i implementaciju (Direkcija za evropske integracije BiH, 2005: 61). Osnovni segment Procesu stabilizacije i pridruživanja – Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, u svjetlu trenutnog položaja Bosne i Hercegovine u procesu evropskih integracija, bit će detaljnije razmatran u narednom dijelu rada.

3.2. SPORAZUM O STABILIZACIJI I PRIDRUŽIVANJU

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju predstavlja novu generaciju tzv. evropskih sporazuma posebno kreiranih za potrebe država jugoistočne Evrope. Ovaj sporazum je pravni

instrument Procesu stabilizacije i pridruživanja koji uvodi države iz regiona u ugovorni odnos s Evropskom unijom, odnosno Evropskim zajednicama. Za razliku od evropskih sporazuma koji su bili ponuđeni državama centralne i istočne Evrope za pridruživanje Evropskoj uniji, Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sadrži jedan bitno drugačiji element – element stabilizacije, što znači da je daljnja integracija države uvjetovana stabilizacijom njenog političkog, privrednog i društvenog sistema (Direkcija za evropske integracije BiH, 2005: 62).

Fokus Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju usmjeren je na poštivanje ključnih demokratskih principa i osnovnih elemenata unutrašnjeg tržišta Evropske unije. Iako svaki Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju ima isti cilj, a to je ostvarenje formalnog pridruživanja Evropskoj uniji, svaki takav sporazum kreiran je s obzirom na specifične okolnosti date države. Potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju s Evropskom unijom treba da ohrabri državu da poduzme konkretne reforme jer je učinkovita implementacija Sporazuma preduvjet za buduće procjene izgleda te države za članstvo od strane Unije.

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica, s jedne strane i Bosne i Hercegovine, s druge strane, zaključen je 16. juna 2008. godine. Potpisivanjem Sporazuma Bosna i Hercegovina je dobila status pridruženog člana i potvrdila status zemlje potencijalnog kandidata za punopravno članstvo u evropskoj porodici. Sporazum na odgovarajući način uređuje odnose Bosne i Hercegovine s Evropskom unijom u sva tri stuba Unije (Evropska zajednica, zajednička vanjska i sigurnosna politika, te saradnja u pravosuđu i unutrašnjim poslovima). Sporazum će stupiti na snagu nakon ratifikacije u Parlamentarnoj skupštini BiH, Evropskom parlamentu i zakonodavnim tijelima 27 zemalja članica. Do trenutka pisanja rada Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju ratificiralo 25 država članica (Evropska komisija, 2010: 5).

4. EVROPSKI PUT BOSNE I HERCEGOVINE

Prve naznake o uvjetovanosti procesa pristupanja država s područja zapadnog Balkana bile su date u okviru Regionalnog pristupa 1997. godine, gdje su bili utvrđeni politički i ekonomski uvjeti za razvoj bilateralnih odnosa s Evropskom unijom. Navedeni uvjeti obuhvaćali su kopenhagenske kriterije i zahtjeve za boljom prekograničnom saradnjom i poštivanjem Dejtonskog mirovnog sporazuma. Proces stabilizacije i pridruživanja pokrenut od strane Evropske unije je zajedno s drugim državama s prostora bivše Jugoslavije obuhvatio i Bosnu i Hercegovinu. Na Zagrebačkom samitu održanom u 2000. godini državama zapadnog Balkana je još jednom "stavljeno u izgled" članstvo u Evropskoj uniji (Misita, 2007: 136). Evropski savjet je 2002. godine u Kopenhagenu potvrdio evropsku budućnost država zapadnog Balkana kao potencijalnih kandidata i naglasio svoju odlučnu podršku nastojanjima država da se približe Evropskoj uniji. Sljedeće godine na Solunskom samitu ponovljeno je stajalište da je budućnost Zapadnog Balkana u okviru Evropske unije i obećana je puna podrška nastojanju država u regiji da ostvare demokraciju, stabilnosti i

promicanje ekonomskog razvoja, ali je i istaknuto da brzina napretka prema Evropskoj uniji ovisi od država zapadnog Balkana i od uspjeha svake države ponaosob u implementaciji reformi. Na ministarskom sastanku Evropska unija – zapadni Balkan održanom u junu 2010. godine u Sarajevu, ponovo je naglašena evropska perspektiva država zapadnog Balkana.

Bosna i Hercegovina danas u kontekstu evropskih integracija ima položaj potencijalnog kandidata za članstvo u Evropskoj uniji. Pravni okvir napretka Bosne i Hercegovine u procesu evropskih integracija određen je Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju je međunarodni ugovor koji Unija zaključuje s drugim ugovornim stranama, kojim se, osim drugih odredbi, proklamiraju visoka načela poštivanja demokratije i ljudskih prava, kao i međunarodnog prava, vladavine prava i tržišne privrede (Direkcija za evropske integracije BiH, 2005: 62). U preambuli Sporazuma su kao osnova za njegovo potpisivanje označene vrijednosti koje Bosne i Hercegovina i Evropske zajednice dijele, kao i želja za njihovim jačanjem i uspostavljanjem bliskog i trajnog odnosa zasnovanog na obostranom interesu. Obje strane su u Sporazumu izrazile svoju opredijeljenost da svim sredstvima doprinesu političkoj, ekonomskoj i institucionalnoj stabilizaciji u Bosni i Hercegovini i regiji i to putem razvoja civilnog društva i demokratizacije, izgradnjom institucija i reformom javne uprave, trgovinskom integracijom u regiji, te unapređenjem ekonomske saradnje, kao i saradnjom u brojnim oblastima, uključujući pravosuđe i unutrašnje poslove, te jačanjem nacionalne i regionalne sigurnosti. Istaknuta je i opredijeljenost za poštivanje ljudskih prava i vladavine prava, uključujući i prava pripadnika nacionalnih manjina, te demokratske principe ostvarene kroz višestranački sistem sa slobodnim i poštenim izborima. Također je izražena i neupitna opredijeljenost strana za principe slobodne tržišne privrede i spremnost Zajednice da doprinese ekonomskim reformama u Bosni i Hercegovini, kao i opredijeljenost principima održivog razvoja, slobodnoj trgovini u skladu s principima iz članstva u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji (WTO) i njihovoj transparentnoj i nediskriminativnoj primjeni. Iznoseno je i uvjerenje da će Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju stvoriti uvjete za razvoj trgovine i ulaganja, kao ključnih faktora restrukturiranja i osuvremenjivanja bosanskohercegovačke ekonomije.

Sporazumom je uspostavljeno pridruživanje između Zajednice i njenih država članica, s jedne strane, i Bosne i Hercegovine, s druge strane – čl.1(1). Kao osnovni ciljevi pridruživanja navedeni su:

- podržavanje napora Bosne i Hercegovine u jačanju demokratije i vladavine prava;
- doprinos političkoj, ekonomskoj i institucionalnoj stabilnosti u Bosni i Hercegovini te stabilizaciji u regionu;
- pružanje prikladnog okvira za politički dijalog koji omogućava razvoj bliskih političkih odnosa između strana;
- podržavanje napora Bosne i Hercegovine u razvijanju ekonomske i međunarodne saradnje, uključujući i usklađivanje njenog zakonodavstva sa zakonodavstvom Zajednice;

- podržavanje nastojanja Bosne i Hercegovine da završi prijelaz u funkcionalnu tržišnu privredu;
- promoviranje skladnih ekonomskih odnosa te postupni razvoj oblasti slobodne trgovine između Zajednice i Bosne i Hercegovine;
- razvoj regionalne saradnje u svim oblastima obuhvaćenim ovim Sporazumom.

Sporazum sadrži i opće principe koji obuhvaćaju poštivanje demokratskih principa i ljudskih prava, principa međunarodnog prava, uključujući i punu saradnju s Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), te vladavinu prava i principe tržišne privrede – čl. 2.

Iz Sporazuma vidljivo je da će se puno pridruživanje ostvarivati postepeno.

Vijeće za stabilizaciju i pridruživanje, koje je osnovano u skladu s članom 115. redovno će provjeravati, u pravilu jednom godišnje, način na koji Bosna i Hercegovina provodi ovaj sporazum i realizira zakonodavne, administrativne, institucionalne i ekonomske reforme. Ova provjera će se vršiti u duhu preambule i u skladu s općim principima Sporazuma te će na odgovarajući način uzimati u obzir relevantne prioritete utvrđene Evropskim partnerstvom i biti usklađena s mehanizmima utvrđenim Procesom stabilizacije i pridruživanja, naročito sa Izvještajem o napretku u Procesu stabilizacije i pridruživanja – čl. 8(2). Na osnovu ove provjere, Vijeće za stabilizaciju i pridruživanje će prvenstveno davati preporuke, a može donositi i odluke. Ako se provjerom uoče određene teškoće, one se mogu uputiti mehanizmima za rješavanje sporova uspostavljenim ovim sporazumom – čl. 8(3). Isto Vijeće će, najkasnije tri godine od stupanja na snagu Sporazuma, obaviti temeljitu provjeru njegove primjene i na osnovu ove provjere, procijeniti napredak koji je postigla Bosna i Hercegovina. Također, na osnovu ove provjere može donijeti odluke kojima će se rukovoditi u narednim fazama pridruživanja – čl. 8(4).

Posebno značajan segment Sporazuma je posvećen usklađivanju zakonodavstva Bosne i Hercegovine i Evropske unije i njegovog efikasnog provođenja. Naime u članu 70. istaknuto je da će Bosna i Hercegovina nastojati osigurati postepeno usklađivanje svojih postojećih zakona i budućeg zakonodavstva s pravnom tečevinom te da će osigurati propisnu primjenu i provođenje postojećeg i budućeg zakonodavstva. Usklađivanje je započeto potpisivanjem Sporazuma i postepeno će se proširivati na sve elemente pravne tečevine Zajednice. Prva faza usklađivanja obuhvaća osnovne elemente pravne tečevine Zajednice koji se odnose na unutrašnje tržište i druge oblasti vezane za trgovinu. U kasnijoj fazi Bosna i Hercegovina će se fokusirati na preostale dijelove pravne tečevine. Usklađivanje će se provoditi na osnovu programa koji će dogovoriti Evropska komisija i Bosna i Hercegovina. Kao odgovor na prethodno navedene obaveze iz Sporazuma, Vijeće ministara je usvojilo Program prioriteta usklađivanja u zakonodavnim aktivnostima za provedbu Evropskog partnerstva i Privremenog sporazuma, koji je izradila Direkcija za evropske integracije. Da bi se proces usklađivanja zakonodavstva odvijao na način ugovoren Sporazumom i da bi sve institucije u Bosni i Hercegovini koje provode odredbe Privremenog sporazuma i

prioritete Evropskog partnerstva bile upoznate s obimom sadašnjeg i predstojećeg posla, Direkcija je izdvojila dio zakonodavstva Unije potreban za provedbu ta dva dokumenta. Ovaj dokument je ujedno i prvi dokument ove vrste koji prethodi budućim godišnjim programima.

4.1. RAZMATRANJE KRITERIJA ZA PRISTUPANJE

Ispunjavanje kriterija kojima je uvjetovano punopravno članstvo predstavlja prioritet Bosne i Hercegovine. Prvu grupu čine politički kriteriji koji se odnose na razvoj stabilnih institucija koje garantiraju demokraciju, vladavinu prava, ljudska prava i poštivanje i zaštitu manjina. Također u okviru ove grupe kriterija razmatra se i regionalna saradnja, dobrosusjedski odnosi sa zemljama koje su uključene u proširenje i državama članicama, te poštivanje međunarodnih obaveza, kao što je saradnja s Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju. Postojanje funkcionalne tržišne privrede i sposobnost države da se nosi s konkurencijskim pritiskom i tržišnim snagama unutar Unije čine ekonomske kriterije koje država mora da ispuni prije razmatranja članstva. Pored toga država mora biti sposobna za preuzimanje obaveza iz članstva, uključujući pridržavanje ciljeva političke, ekonomske i monetarne unije, kao i da usvoji i implementira pravno naslijeđe Evropske unije, a za što je potrebno prilagođavanje njenih institucionalnih struktura.

4.1.1. Položaj Bosne i Hercegovine u odnosu na političke kriterije za članstvo

Evaluacija ispunjenosti političkih kriterija članstva zahtijeva prethodno određenje njihovih komponenti. Na temelju izvještaja putem kojih Komisija redovito obavještava Vijeće i Parlament o napretku koji je ostvarila Bosna i Hercegovina, mogu se utvrditi osnovne komponente političkih kriterija i to: demokracija i vladavina prava, ljudska prava i zaštita manjina i regionalna pitanja i međunarodne obaveze.

Posljednji podneseni Izvještaj o napretku Bosne i Hercegovine u 2010. godini predstavlja dobru osnovu za analizu trenutnog položaja Bosne i Hercegovine u odnosu na političke kriterije za članstvo, stoga će naredni dio rada biti posvećen kratkom prikazu njegovih najznačajnijih zaključaka koji se odnose na političke kriterije.

U fokusu navedenog izvještaja u okviru komponente demokracija, nalazi se analiza državnog Ustava, strukture državne vlasti, reforme javne uprave, civilnog nadzora nad sigurnosnim snagama, pravosudnog sistema i politike borbe protiv korupcije.

U Izvještaju je složena institucionalna struktura uspostavljena Ustavom Bosne i Hercegovine ocijenjena kao neučinkovita i podložna zloupotrebama. Također je naznačeno da nisu poduzeti ni neophodni koraci ka rješavanju zakonodavnih problema koji koče proces evropskih integracija. Zloupotreba pravila o kvorumima, koja se stalno ponavlja, komplikuje proces donošenja odluka i ima za posljedicu odgodu reformi što u konačnici smanjuje sposobnost države da ostvari napredak u procesu pristupanja Evropskoj uniji. Neuspjeh

inicijative Evropske unije i Sjedinjenih Američkih Država iz 2009. godine usmjerene na izmjene Ustava, također su razmatrane u kontekstu analize državnog Ustava. U Izvještaju je istaknuto da Ustav Bosne i Hercegovine sprečava građane, koji se ne izjašnjavaju kao pripadnici jednog od tri konstitutivna naroda (Bošnjaci, Hrvati ili Srbi), da se kandiduju za Predsjedništvo i Dom naroda Parlamentarne skupštine što je u suprotnosti s općim načelima Evropske konvencije o ljudskim pravima.³ Pored toga, navedeno je da "entitetsko glasanje" (član IV 4 d) Ustava BiH) predstavlja značajnu prepreku usvajanju zakona koji se tiču prioriteta iz Evropskog partnerstva (Zakon o promociji malih i srednjih preduzeća i preduzetništva u Bosni i Hercegovini, Zakon o obligacionim odnosima, Zakon o programu zaštite svjedoka i Zakon o javnim nabavkama). Stoga, najznačajnija izmjena državnog Ustava ostaje i dalje izmjena iz 2009. godine kojom je Distrikt Brčko definiran kao jedinica lokalne samouprave (Komisija Evropskih zajednica, 2009).⁴ Generalni zaključak koji proizlazi iz Izvještaja o napretku iz 2010. glasi da je postignut mali napredak u rješavanju ključnog prioriteta iz Evropskog partnerstva koji se odnosi na postojanje funkcionalnih i održivih državnih struktura, te na bolje poštivanje ljudskih prava i osnovnih sloboda, uključujući i usaglašavanje i usvajanje potrebnih ustavnih promjena.

Nadalje, u Izvještaju su razmatrane osnovne strukture vlasti na državnom nivou: Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine, Predsjedništvo Bosne i Hercegovine, Direkcija za evropske integracije itd. Zaključak donesen na temelju iznesenih podataka je da je Bosna i Hercegovina postigla veoma ograničen napredak na uspostavljanju funkcionalnijih i djelotvornijih struktura vlasti na državnom nivou. Nedostatak koordinacije, nacionalne tenzije i nedostatak resursa i dalje odlažu reforme. Neusklađeno vođenje politike između države i entiteta i dalje predstavlja glavnu prepreku efikasnom radu državnog nivoa vlasti, a često dupliranje nadležnosti dovodi do povećanih administrativnih troškova.

Određeni napredak je ostvaren u području javne uprave u pogledu koordinacije i kapaciteta. Međutim, neophodno je intenzivirati reformske napore. Složena i preglomazna institucionalna struktura zemlje i dalje otežava efikasnost, stoga je u Izvještaju istaknuto da su potrebna znatna daljnja nastojanja ka stvaranju efikasne, profesionalne, stabilne, odgovorne i transparentne državne službe na svim nivoima vlasti.

Iako je zabilježeno povećanje administrativnih kapaciteta Bosne i Hercegovine za provedbu obaveza iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju i Privremenog sporazuma, u Izvještaju je navedeno da administrativne strukture u zemlji još uvijek nisu sposobne da efikasno

---

³ Navedeno stajalište je potvrđeno i pravosnažnom presudom Evropskog suda za ljudska prava u slučaju *Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina*, 27996/06 and 34836/06, ECHR, od 22. 12. 2009. u kojoj je nemogućnost kandidovanja na izborima zasnovana na etničkoj pripadnosti označena kao "(...) nespojiva sa općim načelima..." Evropske konvencije o ljudskim pravima.

⁴ Prema ovim izmjenama i dopunama, Brčko ostaje pod suverenitetom Bosne i Hercegovine u područjima koja spadaju u nadležnost institucija Bosne i Hercegovine, dok je njegova teritorija zajednička imovina entiteta. Amandman na Ustav BiH koji se odnosi na Brčko je jedan od pet ciljeva koje je postavio Savjet za provođenje mira (PIC) za zatvaranje Ureda visokog predstavnika.

odgovore na zahtjeve procesa evropskih integracija – one su i dalje preglomazne, rascjepkane i s nejasnom podjelom nadležnosti na različitim nivoima vlasti.

U Izvještaju je konstatirano da je razvoj nezavisnog i efikasnog pravosudnog sistema u skladu s evropskim standardima i dalje u početnoj fazi. Naznačeno je da su nužni značajni napori kako bi se osigurala provedba Strategije za reformu sektora pravde i Državna strategija za rad na predmetima ratnih zločina, uključujući i osiguranje odgovarajućih finansijskih resursa. Rascjepkan pravni i strukturalni okvir u zemlji i nedostatak jedinstvenog budžeta sprečavaju efikasnost. Broj neriješenih predmeta i politički pritisak na pravosudni sistem i dalje predstavljaju razloge za zabrinutost.

Korupcija u Bosni i Hercegovini je prema Izvještaju rasprostranjena u mnogim područjima te da i dalje predstavlja ozbiljan problem, posebno unutar vlade i drugih državnih i entitetskih institucija, a povezana je s javnim nabavkama, dobivanjem dozvola za poslovanje u sektorima zdravstva, energije, transportne infrastrukture i obrazovanja. Korupcija je isto tako prisutna i u privatnom sektoru. Ozbiljnost problema korupcije dodatno je naglašena slabim uspjehom u istragama i procesuiranju slučajeva. Ipak, zabilježen je i određeni napredak – Bosna i Hercegovina se počela baviti korupcijom usvajanjem ažurirane Strategije za borbu protiv korupcije i akcionog plana i imenovanjem vršioca dužnosti direktora koji nadgleda njihovu provedbu, kao i osnivanjem Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije. Poduzete su određene mjere na suzbijanju korupcije (npr. podizanje svijesti, obrazovanje i obuke).

U dijelu Izvještaja posvećenom ljudskim pravima i zaštiti manjina razmatrano je poštivanje međunarodnog zakonodavstva o ljudskim pravima, zatim trenutno stanje građanskih i političkih prava, ekonomskih i socijalnih prava, manjinskih prava, kulturnih prava i zaštite manjina. U Izvještaju je izneseno da iako su ratificirane sve važnije UN-ove i međunarodne konvencije o ljudskim pravima, provedba tih dokumenata je nejednaka, a nastavljeno je i s odlaganjima kod ispunjavanja obaveza izvještavanja. Stoga je neophodno poduzeti daljnje korake kako bi se poboljšala provedba ovih konvencija. Također je navedeno da postoji nekoliko slučajeva gdje nije osigurana provedba odluka suda Bosne i Hercegovine, što je dovelo do upućivanja predmeta Evropskom sudu za ljudska prava. Od septembra 2009. do septembra 2010. godine, Evropski sud za ljudska prava je donio 20 presuda u kojima stoji da je Bosna i Hercegovina prekršila Evropsku konvenciju o ljudskim pravima (Evropska komisija, 2010: 16).⁵ Ostvaren je mali napredak u vezi s podsticanjem i provedbom ljudskih prava. Ustav Bosne i Hercegovine nije izmijenjen i dopunjen kako bi se otklonile neusklađenosti s Evropskom konvencijom o ljudskim pravima. Opći zaključak iznesen u Izvještaju u pogledu ljudskih prava glasi da su osnovni elementi međunarodnog zakonodavstva o ljudskim pravima dio pravnog sistema Bosne i Hercegovine, ali da se mora poboljšati

⁵ Od oktobra 2009. godine Evropskom sudu za ljudska prava je podneseno ukupno 673 novih tužbi. Od septembra 2010. godine na Sudu je bilo oko 1216 neriješenih predmeta od kojih se otprilike 300 odnosilo na staru deviznu štednju u bankama sa sjedištem u Bosni i Hercegovini.

provedba zakonodavstva iz oblasti ljudskih prava i izvršiti usklađivanje s odlukama Evropskog suda za ljudska prava.

Kada je u pitanju stanje građanskih i političkih prava u Bosni i Hercegovini, u Izvještaju je navedeno da nije ostvaren napredak. Napori u sprečavanju mučenja i zlostavljanja nisu zadovoljili evropske standarde. Pristup pravdi i jednakosti pred zakonom nije zagarantovan. Iako su zabilježena određena poboljšanja zatvorskih uvjeta, sveobuhvatna reforma zatvorskog sistema nije započeta. U Izvještaju je zabilježen neznatan napredak u oblastima slobode izražavanja, slobode okupljanja i slobode vjere, dok je s druge strane zabilježen povećan politički pritisak na medije i neprestane prijetnje nezavisnosti Regulatorne agencije za komunikacije što predstavlja ozbiljan razlog za zabrinutost.

Slični zaključci su izneseni i u pogledu stanja socijalnih i ekonomskih prava gdje je ostvaren mali napredak. Usvojen je Zakon o ravnopravnosti polova, a zajednički školski plan i program za devetogodišnje obrazovanje se primjenjuje u većini škola u zemlji. Nasilje u porodici i dalje predstavlja ozbiljan problem. Pored toga je potrebno poboljšati zaštitu žena protiv svih oblika nasilja. Nisu preduzeti koraci na otklanjanju nedostataka Zakona o zabrani diskriminacije. Potrebno je uložiti veće napore u borbi protiv diskriminacije ugroženih osoba, kao i u pogledu zaštite prava djece. Pored toga neophodno je usvajanje politika socijalnog uključivanja koje djelotvorno promovišu socijalnu koheziju i pomirenje u zemlji. Unapređenje radnih prava, uloge sindikata i mehanizama socijalnog dijaloga također predstavljaju nužnost.

Izvjestan napredak je zabilježen u području manjinskih prava, kulturnih prava i zaštite manjina.⁶ Ipak unatoč ostvarenom napretku neophodno je poboljšati provedbu zakonodavstva koje garantuje zaštitu prava manjina. Usvojena je Revidirana strategija za sprovođenje Aneksa VII koja uključuje planove za materijalnu pomoć izbjeglicama i interno raseljenim licima. Povratnici se nastavljaju suočavati s poteškoćama pri zapošljavanju, pristupu zdravstvenoj zaštiti, socijalnoj zaštiti i pravu na penziju. Napredak je postignut u provođenju akcionih planova za Rome, s tim što se nije dovoljno pažnje posvetilo poboljšanju koordinacije i uspostavljanju mehanizama za praćenje istih. Ipak se Romi i dalje suočavaju s veoma teškim životnim uslovima i diskriminacijom.

U dijelu posvećenom regionalnim pitanjima i međunarodnim obavezama, zaključeno je da je saradnja Bosne i Hercegovine s Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju ostala dobra. Država je nastavila svoje aktivno učešće u regionalnoj saradnji.⁷

⁶ Prema Zakonu o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina, u Bosni i Hercegovini postoji 17 nacionalnih manjina. Tri konstitutivna naroda – Bošnjaci, Hrvati i Srbi ne pripadaju nacionalnim manjinama.

⁷ Poboljšana je sudska saradnja u krivičnim stvarima između Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije. Bosna i Hercegovina je potpisala sporazum sa Hrvatskom i Srbijom u februaru i sa Crnom Gorom u julu o međusobnom izvršavanju sudskih presuda u krivičnim stvarima. U skladu sa novim sporazumom, osoba osuđena za krivično djelo u jednoj državi koja pobjegne u susjednu državu, može biti pozvana da odsluži kaznu u državi u koju je pobjegla. Dobar napredak je ostvaren u prekograničnoj saradnji u borbi protiv organizovanog kriminala, trgovine ljudima i krijumčarenja, ali mali napredak je postignut u

Dobrosusjedski odnosi su prevladavali, ali je bilo malo napretka u rješavanju neriješenih pitanja, posebno onih u vezi s rješavanjem graničnih sporova i imovinom.⁸

Iz prethodno iznesenih zaključaka iz posljednjeg Izvještaja o napretku Bosne i Hercegovine za 2010. godinu u odnosu na političke kopenhagenske kriterije, vidljiva je stagnacija, a ne napredak i to u gotovo svim segmentima. Postignut je mali napredak u rješavanju ključnog prioriteta iz Evropskog partnerstva, koji se odnosi na postojanje funkcionalnih i održivih državnih struktura te na bolje poštivanje ljudskih prava i osnovnih sloboda, uključujući i usaglašavanje i usvajanje potrebnih ustavnih promjena. Iako su osnovni elementi međunarodnog zakonodavstva o ljudskim pravima dio pravnog sistema Bosne i Hercegovine, evidentni su značajni problemi u provedbi zakonodavstva iz oblasti ljudskih prava i usklađivanju s odlukama Evropskog suda za ljudska prava. Također, iako je država nastavila da aktivno učestvuje u regionalnoj saradnji, sporovi u pogledu granica i imovine sa susjedima nisu riješeni.

Dakle, proces ispunjenja političkih kriterija za članstvo u Bosni i Hercegovini je obilježila stagnacija zbog koje je ostvarenje cilja uspostave stabilnih institucija koje garantiraju demokraciju, vladavinu prava, ljudska prava i poštivanje i zaštitu manjina i dalje daleko.

4.1.2. Položaj Bosne i Hercegovine u odnosu na ekonomske kriterije za članstvo

Privredni sistem Bosne i Hercegovine bio je uglavnom pod uticajem političkih okolnosti koje su oblikovale i usmjeravale njegov razvoj. Prelazak s centralizirane, planske privrede na tržišno orijentiranu privredu, započeo je krajem 80-ih godina prošlog stoljeća i još uvijek traje. Razloge dugotrajnosti tranzicijskog procesa treba tražiti u ratnim dejstvima uslijed kojih je uništen veći dio privrednih kapaciteta zemlje, tako da je tranzicijski proces tekao istovremeno s procesom poslijeratne obnove što je dovelo do umanjenja uspjeha njegove realizacije, odnosno nejednakog razvoja različitih ekonomskih faktora. Složeno državno uređenje je također doprinijelo fragmentiranosti finansijskog tržišta i otežalo provođenje istraživanja koja će prikazati realno stanje u finansijskom sektoru. Prvi naponi ispitivanja realnog stanja bosanskohercegovačkog privrednog sistema rezultat su nastojanja da se približi članstvu u Evropskoj uniji.

Kopenhagenski ekonomski kriteriji zasnivaju se na postojanju funkcionalne tržišne privrede, kao i kapacitetu ekonomije da se nosi s konkurentskim pritiscima i tržišnim snagama u Evropskoj uniji. Kao što možemo vidjeti iz same definicije ekonomskih kriterija, oni nisu precizno određeni, tako da je u praksi dosta teško obuhvatiti puno značenje ovih uslova

---

rješavanju otvorenih pitanja, uključujući pitanje granica i doprinose pomirenju, što je prioritet Evropskog partnerstva.

⁸ Navedeno se uglavnom odnosi na Hrvatsku. Nikakav napredak nije ostvaren po pitanju označavanja granica, te pitanja u vezi sa nekim kopnenim i riječnim dijelovima ostaju neriješena. Pitanja u vezi sa korištenjem luke Ploče i planovi Hrvatske za izgradnju mosta, koji će povezivati poluostrvo Pelješac sa hrvatskim kopnom, su odložena. Druga neriješena pitanja se odnose na imovinu i povratak izbjeglica, te činjenicu da Bosna i Hercegovina nije ratificirala sporazum o dvojnom državljanstvu.

(Efendić, Međedović, 2007: 6). Na temelju podnesenih izvještaja Evropske komisije mogu se uočiti osnovne komponente ekonomskih kriterija. Ispunjenje zahtjeva koji se odnosi na postojanje *funkcionalne tržišne ekonomije* razmatra se na temelju sljedećih segmenata navedenih u Izvještaju: bitni elementi ekonomske politike; makroekonomska stabilnost; međusobno djelovanje tržišnih snaga; ulazak i izlazak s tržišta; pravni sistem; i razvoj finansijskog sektora.

Analizirajući ispunjenje prethodno navedenih uvjeta u posljednjem Izvještaju o napretku Bosne i Hercegovine uočeno je da opredijeljenost za strukturne reforme i čvrste javne finansije i dalje nije ujednačena na prostoru čitave države. Pored toga prisutan je i dalje snažan uticaj globalne ekonomske i finansijske krize koja je bila uglavnom uzrokovana padom domaće privatne potrošnje, padom investicija i smanjenjem vanjske potražnje. Dohodak po glavi stanovnika, mjereno po standardima kupovne moći, u 2009. godini je bio 30% prosjeka EU-27, nepromijenjen od prethodne godine. Tokom 2010. godine zabilježen je blagi oporavak, jer je obim industrijske proizvodnje u prvih osam mjeseci porastao za 1,1% godišnje, a obim izvoza za 28,8%. Pored toga u Izvještaju je istaknuto da je zabilježen i nastavak prilagođavanja vanjskog debalansa, karakteriziran značajnim smanjenjem deficita tekućeg računa prema održivijem nivou. Ipak, budžeti još uvijek nisu samoodrživi i zavise od međunarodne podrške, posebno u Federaciji, iako se stanje javnih finansija popravlja. Ekonomska kriza u 2009. godini je otkrila ranjivost modela rasta Bosne i Hercegovine, koji se oslanja na potrošnju finansiranu izvana, čime se stvara veliki vanjski debalans. Proizvodni kapaciteti i konkurentnost ekonomije su i dalje niski jer domaći izvori rasta nisu iskorišteni na odgovarajući način, a domaća štednja je premala. Održivost makroekonomskih politika je bila slaba zbog strukturnih slabosti javnih finansija, iako su se vanjski debalansi popravili, a finansijska i monetarna stabilnost očuvana. U procesu privatizacije nije bilo napretka. Iako su uočena određena ograničenja poboljšanja poslovnog okruženja, reforme su nedovoljne da bi se značajno potpomogao razvoj privatnog sektora. Prema Izvještaju sudski sistem obilježen neefikašnošću i podložnošću opstrukcijama stranaka, ne pokriva adekvatno trgovačke aktivnosti uslijed čega šteti poslovnom okruženju, kao i široko prisutna korupcija i nepouzdana provedba ugovora.

Kada je pitanju *kapacitet ekonomije da se nosi s konkurentnim pritiscima i tržišnim snagama Unije*, ključna nedoumica koja se javlja jeste da li su domaće kompanije dovoljno jake da se prilagode promjenama koje ih čekaju. Taj, drugi set kriterija država treba ispuniti onog trenutka kada postane punopravna članica. U svakom slučaju, set podkriterija koji čine ovaj drugi generalni subkriterij je sljedeći: postojanje funkcionalne tržišne ekonomije; ljudski i fizički kapital; struktura sektora i preduzeća uticaj države na konkurentnost; i ekonomska integracija s Evropskom unijom.

Kada je u pitanju položaj Bosne i Hercegovine u odnosu na drugi set ekonomskih kriterija u Izvještaju je istaknuto da funkcioniranje tržišnih mehanizama i dalje koče poremećaji, pretjerano uplitanje države i nedostatak konkurencije. Također je uočeno da je ostvaren ograničen napredak prema stvaranju jedinstvenog ekonomskog prostora u državi, a što

je ključni prioritet Evropskog partnerstva. Strukturalne rigidnosti i slabi rezultati sistema obrazovanja doprinose nepostojanju odgovarajućih vještina, što šteti ispravnom funkcioniranju tržišta rada. Uplitanje države u privredu u Izvještaju je ocijenjeno kao visoko. Jedna od rijetkih pozitivnih činjenica iznesenih u Izvještaju je da je povezanosti trgovine i ulaganja s Evropskom unijom i dalje prilično visoka.⁹

Ono što treba svakako imati u vidu jeste činjenica da se navedeni kriteriji ne mogu posmatrati kao prosta lista uslova, o čemu govori i sama Evropska komisija (Efendić i Međedović, 2007: 7). Naime, stvarna ocjena ispunjenosti ekonomskih kriterija zahtijeva razmatranje, pored ova dva kriterija, čitav set drugih makroekonomskih i mikroekonomskih varijabli koje omogućavaju kompletnu analizu, uključujući i međuzavisnost pojedinih indikatora (Efendić, Međedović, 2007). Ekonomski stručnjaci smatraju da su ekonomski kriteriji za članstvo postavljeni tako da državi mogu doprinijeti samo korist, naročito u dugom roku.

U mjeri u kojoj se može suditi prema ekonomskim pokazateljima sadržanim u navedenim studijama i izvještajima, Bosna i Hercegovina je daleko od ostvarenja ekonomskih kriterija. Njeno sporo napredovanje prema ispunjenju ekonomskih kriterija za članstvo dodatno je otežano globalnom finansijskom krizom čiji je uticaj na Bosnu i Hercegovinu započeo u zadnjem kvartalu 2008. godine.

Pored evaluacije ispunjenosti političkih i ekonomskih kriterija za članstvo, postoji još jedan značajan segment čija analiza predstavlja sastavni dio opće procjene spremnosti države za članstvo. Taj segment posvećen je razmatranju sposobnosti Bosne i Hercegovine da pravnoj tečevini Unije postepeno približi svoje zakonodavstvo, zatim politikama unutrašnjeg tržišta, sektorskim politikama te pravdi, slobodi i sigurnosti u skladu sa Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju i prioritetima iz Evropskog partnerstva (Evropska komisija, 2010: 36-69). Ipak zbog složenosti navedenog segmenta on neće biti predmetom analize u okviru ovog rada.

4.3. REFORME I INSTITUCIONALNI RAZVOJ

Postupak pristupanja Uniji zahtijeva značajnu reformu institucionalne strukture države koja želi aplicirati za članstvo. Pojedini autori taj proces označavaju kao "evropeizaciju" usmjerenu na stvaranje demokratske države čije institucije omogućavaju puno poštovanje ljudskih prava i prelazak na tržišnu privredu. Reforma s jedne strane obuhvaća reorganizaciju i prilagođavanje postojećih institucija, a s druge strane osnivanje novih institucija u skladu s novim potrebama koje sa sobom donosi evropska integracija. Izgradnja i jačanje institucija prema modelima evropskih zemalja, nameće se kao osnovna pretpostavka za daljnji

⁹ Evropska unija je i dalje najveći trgovinski partner, sa udjelom od oko 54,5% u ukupnom izvozu i 45,9% u ukupnom uvozu u prvih osam mjeseci 2010. godine (samo za robu). Iako je došlo do blagog povećanja udjela izvoza u EU, udio uvoza se blago smanjio.

napredak u postupku pristupanja Uniji. Proces stabilizacije i pridruživanja je doveo do značajnih institucionalnih promjena i jačanja nadležnosti državnih institucija (Hodžić, 2007: 159). Činjenica da nije propisan određeni institucionalni model, pružila je mogućnost državama u procesu pristupanja da izgrade institucije u skladu s vlastitom političkom tradicijom i kulturom (Malová i Haughton, 2002). Evidentno je da su se tokom Procesu stabilizacije i pridruživanja nastojale sprovesti institucionalne reforme vidljive kroz restrukturiranje postojećih institucija i osnivanje novih. Politički, ekonomski i pravni kriteriji moraju biti podržani odgovarajućom institucionalnom izgradnjom, odnosno jačanjem institucija kako bi se mogli efikasno ispuniti svi zahtjevi. Određivanje prilagodbe administrativne strukture kao kriterija za članstvo nastalo je kao odgovor na situaciju da su nove tranzicijske države potpisivale ugovore o pridruživanju ili tzv. evropske ugovore i otpočele s implementacijom legislative, a da prethodno nisu osigurale odgovarajuće institucionalne kapacitete koji bi mogli podržati implementaciju (Ramljak, 2004: 31).

4.3.1. Uloga Direkcije za evropske integracije

U cilju realizacije strateškog cilja – prijem u članstvo Evropske unije u 2002. godini je osnovano Ministarstvo za evropske integracije BiH kojem je dodijeljena uloga koordinatora pomoći Evropske unije. Ubrzo je navedeno Ministarstvo bilo transformirano u Direkciju za evropske integracije BiH. Danas je Direkcija za evropske integracije ključni akter u procesu evropske integracije Bosne i Hercegovine. Ona je osnovana kao stalno tijelo Vijeća ministara BiH, koje je neposredno odgovorno predsjedavajućem Vijeća ministara BiH, u cilju djelotvornijeg obavljanja zadataka i aktivnosti institucija vlasti koje se poduzimaju u vezi s integracionim procesom Bosne i Hercegovine. Postojećim materijalnim i procesnim propisima definirane su uloge, prava, obaveze i odgovornosti u procesu usklađivanja bosanskohercegovačkog pravnog sistema sa standardima Evropske unije (i to čl. 23. Zakon o Vijeću ministara BiH; čl. 18. Zakon o ministarstvima i drugim organima uprave; čl. 6.3., 12.a i 31.f Poslovnika o radu Vijeću ministara BiH). Važnost uloge Direkcije za evropske integracije vidljiva je i iz odgovornosti koje su joj dodijeljene: koordiniranje poslova na usklađivanju pravnog sistema Bosne i Hercegovine sa pravnom tečevinom; provjera usklađenosti svih nacrti zakona i propisa koje Vijeću ministara dostavljaju ministarstva i upravne organizacije sa pravnom tečevinom; koordinacija provođenja odluka koje donose nadležni državni organi i institucije entiteta i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine u odnosu na sve aktivnosti potrebne za evropske integracije; učešće u aktivnostima ili izrada nacrti zakona, drugih propisa i smjernica koji se odnose na izvršavanje poslova koje je Bosne i Hercegovina dužna poduzimati u procesu uključivanja u evropske integracije; djelovanje kao glavni operativni partner institucija Evropske unije u Procesu stabilizacije i pridruživanja; uspostava funkcionalnog odnosa s ministarstvima, upravnim organizacijama i entitetskim vladama povodom pitanja koja se odnose na evropsku integracionu strategiju i politike, usklađivanje zakona i koordinaciju pomoći.

U pogledu implementacije pravnog naslijeđa, potrebno je izdvojiti organizacionu jedinicu Direkcije za evropske integracije, odgovornu za poslove koji se odnose na usklađivanje

pravnog sistema Bosne i Hercegovine – Sektor za harmonizaciju pravnog sistema u čijem je djelokrugu između ostalog, i:

- osiguranje sistematskog rada na harmonizaciji domaće legislative s pravnom tečevinom;
- provjera usaglašenosti svih nacrti zakona i drugih propisa koje Vijeću ministara BiH dostavljaju ministarstva i upravne organizacije;
- sudjelovanje u planiranju zakonodavne dinamike Parlamentarne skupštine BiH i pružanje stručne pomoći u planiranju zakonodavne dinamike entitetskih parlamenata/skupština;
- saradnja i operativni kontakti s relevantnim državnim i entitetskim institucijama, te drugim relevantnim partnerima u ovom segmentu;
- pomoć, stručna i tehnička podrška tokom procesa izrade nacrtu propisa i ocjene učinka.

5. PREDPRISTUPNA FINANSIJSKA POMOĆ

Evropska unija je od 1991. godine državama s prostora zapadnog Balkana dodijelila, kroz razne programe pomoći, 6,8 milijardi eura. Ključni instrumenti finansijske podrške Bosni i Hercegovini od 1995. godine bili su programi PHARE,¹⁰ OBNOVA i CARDS. Prva dva programa imala su za cilj saniranje posljedica ratnih razaranja i društvene i privredne stagnacije, dok je CARDS bio novi program usmjeren na finansijsku podršku institucionalne izgradnje Bosne i Hercegovine, odnosno pružanju potpore u Procesu stabilizacije i pridruživanja (Uredba 2666/2000). Projekti CARDS-a zajedno s prethodnim programima Evropske unije u Bosni i Hercegovini bili su realizirani u okviru centralizovanog sistema ili indirektnog centralizovanog sistema, tj. dekoncentrisanog sistema upravljanja programima Evropske unije (Derajić, 2007: 13). Putem programa CARDS, u razdoblju od 2000. do 2006. godine sredstva su bila usmjerena ka postizanju četiri glavna cilja:

1. rekonstrukcija, demokratska stabilnost, pomirenje i povratak izbjeglica;
2. institucionalni i zakonodavni razvoj, uključujući usklađivanje s normama i pristupima Evropske unije, kako bi se poduprijelo demokraciju i vladavinu prava, ljudska prava, civilno društvo i medije, te otvaranje gospodarstva slobodnoga tržišta;
3. održivi gospodarski i socijalni razvoj, uključujući strukturnu reformu; te
4. promoviranje bližih odnosa i regionalne suradnje između država članica Evropske unije i država kandidatkinja srednje Evrope (<http://www.delbih.ec.europa.eu/?akcija=clanak&CID=41&jezik=1&LID=14>).

¹⁰ Program PHARE osnovan je još 1989. godine kao podrška procesu ekonomskih i političkih reformi u Mađarskoj i Poljskoj. Tokom vremena on prerasta okvire navedenih država i obuhvaća i ostale države u regiji uz stalno povećavanje budžeta. U početku je bio usmjeren na trenutne potrebe ekonomske tranzicije i institucionalnih reformi. Napretkom tranzicije u program se uključuju i elementi ulaganja i dugoročnog ekonomskog razvoja.

CARDS od 2007. godine zamjenjuje novi Instrument za pretpristupnu podršku – IPA (Uredba 1085/2006). Glavni cilj Instrumenta za pretpristupnu pomoć je da pomogne Bosni i Hercegovini da se suoči sa izazovima evropskih integracija, da provede reforme neophodne kako bi Bosna i Hercegovina ispunila uslove za članstvo u Evropskoj uniji, napredovala u Procesu stabilizacije i pridruživanja i uspostavila temelje neophodne za ispunjenje kopenhagenskih kriterija za članstvo u Evropskoj uniji (<http://www.delbih.ec.europa.eu/?akcija=vijesti&akcija2=pregled&jezik=1&ID=278>).

IPA obuhvaća pet različitih komponenti: podrška u tranziciji i institucionalna izgradnja; regionalna i prekogranična saradnja; regionalni razvoj; razvoj ljudskih resursa; i razvoj ruralnih područja. Prve dvije komponente se odnose i na zemlje potencijalne kandidate i na zemlje kandidate, dok se tri posljednje odnose samo na zemlje kandidate. Budući da još uvijek nema status kandidata za članstvo, Bosna i Hercegovina može da koristi samo djelomično sredstva iz IPA programa, drugim riječima Bosna i Hercegovina može računati na pomoć u dvije od pet oblasti koje se mogu finansirati putem IPA programa: pomoć u tranziciji i institucionalna izgradnja i prekogranična saradnja što je regulirano u članovima 8. i 9. Uredbe 1085/2006. U Izvještaju o napretku Bosne i Hercegovine naznačeno je da je program IPA 2010 s ukupno dodijeljenih 98,3 miliona eura usmjeren na politički kriterij (socijalnu uključenost, kulturno naslijeđe, provedbu zakona, mjere za borbu protiv korupcije, reformu pravosuđa i javne uprave) i na vodovodnu infrastrukturu, carinu, ruralni razvoj i iskorjenjivanje životinjskih bolesti (Evropska komisija, 2010:6).¹¹ Bitno je naglasiti da su uočeni određeni problemi prilikom korištenja međunarodne pomoći od strane Bosne i Hercegovine – Bosna i Hercegovina općenito u korištenju međunarodne pomoći ima pasivnu ulogu, ulogu “pacijenta” čiji se zadatak svodi na primanje terapije, jer nema uspostavljen sistem koordinacije pomoći koju dobiva od različitih međunarodnih subjekata niti mehanizme za aktivno učešće u njenom oblikovanju i realizaciji; prisutno je nedovoljno poznavanje decentraliziranog sistema upravljanja pomoći Evropske unije, važnost njegovog uspostavljanja u skorijem periodu i uopće njegovog značaja za napredak Bosne i Hercegovine u procesu evropskih integracija, s obzirom na korištenje pojedinih instrumenata pomoći i pripreme Bosne i Hercegovine za korištenje fondova Unije nakon prijema u članstvo; i prisutno je nedovoljno poznavanje zahtjeva koje ovaj proces nameće zemlji, počevši od razvijanja određenih operativnih principa, odgovornosti glavnih aktera u sistemu i potrebne strukture za realizaciju decentralizacije (Derajić, 2007: 19).

Na temelju prethodno navedenog, evidentno je da se pred Bosnom i Hercegovinom nalazi ozbiljan zadatak koji podrazumijeva ozbiljniji pristup korištenju programa pomoći, odnosno preuzimanje odgovornosti i promjena dosadašnjeg pasivnog statusa u status aktivnog učesnika, što će u konačnici doprinijeti njenom napretku u procesu evropskih integracija.

¹¹ Pored toga Bosna i Hercegovina učestvuje u višekorisničkim programima IPA-e, uključujući i IPA krizni paket iz 2008. godine kao odgovor na finansijsku krizu.

6. EVROPSKA UNIJA U BOSNI I HERCEGOVINI

Prisustvo Evropske unije u Bosni i Hercegovini posebno je osnaženo posljednjih godina u svjetlu njenog nastojanja da postane članica Evropske unije. Evropska unija je prisutna u Bosni i Hercegovini putem: specijalnog predstavnika Evropske unije (EUSR) za Bosnu i Hercegovinu, EUFOR-a i Policijske misije Evropske unije (EUPM). Kao ključni segment prisutnosti Unije u Bosni i Hercegovini se može izdvojiti specijalni predstavnik Evropske unije budući da je njegov osnovni zadatak da osigurava usklađen i dosljedan pristup Unije izgradnji samoodrživog mira i stabilnosti, odnosno evropskoj integraciji Bosne i Hercegovine. Mandat specijalnog predstavnika proističe iz političkih ciljeva Evropske unije u Bosni i Hercegovini. On ujedno obnaša i dužnost visokog predstavnika međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini sa zadatkom da nadgleda implementaciju Dejtonskog mirovnog sporazuma, kao i da pomaže napredak BiH u procesu stabilizacije i pridruživanja. Kao krajnji cilj koji je izdvojen u okviru mandata specijalnog predstavnika, označena je pomoć Bosni i Hercegovini da postane stabilna, održiva, mirna i multietnička država, koja mirno saraduje sa svojim susjedima.¹²

Primarni cilj osiguranja stabilnosti u državi Evropska unija nastojala je ostvariti slanjem dvije misije u okviru evropske politike za odbranu i sigurnost: Policijske misije Evropske unije i EUFOR-a. Kao dio pristupa šire vladavine zakona u Bosni i Hercegovini i u regiji, Policijska misija Evropske unije osnovana je u januaru 2003. godine kao zamjena za UN-ove Međunarodne policijske snage (IPTF). Policijska misija ima za cilj da formira održive, profesionalne i multietničke policijske snage u BiH, koje će djelovati u skladu s najboljim evropskim i međunarodnim standardima (<http://www.eupm.org/Overview.aspx>). To se nastoji ostvariti kroz mentorstvo, monitoring i inspekciju aktivnosti. Misija djeluje u skladu s obavezama koje su dio procesa stabilizacije i pridruživanja Evropske unije, posebno u oblastima borbe protiv organiziranog kriminala i policijske reforme. Također, ima vodeću ulogu u koordinaciji uloge policijskih snaga u naporima koji se poduzimaju u skladu s evropskom vanjskom i sigurnosnom politikom u borbi protiv organiziranog kriminala.

U decembru 2004. godine, Evropska unija je otpočela vojnu mirovnu operaciju u Bosni i Hercegovini tako što je zamijenio postojeću NATO-ovu SFOR Misiju.¹³ Ključni zadaci ove Misije su podrška Međunarodnom krivičnom sudu za ratne zločine počinjene na tlu bivše

¹² Kako bi se ostvarili navedeni ciljevi, specijalni predstavnik Evropske unije: pruža savjet Uniji i podršku političkim procesima, uključujući proces ustavne reforme; promovira ukupnu političku koordinaciju Evropske unije, pospješuje unutarnju koordiniranost i povezanost te osigurava da djelovanje Evropske unije bude dosljedno i usklađeno; EUFOR-u i Policijskoj misiji Evropske unije daje političke smjernice o Bosni i Hercegovini, nadgleda aktivnosti u oblasti vladavine prava i u tom kontekstu savjetuje institucije Evropske unije; podržava pripremu i implementaciju restrukturiranja policije i pruža podršku za ojačan i djelotvorniji sistem krivičnog pravosuđa; učestvuje zajedno s relevantnim organima vlasti u Bosni i Hercegovini u njihovoj potpunoj saradnji sa Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju; i doprinosi razvoju i konsolidaciji poštivanja ljudskih prava i osnovnih sloboda.

¹³ Misija je nazvana ALTHEA prema grčkoj božici zacjeljivanja.

Jugoslavije i relevantnim dužnosnicima, a podrška uključuje hapšenje osumnjičenih za ratne zločine, te obezbjeđivanje sigurnog okruženja u kojem policijske snage mogu djelovati protiv organiziranog kriminala.¹⁴

Pored navedenih segmenata evropskog prisustva potrebno je napomenuti da delegacija Evropske komisije u Bosni i Hercegovini djeluje od 10. jula 1996. godine. Delegacija ima ključnu ulogu u davanju vanjske podrške Bosni i Hercegovini, odnosno ima važnu ulogu u provođenju zajedničke vanjske i sigurnosne politike osiguravajući redovne političke analize, obavljajući procjene zajedno s predstavnicima ambasada država članica i dajući doprinos procesu donošenja odluka. Delegacija Evropske komisije u Bosni i Hercegovini ima četiri glavne oblasti djelovanja, što je čini jednom od najvećih u svijetu.

ZAKLJUČAK

Određivanje trenutnog položaja Bosne i Hercegovine u procesu evropskih integracija predstavlja izuzetno složen zadatak koji zahtijeva iscrpnu analizu postojećeg pravnog, ekonomskog i političkog okvira, kao i poznavanje suštinskih karakteristika procesa integracije, odnosno zahtjeva kojima je uvjetovano članstvo. Prema posljednjim izvještajima o napretku Bosne i Hercegovine u Procesu stabilizacije i pridruživanja očito je da država stagnira, a što je posebno izraženo u pogledu ekonomskih kriterija za članstvo. Uzroke za to treba tražiti prvenstveno u političkom vodstvu države, koje izuzev postignutog konsenzusa u pogledu vanjskopolitičkog cilja pridruživanja Evropskoj uniji, nije postiglo konsenzus u pogledu bilo kojeg drugog pitanja čije rješavanje uvjetuje pridruživanje. Tako nisu provedene ustavne reforme koje bi otklonile postojeće teškoće u funkcioniranju države, niti su poduzete ekonomske reforme s ciljem stvaranja jedinstvenog ekonomskog prostora. Ionako lošu startnu poziciju Bosne i Hercegovine dodatno je otežala finansijska kriza koja je zahvatila državu tokom posljednjeg kvartala 2008. godine i prouzrokovala značaje privredne i socijalne probleme. Kao ilustracija trenutnog položaja Bosne i Hercegovine može poslužiti zaključak iznesen od strane Evropske komisije u redovitom Izvještaju o napretku da je Bosna i Hercegovina postigla veoma ograničen napredak u uspostavljanju funkcionalnih i djelotvornih struktura vlasti na državnom nivou uslijed nedostatka koordinacije, nacionalnih tenzija, nedostatka resursa, rascjepkanog vođenja politike između države i entiteta i dupliranja nadležnosti koje dovodi do povećanih administrativnih troškova. Imajući u vidu da se prethodno navedeno odnosi samo na dio političkih kriterija čije ispunjenje uvjetuje članstvo, kao i da je ostatak Izvještaja o napretku Bosne i Hercegovine za 2010. godinu u istom ili sličnom duhu napisan, zaključak koji neminovno proizlazi glasi: Bosna i Hercegovina je još uvijek daleko od stjecanja statusa punopravnog člana Evropske unije.

¹⁴ Broj vojnika je nedavno smanjen i trenutno iznosi 2.500.

MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE

Nedžad Smailagić

Sažetak *Općenito govoreći, međunarodne organizacije su tekovina dvadesetog stoljeća koje se osnivaju s ciljem ostvarivanja određenih interesa. Članice tih organizacija su najčešće države kao osnovni subjekti međunarodnog prava. Bosna i Hercegovina, kao i sve druge moderne zemlje, je prisutna u članstvu i aktivnostima međunarodnih organizacija kojima se uređuju savremeni međunarodni odnosi na regionalnom i univerzalnom planu. Cilj ovog rada je da predstavi, u kratkim crtama, međunarodne organizacije u sistemu savremenih međunarodnih odnosa, i to kroz prizmu Bosne i Hercegovine. Ova tema dobija na značaju kada se uvidi da je Bosna i Hercegovina zemlja u tranziciji sa izraženim euroatlantskim aspiracijama, a u kojoj istovremeno različite međunarodne organizacije imaju značajan pravni, društveni i politički uticaj. Nakon kratkog teorijskog uvoda u međunarodne organizacije, rad prisustvo i aktivnosti međunarodnih organizacija u Bosni i Hercegovini, posebno se analiziraju pojedine međunarodne organizacije od značaja za Bosnu i Hercegovinu. Kancelarija visokog predstavnika analizira se u posebnom odjeljku, kao i organizacije koje su prisutne u Bosni i Hercegovini kao što su Organizacija ujedinjenih nacija i njene specijalizirane agencije, te Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi i Vijeće Evrope.*

Ključne riječi: *međunarodne organizacije, Dejtonski mirovni sporazum, visoki predstavnik, pojedine međunarodne organizacije*

UVOD

Bosna i Hercegovina (BiH) je država koja je karakteristična po mnogo čemu. Jedna od tih specifičnosti, barem kada je u pitanju njen društveni, politički i pravni poredak, svakako je uloga međunarodnih organizacija akreditiranih u BiH. Kako je temeljni akt (Dejtonski mirovni sporazum) na kojem se zasniva državnopravni poredak BiH ustvari međunarodni ugovor kojim je okončan oružani sukob, i u okviru kojeg je i Aneks IV, odnosno Ustav BiH, BiH je "vrlo specifičan izuzetak, ali nije jedini primjer donošenja ustava instrumentima međunarodnog ugovaranja" (Šarčević, 2010: 325). Dejtonskim mirovnim sporazumom predviđene su određene ovlasti različitih međunarodnih organizacija, čije aktivnosti, kako ćemo kasnije vidjeti predstavljaju ključ, uslovno rečeno, funkcionisanja BiH. Uostalom, vojni i civilni aspekti provođenja mirovnog sporazuma s ciljem postizanja trajnog mira povjereni su međunarodnim organizacijama.

Cilj ovog rada je da predstavi međunarodne organizacije kao teorijski i praktični pojam, te organizacije aktivne u BiH. S tim u vezi rad je, uslovno rečeno, podijeljen na tri dijela. U prvom dijelu daje se kratki teorijski uvod u međunarodne organizacije kao institucije savremenog međunarodnog prava – definiše se pojam, struktura i vrste međunarodnih organizacija. Drugi dio rada daje pregled najznačajnijih međunarodnih organizacija akreditovanih u BiH, i to predstavljajući ih općenito, te posebno u kontekstu aktivnosti konkretne organizacije u BiH. Konačno, analizira se položaj i uticaj međunarodnih organizacija u BiH u trećem dijelu rada.

1. MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE: KRATKI TEORETSKI UVOD

Dvadeseto stoljeće, a pogotovo vrijeme nakon završetka Drugog svjetskog rata, označava se kao period intenzivne globalizacije i internacionalizacije. Padom čelične zavjese krajem osamdesetih godina XX stoljeća međunarodni odnosi i politička platforma dobijaju novu dimenziju. Faktori povezivanja među državama su različiti, počevši od razvoja ekonomske kooperacije, porasta razmjene, razvoja modernih sredstava komunikacije, medija i dr. (Sadiković, 2004: 265). Povezivanje država i drugih subjekata u organizacije internacionalnog ili naddržavnog karaktera predstavlja rezultat nastojanja da se određena pitanja moraju rješavati na organiziran način na nivou saradnje država i drugih subjekata, a ne izolovanim potezima pojedinih država. U tom kontekstu, međunarodne organizacije danas predstavljaju jedan od najvažnijih subjekata savremenih političkih odnosa i međunarodnog političkog sistema. Dakle, uloga države se mijenja na način da iste postaju članice različitih univerzalnih ili regionalnih organizacija s ciljem ostvarenja pojedinih važnih interesa. Kao takve, međunarodne organizacije predstavljaju bolji forum za rješavanje otvorenih pitanja nego bilateralni odnosi, a jačanje svijesti o potrebi međunarodne saradnje tijesno je povezano, pa i uslovljeno ekonomskim i tehnološkim razvojem (Račić i Dimitrijević, 1988: 2; Dimitrijević et alia, 2005: 103; Slomanson, 2005: 118). Tome svjedoči podatak da danas u svijetu postoji više od 57000 različitih međunarodnih organizacija i njihov broj konstantno raste. To ilustruje podatak da je 1909. godine bilo ukupno 213 organizacija, 1960. godine bilo ih je 1.422, a broj se svake godine rapidno povećava (Slomanson, 2007: 118-9).

Međutim, u razumijevanju ove problematike ne treba izostaviti činjenicu da je i dalje suverenost osnovna odlika države, odlika koja podrazumijeva vlast koja nije podložna ničijoj kontroli, neovisna o svakoj drugoj vlasti, a čije se odluke provode pod prijetnjom legitimne i legalne prisile. Suverenost kao bitna odlika države, u odnosu na druge države izražava se u svojoj vanjskoj komponenti (vanjskoj suverenosti) kroz nezavisnost¹ i ravnopravnost². Dakle, države su, formalno gledajući, nezavisne jedne od drugih i

¹ Nezavisnost jedne države je "činjenica da država uređuje društveni život na vlastitom teritoriju i svoje međunarodne odnose bez prisile drugih država." (Visković, 1997: 25).

² Ravnopravnost podrazumijeva da je "država u međunarodnim odnosima subjekt s jednakim osnovnim

međusobno ravnopravne. Upravo nezavisnost i ravnopravnost, kao bitni elementi vanjske suverenosti države u međunarodnom pravu predstavljaju ključne determinante platforme na kojoj države stupaju u međunarodne odnose. Iz toga nužno proizlazi da svaka forma organiziranja na međunarodnom nivou mora uvažavati elemente vanjske suverenosti država, što podrazumijeva odsustvo na međunarodnom nivou onakve vlasti kakvu susrećemo u nacionalnom pravu i političkim sistemima država. Zbog toga, načelo suverenosti je jedno od temeljnih načela savremenog međunarodnog prava (Šimonović, 2005: 17). To za posljedicu ima nepostojanje npr. svjetskog parlamenta koji bi donosio obavezujuće norme ili pak svjetske vlade.

Ipak, činjenica je da postoje određeni interesi i ciljevi koji se mogu ostvariti jedino udruženjem država. Iz tog razloga osnivaju se međunarodne organizacije u kojima države, uz poštivanja njihove ravnopravnosti i nepriznavanja nikakve više vlasti, zajednički donose odluke bitne za ostvarenje pojedinih važnih ciljeva i interesa kao faktora njihovog udruživanja (Račić i Dimitrijević, 1988: 2; Dimitrijević *et al.*, 2005: 103; Slomanson, 2005: 118). Dakle, putem njih "rešena je protivrečnost između postojanja niza suverenih država i zahteva onih ljudskih delatnosti koje imaju svetske ili regionalne razmere i traže osnovu širu od teritorije bilo koje države" (Račić i Dimitrijević, 1988: 2). Ciljevi zbog kojih se osnivaju međunarodne organizacije mogu biti, npr., očuvanje međunarodnog mira i sigurnosti (kao što je OUN), borba protiv siromaštva (kao što je Grupacija svjetske banke), trgovina (Svjetska trgovinska organizacija), unapređenje demokracije i ljudskih prava (Vijeće Evrope) i sl.

Polazeći od toga da su države osnovni subjekti – članovi međunarodnih organizacija, kao i to da je suverenost bitna karakteristika država u nastupanju u međunarodnim odnosima, postavlja se pitanje definicije ili pak određivanja elemenata definicije međunarodnih organizacija. Postoji više načina.³ Funkcionalni pristup nam omogućava da shvatimo

---

pravima kao i sve ostale države, i to neovisno o velikim razlikama u vojnoj, gospodarskoj i drugoj moći što stvarno postoje među državama." (Visković, 1997: 25-26).

³ Tako, *Shaw* iznosi četiri moguća pristupa međunarodnim organizacijama ili institucijama. Prvi je *racionalistički pristup* koji naglašava da se svjetski poredak zasnovan na društvu država transformira u istinsku svjetsku zajednicu zasnovanu na primjeni univerzalno prihvaćenih moralnih i pravnih vrijednosti. U tom kontekstu nastanak i razvoj npr. Organizacije Ujedinjenih nacija se ne promatra više kao koristan nego kao neizbježan. Drugim riječima, racionalisti naglašavaju ulogu takvih institucija kao aktivnih učesnika na svjetskoj sceni, a ne kao mehanizme koji pospješuju uspješnost. *Revolucionarni pristup* shvata međunarodne organizacije u smislu konkretnih ciljeva koji se njima nastoje postići. Za razliku od racionalističkog pristupa, ovaj pristup shvata međunarodne organizacije kao način postizanja određenih ciljeva, bez obzira na to kakve su prirode ti ciljevi. *Realistički pristup* se fokusira na borbu za vlast i premoć i ne oslanja se na idealističke stavove. Svjetska scena se shvata kao stalno i skoro haotično preplitanje različitih i sukobljivih interesa država, dok se međunarodne organizacije i institucije shvataju u kontekstu traženja dominacije u tom kontekstu. Za razliku od prethodna tri pristupa, funkcionalni pristup se bazira na području međusobne zavisnosti država koja podstiče saradnju među njima, s ciljem što većeg pospješnja saradnje na različitim poljima (Shaw, 2003: 1164–1165; *slično* Barkin, 2006: 9; Slomanson, 2005: 128). Na tragu funkcionalističkog pristupa je i stav da "dobrovoljno prihvaćanje nekih zajedničkih smjernica pokazuje se kao jedino povoljno rješenje za sve zainteresirane strane...", a da: "U

esenciju međunarodnih organizacija – da se one stvaraju radi postizanja određenih ciljeva. Taj pristup, istovremeno, rezultira njihovom velikom raznorodnošću. Zbog toga, umjesto sveobuhvatne definicije međunarodnih organizacija, smatramo cjelishodnijim istaknuti pojedine elemente definicije međunarodnih organizacija. Na prvom mjestu želi se istaći da je *međunarodna organizacija trajni oblik međunarodne saradnje koja djeluje putem svojih stalnih organa*. Drugi bitan element je da *države moraju biti članice međunarodnih organizacija*, uz mogućnost da druge međunarodne organizacije ili nesamostalne teritorije budu također članovi organizacije. Također, *međunarodne organizacije se osnivaju saglasnošću svojih članica*, najčešće međunarodnim ugovorom ili drugim dokumentom iste pravne snage. Konačno, *u obavljanju svojih zadataka međunarodne organizacije imaju određenu samostalnost u odnosu na svoje članice* (Dimitrijević *et al.*, 2005: 105). Kada se sve ovo ima u vidu, međunarodne organizacije onda predstavljaju multilateralnim ugovorima osnovane trajne oblike institucionalizovanog opštenja tri ili više država, s posebnim statusom i stalnim organima, a u okviru kojih se, na način predviđen statutima i drugim osnovnim dokumentima organizacija, odvijaju procesi multilateralnog pregovaranja i zajedničkog odlučivanja država-članica u odgovarajućim oblastima međunarodne saradnje (Račić i Dimitrijević, 1988: 12, Slomanson, 2007: 118).

Kada se govori o strukturi međunarodnih organizacija, uz uvažavanje raznovrsnosti mogućih pojava oblika, ističe se nekoliko organa. Prvi od tih organa je organ plenarne prirode, s najčešće najširim statutarnim ovlaštenjima, u čijem sastavu su predstavljene sve države-članice organizacije (skupština). Pored plenarnog organa, u strukturi međunarodnih organizacija uvijek se nalazi organ manjeg sastava i sa užim nadležnostima, ali koji se češće zasjeda nego plenarni organ. Primjer takvog organa je, kada je u pitanju OUN, Vijeće sigurnosti. Također, strukturalna organizacija međunarodnih organizacija poznaje i upravni (administrativni) organ ili sekretarijat sastavljen od određenog broja službenika i namještenika te organizacije, a ne predstavnika država.

Potrebno se je ukratko osvrnuti i na pravni subjektivitet međunarodnih organizacija. Kada se govori o međunarodnopravnom subjektivitetu, Međunarodni sud, kao glavni sudski organ OUN, u Savjetodavnom mišljenju⁴ zaključio je da, iako Povelja OUN izričito ne daje međunarodnopravni subjektivitet, isti postoji u odnosu na ciljeve i načela zbog kojih države stvorile OUN. Prema tome, subjektivitet postoji ako međunarodna organizacija ima sposobnost da posjeduje prava i obaveze u skladu s međunarodnim pravom i ako ima autonomiju u tom djelovanju (Dimitrijević *et al.*, 2005: 109).

Danas postoje različite vrste međunarodnih organizacija, zavisno od toga kakvi se kriteriji uzimaju u obzir. Prema tradicionalnom pristupu (Slomanson, 2007: 128), međunarodne organizacije dijele se prema sljedećim kriterijima (Račić i Dimitrijević, 1988: 21): širina

---

međusobno ovisnom svijetu, dominacija postaje neprihvatljiv način rješavanja sukoba interesa" (Šimonović, 2005: 23).

⁴ *Reparations for Injuries Suffered in the Service of the United Nations, Advisory Opinion*, International Court of Justice (1949): 174.

članstva, stepen otvorenosti za stupanje u članstvo, trajnost, oblast djelovanja, te ovlaštenja organizacije. Prema *širini članstva*, organizacije mogu biti univerzalne i regionalne. Univerzalne organizacije nastoje u svom članstvu obuhvatiti sve zemlje svijeta, ili zemlje iz svih dijelova svijeta. U tom smislu ističu se OUN i neke njene podorganizacije kao univerzalne. Također, prema *Konvenciji o predstavljanju država u njihovim odnosima s međunarodnom organizacijama univerzalnog karaktera* iz 1975. godine određuje u smislu te konvencije: "Izraz međunarodna organizacija univerzalnog karaktera podrazumijeva Organizaciju ujedinjenih nacija, njene specijalizirane ustanove, Međunarodnu agenciju za atomsku energiju i slične organizacije čiji su sastavi i nadležnosti svjetskih razmjera." (Član 1 Konvencije) Regionalne organizacije u svom članstvu obuhvataju države jednog geografskog područja. U takve organizacije, kada je evropski kontinent u pitanju, spadaju Vijeće Evrope ili pak Evropska unija, a na ostalim kontinentima to su Arapska liga, Organizacija američkih zemalja i sl. Kada je u pitanju *stepen otvorenosti*, organizacije se dijele na otvorene i zatvorene, zavisno od mehanizama prijema u članstvo. Račić i Dimitrijević ističu da se u širem smislu otvorenim organizacijama smatraju one koje uz države-osnivače primaju sve ostale države koje to žele, pod istim uslovima i bez diskriminacije. S druge strane, zatvorene organizacije primaju u članstvo određene kategorije država, ili ih pozivaju u članstvo (1988: 22). Prema *trajnosti*, međunarodne organizacije dijele se na stalne i privremene. Trajnost organizacije prvenstveno zavisi od ciljeva, a određena je namjerom država-osnivača ili kroz statut organizacije. U praksi preovladavaju stalne međunarodne organizacije, dok se privremene osnivaju na određeni period ili do ispunjenja prethodno postavljenog cilja. Kada se uzme u obzir *područje djelovanja*, međunarodne organizacije dijele se na opće i specijalizirane. Opće međunarodne organizacije su one čije područje djelovanja obuhvata širok spektar pitanja od međunarodnog interesa, dok se specijalizirane organizacije bave nekom užom, specijaliziranom oblašću (kao što su nauka, zdravstvo, turizam, razvi vidovi saobraćaja i sl.). Prema *ovlaštenjima*, međunarodne organizacije dijele se na deliberativne, operativne i naddržavne (supranacionalne). Deliberativne organizacije, oslanjajući se multilateralna pregovaranja, ovlaštene su za razmatranje pitanja od zajedničkog interesa i usmjerene su na traženje široke mjere saglasnosti izraženoj u preporuci upućenoj državama-članicama te organizacije (Račić i Dimitrijević, 1988, 23). Takvi dokumenti, u formi preporuke nemaju pravno obavezujući karakter, a njihovo eventualno izvršavanje ostaje u domenu nadležnosti država-članica. Operativne organizacije ovlaštene su da izvršavaju konkretna pitanja i projekte na način da djeluje samostalno u svim aspektima izvršavanja povjerenih zadataka, dok opću politiku i načelna rješenja određuju države-članice. Naposljetku, naddržavne ili supranacionalne međunarodne organizacije imaju ovlaštenja da donose odluke koje će se sprovesti neposredno na teritoriji država-članica organizacije. Takve organizacije, kako ističu Račić i Dimitrijević, imaju "zakonodavnu", "izvršnu" i "sudsku" vlast (1988: 23). Kada je u pitanju ova vrsta organizacija, onda se može reći da se one nalaze između međunarodne organizacije i konfederacije, a danas u tom smislu se može govoriti jedino o Evropskoj uniji kao supranacionalnoj međunarodnoj organizaciji.

Konačno, potrebno je istaći još jednu značajnu podjelu međunarodnih organizacija, a to je podjela na međunarodne *vladine* i *nevladine* organizacije, zavisno od toga da li se kao osnivači i članovi organizacije nalaze države ili ne. Kao članovi međunarodnih nevladinih organizacija mogu biti pojedinci (npr., Amnesty International) i različite organizacije (kada je sport u pitanju tu je, npr., Međunarodni olimpijski komitet i sl.). Kada se uzme u obzir ukupan broj međunarodnih organizacija u svijetu, više od 87% ili preko 50 000 njih su nevladine organizacije.

2. PREGLED MEĐUNARODNIH ORGANIZACIJA U BIH

2.1. KANCELARIJA VISOKOG PREDSTAVNIKA U BIH

Zaključenjem Općeg okvirnog sporazuma za mir u krajem 1995. godine nije samo okončan oružani sukob, nego je uspostavljen novi pravni poredak BiH. S ciljem uspješne provedbe mirovnog sporazuma uspostavljena je Kancelarija visokog predstavnika u BiH (e. *Office of the High Representative in Bosnia and Herzegovina*, OHR), *ad hoc* međunarodna organizacija koja će se baviti nadzorom i osiguranjem provedbe civilnih aspekata mirovnog sporazuma. Na čelu OHR-a nalazi se visoki predstavnik kojeg imenuje Vijeće sigurnosti OUN. Danas je visoki predstavnik ujedno i specijalni predstavnik Evropske unije u BiH, na osnovu odluke Vijeća za opće poslove pri Evropskoj uniji iz februara 2002. godine. OHR je organizacija sa snažnim uticajem u političkom životu BiH i predmet je stalne kritike. Visoki predstavnik raspolaže s nekim vandemokratskim metodama s ciljem uspješne provedbe mirovnog sporazuma. Od 2002. godine, visoki predstavnik u procesu civilne provedbe Mirovnog sporazuma, s ciljem povećanja efikasnosti rada, eliminacije preklapanja aktivnosti i odgovornosti koordinira aktivnosti međunarodne zajednice kroz "Odbor šefova vodećih međunarodnih organizacija" u čijem sastavu se nalaze, pored visokog predstavnika, čelnici EUFOR-a, NATO-a, OSCE-a, EUPM-a, UNHCR-a i Evropske komisije u BiH. Stoga, u ovom dijelu ispitaćemo ovlaštenja i značaj OHR-a u BiH.

Ovlaštenja visokog predstavnika proističu iz Aneksa 10. Sporazuma i kreću se u okviru civilnog aspekta njegove implementacije, u smislu da visoki predstavnik ima konačnu nadležnost njegove interpretacije u dijelu koji se odnosi na njegove civilne aspekte. Pojam "civilni aspekti" pokriva široku oblast djelatnosti i pravaca djelovanja, a u Sporazumu su navedene samo neke od njih, kao što su: nastavak pružanja humanitarne pomoći, obnova infrastrukture i privrede, uspostavljanje političkih i ustavnih institucija BiH, promocija i zaštita ljudskih prava, povratak izbjeglica i sl. (čl. 1(1) Aneksa 10.). Članom 2. Aneksa 10. Sporazuma, predviđena su sljedeća ovlaštenja visokog predstavnika:

- (i) praćenje implementacije mirovnog procesa,
- (ii) ostvarivanje bliske saradnje sa stranama potpisnicama Sporazuma u cilju afirmacije punog poštivanja svih civilnih aspekata Sporazuma,

- (iii) koordinacija aktivnosti međunarodnih civilnih organizacija i agencija u BiH s ciljem implementacije civilnih aspekata Mirovnog sporazuma, uz uvjet poštovanja samostalnosti tih organizacija od strane visokog predstavnika u okviru njihovog djelokruga, ali s mogućnošću davanja općih smjernica po potrebi u vezi s uticajem njihovih aktivnosti na implementaciju Mirovnog sporazuma,
- (iv) pomaganje, kada je to neophodno, u rješavanju svih poteškoća koje se jave u vezi s implementacijom civilnog dijela sporazuma,
- (v) učešće na sastancima organizacija donatora, i
- (vi) periodično izvještavanje o postignutom napretku OUN-u, Evropskoj uniji, SAD-u, Ruskoj Federaciji i drugim zainteresiranim vladama, stranama i organizacijama. Iz navedenog proizlazi da je obaveza visokog predstavnika da omogući nesmetanu provedbu mirovnog sporazuma.

Međutim, kako je to Venecijanska komisija u svom mišljenju istakla, mandat visokog predstavnika nije u potpunosti precizno definisan mirovnim sporazumom, i u inicijalnoj fazi (do 1997. godine), visoki predstavnik nije koristio pravno obavezujuća sredstva, što se pokazalo nedovoljnim za uspješnu provedbu mirovnog procesa.

Ovlaštenja visokog predstavnika, međutim, detaljnije su rastumačena na sjednici Vijeća za implementaciju mira održanoj u Bonu (SR Njemačka) u decembru 1997, iz čega su proizišla, široj javnosti poznatija kao tzv. "*bonska ovlaštenja*" visokog predstavnika. Naime, njegova konačna nadležnost u dijelu civilne implementacije sporazuma podrazumijeva donošenje obavezujućih odluka "kako on smatra za neophodno" o sljedećim pitanjima, koja su kao takva navedena u Zaključcima sa sjednice Vijeća:

- Vrijeme, mjesto i predsjedavanje sastancima zajedničkih institucija,
- Donošenje privremenih mjera koje stupaju na snagu kad strane nisu u stanju da dođu do sporazuma, koje važe dok Predsjedništvo BiH ili Vijeće ministara BiH ne usvoje odluku u vezi s datim pitanjem u skladu s mirovnim sporazumom,
- Druge mjere pri osiguranju implementiranja mirovnog sporazuma u cijeloj Bosni i Hercegovini i njenim entitetima, kao i neometanog rada zajedničkih institucija.

Dalje se, u okviru Zaključaka, ističe da takve mjere mogu uključivati aktivnosti protiv osoba koje obavljaju javnu službu, ili funkcionera koji izostaju sa sastanaka iz neopravdanih razloga, ili za koje visoki predstavnik smatra da narušavaju pravne obaveze ustanovljene Mirovnim sporazumom ili rokove za njihovo ispunjenje. Ta ovlaštenja, dakle, podrazumijevaju *nametanje pravno obavezujućih akata na svim nivoima vlasti u BiH, uključujući zakone i amandmane na entitetske ustave i uklanjanje s funkcije državnih službenika ili izabranih javnih zvaničnika koji opstruiraju mirovni proces*. Poseban naglasak, u tom smislu, je na saradnji s Haškim tribunalom i drugim važnim političkim pitanjima.

Ovlaštenja visokog predstavnika, shvaćena u smislu gornjih zaključaka Vijeća za implementaciju mira, predstavljaju predmet stalne rasprave u smislu kompatibilnosti tih ovlaštenja

u skladu s međunarodno priznatim demokratskim načelima i standardima. Generalno gledajući, stav iz Republike Srpske ide u pravcu negativne kritike po ovom pitanju, dok iz drugog bh. entiteta reakcije visokog predstavnika se smatraju sporadičnim i zakašnjelim. Postoje mišljenja da Kancelarija visokog predstavnika sa svojim ovlaštenjima, kao simbol jakog političkog uticaja međunarodne zajednice putem nedemokratskih metoda, predstavlja kamen spoticanja u euroatlantskim integrativnim procesima BiH, i da u tom smislu treba da se transformiše u organ savjetodavnog karaktera kao predstavnik Evropske unije u BiH (Ivanić, 2005: 280-281). S druge strane, postoje mišljenja da ovlasti BiH (dakle, ovlasti na državnom nivou) nemaju dovoljan intenzitet i kapacitet za dalje integrativne procese. Ispitujući sadržaj ovlaštenja visokog predstavnika, u odnosu na ovlaštenja za nametanje zakona, Venecijanska komisija u pomenutom Izvještaju zaključuje da je takav aranžman fundamentalno nekompatibilan s demokratskim karakterom države i suverenitetom BiH i da što duže postoji da je sve problematičniji. Međutim, Venecijanska komisija istovremeno ističe da je zakonodavni proces u BiH nepotrebno težak i da je previše mogućnosti da se taj proces blokira zbog toga što pojedini politički subjekti, podijeljeni po nacionalnom šavju, nisu u stanju ili nisu voljni da dođu do saglasnosti u većini pitanja. S tim u vezi, ovlaštenja visokog predstavnika shvataju se kao "sigurnosni ventil" koji omogućava da se donesu hitno potrebni zakonski tekstovi, a situacije i uslovi primjene ovih ovlaštenja ukazuju da su korišteni u najboljem interesu zemlje i da su bili neophodni za provedbu reformi. Prema provedenim istraživanjima, u periodu od 1996. do 2007. godine visoki predstavnik je u okviru zakonodavnih nadležnosti Parlamentarne skupštine BiH nametnuo ukupno 112 zakona, i to najviše 2000. (20) i 2002. godine (24 zakona) (Trnka *et al.*, 2009: 94-98). Te intervencije, prema istom istraživanju, najčešće su bile u okviru reforme pravosuđa (uspostavljanje državnih pravosudnih institucija kao što su državni sud i tužilaštvo, Visoko sudsko i tužilačko vijeće i sl.), a zatim slijede oblasti državljanstva, ličnih i putnih isprava, državne imovine, privatizacije, izbornog sistema, telekomunikacije i sl. (Trnka *et al.*, 2009: 97).

Kada se govori o uklanjanju s funkcije državnih službenika ili izabranih javnih zvaničnika koji opstruiraju mirovni proces, potrebno je istaći da se visoki predstavnik mnogo puta koristio ovom ovlašću. Postoje, manje-više, tri okvirne situacije kada se ova mjera primjenjivala. Prva situacija veže se za razne opstrukcije u provedbi Dejtonskog mirovnog sporazuma, kao npr., u slučaju uspostavljanja paralelnih ustanova ili tzv. samouprava i sl. Druga situacija odnosi se na pitanja korupcije, pogrešno upravljanje javnim sredstvima, miješanje u pravosuđe, neizvršavanje sudskih presuda i sl. Treća, i najčešća situacija, kada su uglavnom u pitanju zvaničnici Republike Srpske, veže se za skrivanje bjegunaca i nesaradnju s Haškim tribunalom. Takve odluke o momentalnom uklanjanju zvaničnika s položaja ne podliježu bilo kakvom žalbenom postupku ili sudskoj kontroli, a također podrazumijevaju stupanja na javnu funkciju u budućnosti. Iako je Kancelarija visokog predstavnika započela s procesom "rehabilitacije" pojedinih smijenjenih zvaničnika,⁵

⁵ Nedavni primjer tome je slučaj Dragana Kalinića, nekadašnjeg predsjednika Narodne skupštine Republike Srpske.

Venecijanska komisija, zaključujući da se o ovom ovlaštenju visokog predstavnika može govoriti samo kao o privremenoj mjeri, preporučuje u pomenutom izvještaju uspostavljanje nezavisnog tijela sastavljenog od međunarodnih stručnjaka (u formi komisije ili panela) koje bi davalo saglasnost na takve odluke.

2.2. ORGANIZACIJA UJEDINJENIH NACIJA I SPECIJALIZIRANE AGENCIJE

Organizacija ujedinjenih nacija (eng. *Organization of the United Nations*, OUN) ili samo Ujedinjene nacije (UN) je bez sumnje najznačajnija međunarodna organizacija današnjice, ali i organizacija koja je do sada bila predmet snažne kritike. Osnovana je 1946. godine, po završetku Drugog svjetskog rata, s općim ciljem očuvanja teško stečenog mira i sigurnosti.⁶ U vrijeme osnivanja, izrazom "Ujedinjene nacije" nazivale su se Savezničke zemlje u borbi protiv sila Osovine. Danas, s 192 zemlje članice OUN se smatraju univerzalnom međunarodnom organizacijom. Bosna i Hercegovina je primljena u članstvo OUN od 22. maja 1992. godine, dok je Misija OUN također prisutna u Bosni i Hercegovini.

Ciljevi OUN općenito se odnose na očuvanje međunarodnog mira i sigurnosti. S tim u vezi važno je naglasiti se Poveljom OUN nastoji uspostaviti *sistem kolektivne sigurnosti* na način da se sve države zajednički suprotstavljaju svakome ko ugrožava svjetski mir (Dimitrijević, *et al.*, 2005: 123). Takav cilj moguće je jedino postići putem univerzalne organizacije kakva je OUN.⁷ Članom 1. Povelje OUN utvrđeni su taksativno njeni *ciljevi*, i to: (i) održavanje mira i sigurnosti, (ii) razvijanje među nacijama prijateljskih odnosa zasnovanih na poštovanju načela ravnopravnosti i samoopredjeljenja naroda i preduzimanje drugih odgovarajućih mjera radi učvršćenja općeg mira, (iii) postizanje međunarodne saradnje rješavanjem međunarodnih problema, ekonomske, socijalne, kulturne ili humanitarne prirode, i unapređenje i podsticanje poštivanja prava čovjeka i osnovnih sloboda za sve, bez obzira na rasu, spol, jezik ili vjeru, i (iv) da postane centar za usklađivanje akcija preduzetih radi postizanja ovih zajedničkih ciljeva. Kako se vidi, ovi ciljevi su široko postavljeni, čime je stvoren širok manevarski prostor u međunarodnim odnosima i politici OUN-a. Od vremena osnutka OUN-a do danas, mijenjali su se prioriteta u aktivnostima radi postizanja ovih ciljeva. U jednom periodu su to bila pitanja dekolonijalizacije, samoodređenja ili pak aparthejda, dok zadnji period karakterizira pojačan interes za ekonomska i razvojna pitanja (Shaw, 2003: 1083). Formalno gledajući, ova činjenica pokazuje mogućnosti prilagodbe aktivnosti OUN-a na trenutne svjetske potrebe i probleme. Međutim, drugo je pitanje koliko suštinski OUN doprinosi razrješenju aktuelnih svjetskih ili nekih drugih problema.⁸

⁶ "MI, NARODI UJEDINJENIH NACIJA rešeni da spasemo buduća pokoljenja užasa rata, koji je dvaput u toku našeg života naneo čovečanstvu neopisive patnje, ...", preambula Povelje OUN, *Službeni list DFJ*, br. 69/45.

⁷ Upravo iz tih razloga Liga naroda, koja se smatra pretečom OUN, nije zaživjela. Tadašnje najmoćnije zemlje svijeta, kao što su Sjedinjene Američke Države (SAD), Njemačka ili Sovjetski savez (SSSR) ili nisu nikako pristupile članstvu ili su kratkotrajno bile članice (Dimitrijević, *et al.*, 2005: 123).

⁸ Po našem mišljenju, novija historija ovih prostora to dobro ilustruje.

Povelja OUN također utvrđuje *osnovna načela* na kojima se temelji OUN. Ta načela danas se smatraju pravilima običajnog međunarodnog prava. Prije svega, radi se o načelu suverene jednakosti država, čime se formalno proklamira da su sve države članice OUN jednake u pravima i obavezama (čl. 2(1)(1) Povelje).⁹ Također, sve države članice moraju savjesno (ili u dobroj vjeri) ispunjavati svoja prava i obaveze koje proističu iz članstva u OUN (čl. 2(1)(2) Povelje). Važno je i načelo mirnog rješavanja sporova, čime se praktično zabranjuje upotreba sile, s ciljem očuvanja međunarodnog mira i sigurnosti (čl. 2(1)(3) Povelje). Sve države članice se u svojim međunarodnim odnosima uzdržavaju od prijetnje upotrebe sile, ili upotrebe sile protiv teritorijalnog integriteta, ili političke nezavisnosti svake države, ili na svaki drugi način protivan održavanju mira i sigurnosti, razvijanja među nacijama prijateljskih odnosa te posticanja međunarodne saradnje rješavanjem različitih problema od međudržavnog ili međunarodnog značaja (čl. 2(1)(4) Povelje). Također, propisano je načelo međusobnog, tj. zajedničkog djelovanja država članica u okviru OUN u svim akcijama u skladu s Poveljom, te istovremeno zabranjuje državi članici davanje pomoći onoj državi prema kojoj se preduzimaju preventivne ili prinudne akcije (čl. 2(1)(5) Povelje). Poveljom OUN zagantovano je državama članicama nemiješanje OUN u stvarima koje spadaju u unutrašnju nadležnost država članica, uz izuzetak djelovanja Vijeća sigurnosti OUN temeljem Glave VII Povelje OUN, tj. radi očuvanja međunarodnog mira i sigurnosti.

OUN, kao složena međunarodna organizacija, djeluje kroz *šest glavnih organa*. To su: (i) Generalna skupština, (ii) Vijeće sigurnosti, (iii) Ekonomsko i socijalno vijeće, (iv) Starateljsko vijeće, (v) Međunarodni sud i (vi) Sekretarijat OUN. Između ovih organa izvršena je određena podjela zadataka. Na primjer, dok je Vijeće sigurnosti primarno zaduženo za održavanje međunarodnog mira i sigurnosti, Ekonomsko i socijalno vijeće bavi se podsticanjem međunarodne saradnje u ekonomskim, socijalnim, kulturnim, humanitarnim i drugim pitanjima. *Generalna skupština* kao plenarni organ u kojem su zastupljene sve države članice OUN-a se, u pravilu, sastaje jednom godišnje, i u svojoj nadležnosti ima širok inventar ovlaštenja (npr. budžet, prijem novih, suspenzija i isključenje članica, biranje članica u druge organe OUN i sl.). Međutim, značajno ograničenje Generalne skupštine je to što ona nije "zakonodavni organ", njene odluke su u formi preporuka i nisu pravno obavezujuće. Prema tome: "Generalna skupština je, u osnovi, forum za raspravu, razmjenu ideja i diskusiju o širokom spektru pitanja" (Shaw, 2003: 1090). Održavanje mira i sigurnosti u nadležnosti je *Vijeća sigurnosti*. U skladu s Poveljom, "on je zamišljen kao manji i operativniji organ od Generalne skupštine" (Dimitrijević, et. al., 2005: 128). Za razliku od Generalne skupštine, Vijeće sigurnosti je u stalnom zasjedanju, s ciljem brze i efikasne akcije OUN, tj. "da gasi vatru tamo gdje se požar pojavi." Vijeće sigurnosti se sastoji od petnaest država članica, od čega je pet stalnih članica (SAD, Ujedinjeno Kraljevstvo, Francuska, Ruska Federacija i

⁹ Koliko je formalna proklamacija ovog načela vidi se iz odredaba Povelje koje propisuju sastav Vijeća sigurnosti OUN. Već u odredbi čl. 23(1) Povelje države članice se stavljaju u neravnopravan položaj, propisujući da su pet stalnih država članica Vijeća sigurnosti SAD, Ujedinjeno Kraljevstvo, Francuska, Rusija i Kina. Nadalje, razvijena praksa ukazuje na neravnopravan položaj i u pogledu sastava Međunarodnog suda kao glavnog sudskog organa OUN, a razvijena praksa pokazuje da su uvijek tih pet zemalja bile zastupljene i u sastavu Međunarodnog suda.

NR Kina), dok se ostalih deset nestalnih članica rotira svake dvije godine.¹⁰ Vijeće sigurnosti donosi odluke u formi rezolucija koje su obavezujuće za sve članice OUN.¹¹ *Ekonomsko i socijalno vijeće* se bavi pitanjima unapređenja međunarodne saradnje među državama u rješavanju ekonomskih, socijalnih, kulturnih i humanitarnih pitanja. Ovo tijelo i njegove nadležnosti bitno razlikuje OUN od dotadašnjih nastojanja međunarodnih udruživanja i "svedoči nastojanju da se obezbeđenje mira shvati na dublji i složeniji način" (Račić i Dimitrijević, 1988: 150).¹² Nadležnosti Ekonomskog i socijalnog vijeća određene su Poveljom OUN i svode se na proučavanja, davanja preporuka, pripremanje nacрта konvencija, sazivanja međunarodnih konvencija i saradnje sa specijaliziranim agencijama OUN, u svrhu poticanja i postizanja međunarodne saradnje s ciljem povećanja životnog standarda, rješavanja međunarodnih ekonomskih, socijalnih, zdravstvenih i srodnih problema i međunarodne kulturne i prosvjetne saradnje i sveopćeg poštivanja i uvažavanja. *Starateljsko vijeće*, organ OUN, koje je obustavilo svoje djelovanje proglašenjem nezavisnosti posljednje nesamostalne teritorije Palau 1994. godine, upravljalo je u skladu s Poveljom OUN teritorijama koje se nalaze pod mandatom, ili pak koje su bile oduzete od neprijateljskih država kao posljedica Drugog svjetskog rata i teritorije koje su se dobrovoljno stavile pod taj režim. *Međunarodni sud*¹³ sa sjedištem u Hagu (Nizozemska) je glavni sudski organ OUN, nadležan da rješava u dvije vrste slučajeva. Prvi slučaj odnosi se na davanje savjetodavnih mišljenja o bilo kojem pravnom pitanju po zahtjevu Generalne skupštine ili Vijeća sigurnosti ili specijalizirane agencije OUN ako je Generalna skupština ovlasti. Druga vrsta slučajeva su rješavanje sporova (sporova u punom smislu riječi) između država članica OUN koje stupanjem u članstvo ove organizacije *ipso facto* priznaju nadležnost Međunarodnog suda. Sud se sastoji od petnaest sudija koje biraju Generalna skupština i Vijeće sigurnosti posebnim glasanjem na period od 9 godina. Dosadašnja praksa pokazuje da je pet sudija uvijek bilo iz pet zemalja stalnih članica Vijeća sigurnosti, dok je ostalih deset sudija bilo iz

¹⁰ U sadašnjem sazivu Vijeća sigurnosti je i Bosna i Hercegovina kao nestalna članica u periodu od 2010. do 2012. godine (a predsjedavala je ovim organom u januaru 2011. godine).

¹¹ U procesu odlučivanja svaka članica ima jedan glas: u proceduralnim pitanjima odluke se donose potvrdnim glasanjem devet članica Vijeća sigurnosti, dok se u svim ostalim pitanjima odluka donosi također potvrdnim glasanjem devet članica uz uslov da su sve stalne članice Vijeća sigurnosti također glasale potvrdno. Iz ovog proizlazi da svaka stalna članica ima pravo "veta" u procesu odlučivanja. Takvo pravo stalnih članica smatra se svojevrsnom "diktaturom u demokratiji" (Slomanson, 2006: 143), jer veto jedne ili više stalnih članica Vijeća sigurnosti može paralizirati cjelokupni sistem OUN.

¹² Za razliku od prethodnika, Lige naroda, organizacije koja se prvenstveno usredotočila na vojna i politička pitanja, ciljevi OUN u pogledu postizanja međunarodne saradnje u ekonomskim, socijalnim, kulturnim i humanitarnim pitanjima čine OUN mnogo cjelovitijom organizacijom u pogledu pristupa postizanju ciljeva. Tome svjedoči i činjenica koliko se dugo OUN održava kao primarna univerzalna međunarodna organizacija (Slomanson, 2006: 144).

¹³ Ovaj sudski organ se u našem svakodnevnom jeziku i (nažalost) stručnim publikacijama naziva *Međunarodni sud pravde*, izvodeći iz naziva na engleskom jeziku *International Court of Justice* ili *Cour Internationale de Justice* na francuskom jeziku. U duhu našeg jezika i pravne terminologije, ispravnije je prihvatiti naziv samo *Međunarodni sud*, zbog toga što u nas ne postoje sudovi pravde ili, *a contrario*, krivde i slično, nego samo *sudovi* kao organi ustanovljeni ustavom i zakonom koji donose odluke u raznovrsnim pravnim sporovima.

svih dijelova svijeta, raspoređenih na ravnopravnoj bazi. U odnosu na Bosnu i Hercegovinu, ovaj sud je 2007. godine donio presudu u predmetu koji se odnosi na primjenu Konvencije o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. godine, kojeg je Bosna i Hercegovina 1993. godine pokrenula protiv tadašnje Savezne Republike Jugoslavije. Konačno, *Sekretarijat OUN* je glavni administrativni organ na čijem se čelu nalazi generalni sekretar kojeg bira Generalna skupština na prijedlog Vijeća sigurnosti. Iako je glavni administrativni organ OUN-a i u tom kontekstu ima ovlasti i obaveze podržavanja rada ostalih organa organizacije, generalni sekretar, također, ima izuzetno važan uticaj u usmjeravanju tokova svjetske politike. Povelja OUN generalnom sekretaru daje ovlast da Vijeću sigurnosti skrene pažnju "na svako pitanje koje po njegovom mišljenju može da ugrozi očuvanje međunarodnog mira i sigurnosti."¹⁴

2.2.2. Prisustvo OUN u BiH

Odnose između OUN i BiH diktira aktuelno društveno-političko stanje u BiH. Već je pomenuto da je BiH postala članicom OUN 22. maja 1992. godine, a rezolucijom Vijeća sigurnosti OUN br. 1035 od 21. decembra 1995. godine uspostavljena je Misija OUN u BiH koja se sastojala iz dvije komponente: policijske (eng. *United Nations International Police Task Force – IPTF*) i civilne komponente (eng. *United Nations Civilian Office*) s inicijalnim jednogodišnjim mandatom, koji se kasnije produžavao, s ciljem provođenja i osiguranja mira i sigurnosti na teritoriji BiH. U obavljanju svojih nadležnosti, Misija OUN blisko je saradivala s drugim organizacijama i strukturama, kao što su NATO misije u formi SFOR-a, kasnije IFOR-a, te Kancelarijom visokog predstavnika u BiH. Prema izvještaju Generalnog sekretara OUN Vijeću sigurnosti od 13. decembra 1995. godine,¹⁵ a u skladu s Dejtonskim mirovnim sporazumom, Misija OUN u BiH je bila nadležna za (i) tranziciju UNPROFOR-a u multinacionalne snage za provedbu (IFOR) u skladu s Aneksom 1-A Dejtonskog sporazuma, (ii) koordinaciju zalaganja i doprinosa OUN u izgradnji mira, (iii) pružanje humanitarne pomoći, (iv) deminiranje, (v) civilnu policiju (IPTF), (vi) ljudska prava, (vii) infrastrukturu rehabilitaciju i obnovu ekonomije. Zadaci IPTF-a su: nadzor, savjetodavna pomoć, obuka i procjena policijskih struktura u BiH.

U današnje vrijeme, glavna pitanja za koja se vežu aktivnosti OUN u BiH se odnose na situaciju u zemlji općenito, zatim održavanje međunarodne sigurnosti u smislu dobrosusjedskih odnosa, stabilnosti i razvoja u Jugoistočnoj Evropi. Pored toga, važna je problematika borbe protiv terorizma, ljudskih prava i humanitarna pitanja, odnosi s Haškim tribunalom i Međunarodnim krivičnim sudom, prevencija konflikta u svijetu i održavanje mira (u tom smislu BiH uključena je u mirovne operacije u Etiopiji-Eritreji, Haitiju, Iraku, Afganistanu, Liberiji i Sijera Leoneu), razoružanje i borba protiv AIDS-a. Trenutno, BiH je nestalna članica Vijeća sigurnosti. OUN Misiju u BiH vodi rezidentni koordinator kao predstavnik generalnog sekretara, i nalazi se na čelu tima OUN agencija, uključujući i

¹⁴ Član 99. Povelje OUN.

¹⁵ *OUN Secretary General Report of 13 December 1995, S/1995/1031.*

finansijske organizacije kao što su Svjetska banka i Međunarodni monetarni fond (IMF). U okviru aktivnosti Rezidentnog koordinatora su: podrška timu agencija OUN, implementacija Milenijumskih razvojnih ciljeva, implementacija Okvira za razvojnu pomoć OUN-a, zajedničko izvještavanje, medijske aktivnosti, statističke inicijative i zajedničko programiranje tima OUN agencija.

2.2.2. Specijalizirane agencije OUN

Sistem OUN čini i jedan broj specijalizovanih agencija pri OUN, kao samostalnih međunarodnih organizacija uspostavljenih od strane država, s nadležnostima u usko određenim oblastima kao što su ekonomija, kultura, zdravlje i sl. (Dimitrijević *et al.*, 2005: 130, Shaw, 2003: 1095). U okviru OUN, njihovu koordinaciju s aktivnostima OUN koordinira Ekonomsko i socijalno vijeće. Status specijalizovane agencije međunarodna organizacija dobija potpisivanjem ugovora s OUN, odnosno njegovim Ekonomskim i socijalnim vijećem, na osnovu čl. 57. i 63. Povelje OUN. Kao i kod ostalih međunarodnih organizacija, a kako se vidi i u donjem pregledu, u strukturalnoj organizaciji specijalizovanih agencija ističu se tri opća organa: plenarni organ u kojem su zastupljene sve države članice. Zatim, plenarni organ bira jedan organ manjeg obima čije su nadležnosti i zadaci izvršne prirode. Također, tu je jedan administrativni organ (sekretarijat) čiji se zadaci odnose na tehnička pitanja.

U pregledu koji slijedi predstavljene su specijalizovane agencije OUN s naglaskom na ciljeve i organe. Ove agencije u BiH mogu biti prisutne na dva moguća načina: ili kroz vlastita predstavništva ili u sklopu Misije OUN u BiH.

	Agencija	Ciljevi	Organi
1	<i>Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO)</i> Organizacija ujedinjenih nacija za ishranu i poljoprivredu	* podizanje standarda ishrane i života * unapređenje poljoprivredne proizvodnje * unapređenje uslova seoskog stanovništva	* Konferencija * Vijeće * Generalni sekretar
2	<i>International Atomic Energy Agency (IAEA)</i> Međunarodna agencija za atomsku energiju	* promocija sigurne upotrebe nuklearnog i radioaktivnog materijala	* Opća konferencija * Odbor guvernera
3	<i>International Civil Aviation Organization (ICAO)</i> Međunarodna organizacija za civilno zrakoplovstvo	* uspostavljanje međunarodnog standarda sigurnosti u zračnom prostoru * usvajanje preporuka o načinu rada zemaljskih posada i posada u zrakoplovima * formulisanje pravila koja važe u zračnom prostoru	* Skupština * Vijeće * Generalni sekretar

	Agencija	Ciljevi	Organi
4	<i>International Fund for Agricultural Development (IFAD)</i> Međunarodni fond za poljoprivredni razvoj	<ul style="list-style-type: none"> * davanje pozajmica i kredita za projekte unapređenja prehrambene industrije * navodnjavanja, ribarstva i ishrane * podrška društvenom razvoju, rodnoj jednakosti, porast nataliteta, zaštita životne sredine 	<ul style="list-style-type: none"> * Vijeće * Izvršni odbor * Predsjednik
5	<i>International Labour Organization (ILO)</i> Međunarodna organizacija rada	<ul style="list-style-type: none"> * zagovaranje socijalne pravde i međunarodno priznata radna i ljudska prava * standardizacija radnog prava * unapređenje socijalnog dijaloga 	<ul style="list-style-type: none"> * Međunarodna konferencija rada, * Upravno vijeće, * Međunarodni biro rada
6	<i>International Monetary Fund (IMF)</i> Međunarodni monetarni fond	<ul style="list-style-type: none"> * pomoć međunarodnoj monetarnoj saradnji, * održavanje stabilnosti svjetskih finansijskih tokova, * pružanje pomoći u ostvarivanju ekonomskog razvoja i postizanja pune zaposlenosti, * pružanje privremene finansijske pomoći radi sanacije budžetskog deficita i debalansa u vanjsko-trgovinskom poslovanju 	<ul style="list-style-type: none"> * Odbor guvernera * Izvršni direktori * Upravni direktori
7	<i>International Maritime Organization (IMO)</i> Međunarodna pomorska organizacija	<ul style="list-style-type: none"> * podsticanje saradnje između država na tehničkim pitanjima, * uspostavljanje standarda u oblasti moreplovstva, navigacije i prevencije zagađenja morskog prostiranja, * unapređenje sigurnosti na moru i poduzimanje preventivnih antiterorističkih mjera 	<ul style="list-style-type: none"> * Skupština * Vijeće * Sekretarijat
8	<i>International Telecommunication Union (ITU)</i> Međunarodna unija za telekomunikacije	<ul style="list-style-type: none"> * davanje preporuka u oblasti standardizacije telekomunikacija, * provedba standardizacije prakse, * razvoj globalne telekomunikacione mreže 	<ul style="list-style-type: none"> * Konferencija opunomoćenika * Upravne konferencije * Upravni savjet * Generalni sekretarijat
9	<i>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)*</i> Organizacija OUN-a za obrazovanje, nauku i kulturu	<ul style="list-style-type: none"> * ostvarivanje saradnje između država u oblasti obrazovanja, društvenih i prirodnih nauka, kulture i komunikacije 	<ul style="list-style-type: none"> * Opća konferencija * Izvršni odbor * Sekretarijat

	Agencija	Ciljevi	Organi
10	<i>United Nations Industrial Development Organization (UNIDO)</i> Organizacija OUN-a za industrijski razvoj	* unapređenje uslova života, * pružanje pomoći u kreiranju i ostvarenju programa za privredni razvoj u zemljama u razvoju i zemljama u tranziciji	* Opća konferencija, * Odbor za industrijski razvoj, * Komitet za program i budžet, * Sekretarijat
11	<i>Universal Postal Union (UPU)</i> Poštanska unija	* regulacija međunarodnog protoka pošte * sprovođenje standardizacije poštanskih usluga * formulisanje preporuka za unapređenje kvaliteta usluga	* Svjetski poštanski kongres * Izvršni komitet * Komitet za vezu * Konsultativna komisija * Međunarodni biro
12	<i>World Health Organization (WHO)</i> Svjetska zdravstvena organizacija	* koordinacija programa istraživanja u oblasti prevencije bolesti i unapređenja primarne zdravstvene zaštite * rukovođenje programima vakcinisanja	* Svjetska zdravstvena skupština * Izvršni odbor * Sekretarijat
13	<i>World Intellectual Property Organization (WIPO)</i> Svjetska organizacija za intelektualno vlasništvo	* ostvarivanje saradnje u oblasti zaštite autorskih prava i pronalazačkih prava * pružanje tehničke i pravne pomoći u zemljama u razvoju * rješavanje sporova iz oblasti intelektualnog vlasništva	* Generalna skupština * Konferencija * Komitet za koordinaciju * Sekretarijat
14	<i>World Meteorological Organization (WMO)</i> Svjetska meteorološka organizacija	* ostvarivanje saradnje razmjene meteoroloških informacija * istraživanje meteoroloških prilika i zagađenosti zraka	* Svjetski meteorološki kongres * Izvršni odbor
15	<i>World Trade Organization (WTO)</i> Svjetska trgovinska organizacija	* nadzor nad primjenom pravila međunarodne trgovine * rješavanje sporova iz oblasti međunarodne trgovine * nadzor nad nacionalnim vanjskotrgovinskom politikom zemalja članica * tehnička pomoć zemljama u razvoju	* Ministarska konferencija * Opće vijeće
16	<i>The World Bank Group</i> Grupacija Svjetske banke	* borba protiv siromaštva i unapređenje životnog standarda	* Odbor guvernera * Izvršni direktor * Predsjednik
17	<i>World Tourism Organization (WTO)</i> Svjetska turistička organizacija	* razvoj sigurnosti svjetskog turizma	* Generalna skupština * Izvršni odbor * Sekretarijat

Specijalizovane agencije čija predstavništva su prisutna u BiH su: UNDP, UNHCR, WHO, UNFPA, ILO, IMF, UNESCO, UNIFEM, UNICEF, IOM te Grupacija Svjetske banke (<http://www.mfa.ba/Print.aspx?id=20>). U gornjoj tabeli istakli smo ciljeve, organe i članstvo BiH u svakoj od navedenih agencija, dok ćemo se u narednim redovima detaljnije pozabaviti nekim agencijama.

2.2.2.1. Svjetska trgovinska organizacija

Svjetska trgovinska organizacija (eng. *World Trade Organization* – WTO) je međunarodna organizacija osnovana 1995. godine kao sljednik Općeg sporazuma o tarifama i trgovini (GATT) osnovanog 1947. godine. WTO kao organizacija bavi se globalnim pravilima trgovine među zemljama s ciljem obezbjeđenja urednog, predvidivog, izbalansiranog i slobodnog odvijanja tokova savremene trgovine na način da se regulišu porezi i slična davanja (s ciljem općenitog smanjenja carina za 85%), sprečavanje prodaje uvezanih dobara ispod cijene (eng. *anti-dumping*), smanjenje podsticaja u poljoprivredi za 36%, ukidanje uvoznih kvota za tekstil iz zemalja u razvoju u periodu od deset godina, regulisanje sektora usluga te proširenje zaštite prava intelektualnog vlasništva pored već postojećih mehanizama (Slomanson, 2007: 631). Trenutno WTO broji 150 članica (čija tržišta predstavljaju 97% svjetske trgovine), a od 1999. godine započete su pripreme BiH za razgovore o pristupanju ovoj organizaciji, i u tom smislu ima status posmatrača.

2.2.2.2. Svjetska zdravstvena organizacija

Svjetska zdravstvena organizacija (eng. *World Health Organization* – WHO) osnovana je 1948. godine sa zadatkom unapređenja zdravlja svih naroda, konkretnije, (i) koordinacija programa istraživanja u oblasti prevencije bolesti i unapređenja primarne zdravstvene zaštite, te (ii) rukovođenje programima vakcinisanja. Također, aktivnosti WHO protežu se od razmjene podataka do predlaganja multilateralnih sporazuma i drugih dokumenata u oblasti zdravlja. Posljednjih godina aktivnosti WHO usredsređene su na suzbijanje i prevenciju zaraznih bolesti kao što su SARS, te različite groznice (posljednje aktuelne su npr., ptičiji i svinjski grip). WHO je prisutan u BiH, dok je BiH članica ove organizacije od 1992. godine.

2.2.2.3. Organizacija OUN za obrazovanje, nauku i kulturu

Organizacija OUN za obrazovanje, nauku i kulturu (eng. *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* – UNESCO) je specijalizovana agencija OUN-a i jedina međunarodna organizacija čiji je predmet interesovanja nauka, osnovana s ciljem povećanja i razmjene znanja pružanjem tehničke pomoći i podsticanjem saradnje kroz obrazovanje, nauku i kulturu među državama. S takvim ciljem, ova organizacija nije ni zamišljena kao politička agencija (Shaw, 2003: 1097). Pored toga, u okviru UNESCO-a kao organizacije u oblasti kulture i nauke, vodi se računa o zaštiti svjetskog prirodnog i kulturnog naslijeđa. Ovaj segment aktivnosti UNESCO-a je važan i za BiH uzimajući u obzir bogatu bosansko-

hercegovačku kulturnu baštinu. Na listi spomenika svjetske baštine nalaze se, kada je u pitanju BiH, Stari most i historijska jezgra grada Mostara, te most Mehmed-paše Sokolovića u Višegradu. Također, kao kandidati za upis u listu svjetske baštine su i stara gradska jezgra Jajca, te pećina Vjetrenica.

2.2.2.4. Visoki komesarijat OUN za izbjeglice

Visoki komesarijat OUN za izbjeglice (eng. *United Nations High Commissioner for Refugees* – UNHCR) je specijalizovana agencija UN za pitanja izbjeglica osnovana rezolucijom Generalne skupštine OUN 1950. godine s mandatom da pruži, na nepolitičkoj i humanitarnoj osnovi, međunarodnu pomoć izbjeglicama i da iznađe rješenje za njih. Sjedište UNHCR-a je u Ženevi (Švicarska). Za vrijeme posljednjih oružanih sukoba na prostoru bivše Jugoslavije UNHCR je imao najveću misiju u svojoj historiji 1993. godine (Young, 2001: 782). U okviru svojih programskih aktivnosti i pomoći, UNHCR u BiH naglasak stavlja na tražioce azila, interno raseljene osobe, izbjeglice, povratnike i osobe bez državljanstva (apatridi). U obavljanju svojih zadataka UNHCR blisko saraduje s domaćim organima vlasti u BiH, posebno s državnim ministarstvima za ljudska prava i izbjeglice, te sigurnosti. Ostvarenje ovih ciljeva se usložnjava ako se ima u vidu složena organizacija vlasti gdje može doći do povreda ljudskih prava i zaštite izbjeglica i tražilaca azila. U tom smislu, potrebe štitenika nadilaze mogućnosti socijalnih kapaciteta države.

2.2.2.5. Međunarodni komitet Crvenog križa

Međunarodni komitet Crvenog križa (eng. *International Committee of the Red Cross* – ICRC), u okviru međunarodnih organizacija je jedinstvena organizacija osnovana s ciljem da djeluje kao neutralan posrednik između zaraćenih strana, i kao zagovornik i zaštitnik humanitarnog prava, pruža pomoć i zaštitu žrtvama oružanih sukoba, unutrašnjih nereda i drugih slučajeva nasilja unutar jedne zemlje. Svoj rad bazira na Ženevskim konvencijama iz 1949. godine i Dodatnim protokolima iz 1977. godine. Sjedište MKCK je u Ženevi (Švicarska). Ova organizacija prisutna je u BiH od 1992. godine, tj. od izbijanja rata u našoj zemlji, a u okviru trenutnih aktivnosti, pored promocije humanitarnog prava, daje podršku Institutu za nestale osobe BiH.

2.2.2.6. Razvojni program Ujedinjenih nacija

Razvojni program Ujedinjenih nacija (eng. *United Nations Development Programme* – UNDP) je najveća agencija OUN, a kao koncept predstavlja najveći multilateralni izvor pomoći u svijetu. Ova organizacija osnovana je 1965. godine ujedinjenjem *Proširenog programa za tehničku podršku* i *Specijalnog fonda Ujedinjenih nacija*. Smatra se da se formiranjem UNDP aktivnosti OUN proširile izvan okvira početne zamisli očuvanja međunarodnog mira i sigurnosti. Sjedište ove organizacije je u New Yorku (SAD). Program UNDP u BiH osnovan je 1995. godine. Sadašnji rad UNDP u BiH pokriva slijedeće oblasti: smanjenje siromaštva i uključivanje ranjivih grupa, prikupljanje i uništavanje oružja, te smanjenje kriminaliteta,

reforme o oblasti pravosuđa, podršku svjedocima u sudskim postupcima, suzbijanje HIV/AIDS i tuberkuloze, izgradnju lokalnih socioekonomskih kapaciteta, te zaštitu okoliša i energetske efikasnosti.

2.3. ORGANIZACIJA ZA SIGURNOST I SARADNJU U EVROPI

Organizacija za sigurnost i saradnju (bezbjednost) u Evropi (eng. *Organization for Security and Co-operation in Europe* – OSCE) sa sjedištem u Beču (Austrija) je panevropska organizacija za pitanja sigurnosti u čijem članstvu se nalazi ukupno 56 zemalja. Osnovana 1975. godine Helsinškim završnim aktom kao *Konferencija za sigurnost i saradnju u Evropi*, predstavljala je jedan od prvih koraka u procesu nestanka blokovske podjele svijeta (Barry, 2002: 7; Galbraith, 2007: 1). Osnovan u skladu s poglavljem VII Povelje OUN-a kao sigurnosna organizacija, OSCE je zamišljena kao primarni instrument i mehanizam, te forum za političke pregovore u regionu s ciljem ranog upozoravanja, prevencije sukoba, suzbijanja kriza i postkonfliktnoj obnovi u Evropi, širokog spektra aktivnosti koje uključuju preventivnu diplomaciju, kontrolu naoružanja, ljudsku dimenziju, mjere izgradnje povjerenja i sigurnosti, ljudska prava, posmatranje izbora i sl. OSCE zauzima sveobuhvatan pristup pitanjima sigurnosti jer objedinjuje vanjskopolitičku, ekološku i ljudsku dimenziju sigurnosti.

Glavni organi OSCE-a kao organizacije su Stalno vijeće (eng. *Permanent Council*), Visoko vijeće (eng. *Senior Council*), Ministarsko vijeće (eng. *Ministerial Council*), Predsjedavajući (eng. *Chairman-in-Office*) i Generalni sekretar (eng. *Secretary General*). Stalno vijeće je stručno vijeće OSCE-a čiji su članovi predstavnici svih 56 zemalja članica koji se periodično sastaju da raspravljaju i odlučuju o najvažnijim pitanjima. Visoko vijeće čine politički direktori ili dužnosnici višeg ranga zemalja članica, a zaduženo je za postizanje određenih političkih dogovora. Ministarsko vijeće čine ministri vanjskih poslova država članica, dok svake druge godine u ovom tijelu učestvuju šefovi država ili vlada u formi Samita OSCE-a. Predsjedavajući OSCE-a, koji se bira na jednogodišnji mandat, nadležan je za izvršavanje odluka.¹⁶ Generalni sekretar OSCE-a djeluje kao izaslanik Predsjedavajućeg i daje mu podršku u svim aktivnostima OSCE-a, ali i rukovodi strukturom i operacijama ove organizacije.

Pored misije u BiH, danas OSCE ima nekoliko misija na terenu, npr., u Hrvatskoj, Makedoniji, Moldaviji, Tadžikistanu, Ukrajini, Srbiji, Gruziji, Kosovu i dr. BiH je članica OSCE od 30. 4. 1992. godine; 8. 7. te godine BiH je potpisala Helsinški akt.

2.3.1. OSCE Misija u BiH

OSCE Misija u BiH uspostavljena je 18. 12. 1995. godine, čiji je mandat određen samim Općim okvirnim sporazumom za mir, i to u tri pravca: (i) organizacija izbora, u skladu s

¹⁶ Potrebno je napomenuti da aktuelnom predsjedavajućem OSCE-a uvijek pomaže prethodni predsjedavajući, a s obzirom na to da je funkcija predsjedavajućeg OSCE-a rotirajućeg karaktera, zajedno s narednim predsjedavajućim, kolektiv sadašnjeg, te bivšeg i budućeg predsjedavajućeg zajedno čine *Trojku OSCE-a*.

Aneksom 6. Sporazuma, tj. da organizira, provede i nadgleda izbore te da uspostavi Izbornu komisiju BiH; (ii) regionalna stabilizacija, da u skladu s članom II i IV Aneksa 1-B sprovede i obezbijedi sporazume o mjerama izgradnje povjerenja i sigurnosti, kao i o regionalnoj i subregionalnoj kontroli naoružanja, i (iii) ljudska prava, u skladu s Aneksom 6. Sporazuma, da imenuje prve ombudsmane u BiH i posmatra situaciju u problematici ljudskih prava u BiH. Kako se vidi, OSCE je Općim okvirnim sporazumom za mir određena kao organizacija odgovorna za pružanje pomoći u osiguranju trajnog mira u BiH. Kao takva, podržava političke reforme i radi na promociji i zaštiti ljudskih prava svih građana BiH. Od početka primjene Dejtonskog mirovnog sporazuma, Misija OSCE-a u BiH je radila na različitim pitanjima izgradnje države (eng. *state building*) i demokratije (eng. *democracy building*), i kao takva predstavlja primjer da međunarodne organizacije mogu izvršavati poslove koji obično spadaju u poslove nacionalnih vlasti određene države (Andreev, 2007: 2). Na primjeru BiH, to se ogleda u imenovanju Privremene izborne komisije, organizaciji izbora, imenovanju ombudsmana za ljudska prava i dr.

Kada su u pitanju programske aktivnosti, treba istaći da danas Misija OSCE-a aktivno vodi dvanaest tematskih programa. Jedan od programa odnosi se na *podsticanje učešća građana u zajednici* na način da radi s lokalnim zajednicama širom zemlje na poticanju njihovog stalnog učešća u radu lokalnih vlasti u izgradnji inkluzivne demokratije na lokalnom nivou. Misija u ovom segmentu učestvuje, između ostalog, podsticanjem školskih zajednica, udruženja nacionalnih manjina i drugih građanskih tijela da redovno učestvuju i vode inicijative na promociji učešća na najnižim nivoima vlasti u BiH, posebno podržavajući učešće građana u radu općinskih komisija i javnih debata, učešća mladih, volonterizma i sl. S ovim programom direktno je povezan i program *razvoja općina*. U okviru ovog programa, Misija radi s općinskim vlastima i lokalnim medijima na poboljšanju efikasnosti, transparentnosti i odgovornosti u radu vijeća lokalnih vlasti i općinskih uprava. Važan program u oblasti demokratizacije vlasti u BiH je i program *podrške radu i praćenje rada Parlamentarne skupštine BiH* radi unapređenja efikasnosti i odgovornosti ovog zakonodavnog tijela. Ovaj program realizira se u dva aspekta. Prvi se odnosi na jačanje kapaciteta Parlamentarne skupštine BiH s ciljem ispunjavanja zahtjeva koje nameće proces euroatlantskih integracija. Drugi, značajniji aspekt odnosi se na praćenje sjednica domova i tijela Parlamentarne skupštine s ciljem povećanja transparentnosti, političke odgovornosti i promoviranja većeg nivoa poštivanja međunarodnih standarda i dobre prakse rada.

Kada je u pitanju *obrazovanje*, treba istaći da je Misija u BiH aktivna u dva programa. Prvi se odnosi na *različitosti i inkluziju u školama*, kroz pružanje pomoći BiH u stvaranju zdravog okruženja u obrazovanju koje ne bi đake ometalo u razvijanju osjećaja zajedničke pripadnosti i državljanstva s ciljem ostvarenja dugoročnog jedinstva i stabilnosti BiH. Misija u tom smislu sarađuje sa svim relevantnim državnim tijelima i obrazovnim institucijama, te pruža podršku školskim odborima u primjeni inkluzivne prakse. Drugi program odnosi se na *institucionalna i legislativna pitanja* u oblasti obrazovanja davanjem doprinosa ostvarenju većeg stepena transparentnosti, odgovornosti i efikasnosti u upravljanju u procesu obrazovanja.

Kada su u pitanju *ljudska prava*, potrebno je istaknuti dva programa u kojima je Misija aktivna. Na prvom mjestu je *program jačanja ekonomskih i socijalnih prava i ravnopravnosti* promoviranjem politike i prakse podnošenja prijava od strane oštećenih za kršenja ljudskih prava, s posebnim osvrtom na ravnopravnost i nediskriminaciju, te jačanje kapaciteta i državnih institucija nadležnih za ostvarenje ljudskih prava i građanskog društva. Misija posebno radi na eliminisanju sadržaja iz zakona, politika rada i postupaka koji dovode do pojave neravnopravnosti u domenu socijalne pomoći i socijalnog zbrinjavanja, te radi na jačanju kapaciteta davalaca usluga socijalnog zbrinjavanja, radi ostvarenja dugoročne održivosti. Od svježijih aktivnosti u ovoj oblasti svakako treba istaći aktivnosti vezane za usvajanje Zakona o zabrani diskriminacije u BiH, te na promociji provođenja ovog zakona. Drugi segment aktivnosti u oblasti ljudskih prava vezuje se za *program pravosudnih i legislativnih reformi* s ciljem promoviranja ljudskih prava i jačanja vladavine prava predviđenih ustavima i zakonima BiH kao i primjenjivog međunarodnog prava. Značajan udio u aktivnostima Misije predstavlja program praćenja sudskih postupaka širom države za najteža krivična djela kažnjiva po zakonima BiH. Također, Misija pruža pomoć u sektoru pravosuđa s ciljem osiguranja najvišeg stepena poštivanja ljudskih prava i obezbjeđenja nezavisnosti i nepristrasnosti pravosuđa.

U pogledu *sigurnosti i vojnih pitanja*, Misija OSCE-a u BiH je aktivna s pet programa. Prije svega, Misija pruža pomoć u *ispunjenju vojnopoličkih obaveza* pomaganjem BiH da u potpunosti sprovede OSCE-ove i druge međunarodne vojnopoličke obaveze te promoviše efikasno upravljanje vojnim zalihama. U pogledu programa *kontrole naoružanja*, Misija pruža podršku provedbi subregionalne kontrole naoružanja iz Aneksa 1-B Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH. U programima promovisanja *parlamentarnog nadzora nad sigurnosnim sektorom i demokratske kontrole i povećanja radnog kapaciteta državnog sigurnosnog sektora* Misija radi na obezbjeđenju efikasne kontrole nad sektorom sigurnosti, pružanju podrške Parlamentarnoj skupštini BiH, kao i izvršnim vlastima BiH, posebno saradujući s Interresornom radnom grupom Vijeća ministara BiH za provođenje sigurnosne politike BiH. S tim u vezi, Misija podržava forume za regionalni dijalog u svrhu razmjene najboljih praktičnih primjera u oblasti sigurnosti. Konačno, u programu *praćenja demokratske kontrole nad sigurnosnim sektorom BiH*, Misija podržava rad kontakt osoba u oblasti kontrole granice, borbe protiv terorizma, civilne zaštite i specijalnih policijskih pitanja, te koordinira napore sa OSCE Sekretarijatom i Centrom za prevenciju sukoba.

Svoje programske aktivnosti Misija OSCE-a u BiH provodi kroz glavni ured u Sarajevu i četrnaest terenskih jedinica.

2.4. VIJEĆE EVROPE

Vijeće Evrope (eng. *Council of Europe – CoE*) je najstarija regionalna organizacija na evropskom kontinentu osnovana 5. maja 1949. godine, nedugo nakon okončanja Drugog svjetskog rata, radi ostvarenja ideala i načela koji predstavljaju zajedničko političko i društveno naslijeđe Evrope (Dimitrijević et alia, 2007: 98). Iako je Vijeće Evrope kao

organizacija dugo vremena bila forum zapadnoevropskih zemalja, padom čelične zavjese i intenzivnim procesom demokratizacije u zemljama Istočne Evrope, krajem devedesetih godina XX stoljeća primaju se nove članice, tako da danas Vijeće Evrope broji ukupno 47 država članica. Ovo zbog toga što poštivanje ljudskih prava i demokratskih vrijednosti predstavljaju temeljne predušlove članstva u ovoj organizaciji. Ciljevi Vijeća Evrope kao organizacije sagledavaju se u sljedećem: (i) zaštita ljudskih prava, pluralističke demokratije i vladavine prava; (ii) unapređenje svijesti o evropskom kulturnom identitetu i podsticanje njegova razvoja i raznolikosti; (iii) traženje rješenja za probleme s kojima se suočava evropsko društvo (manjine, ksenofobija, netrpeljivost, ekologija, organizirani kriminal i sl.); i (iv) razvoj demokratske stabilnosti u Evropi kroz pomoć političkim, zakonodavnim i ustavnim reformama. Također, značajan dio rada Vijeća Evrope pripada pripremanju i stavljanju na raspolaganje državama članicama velikog broja konvencija i protokola, od kojih su svakako najznačajniji Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama iz 1950. godine, te Evropska socijalna povelja iz 1961. godine sa svojim zaštitnim mehanizmima (Shaw, 2003: 1171-2). Sistem zaštite ljudskih prava u Evropi kroz ovaj režim predstavlja najefikasniji mehanizam zaštite ljudskih prava u svijetu. Uzimajući u obzir značaj i uticaj Vijeća Evrope kao regionalnog lidera u ostvarivanju prethodno pomenutih ciljeva, pored članstva evropskih zemalja, status posmatrača imaju Vatikan, Kanada, Japan, Meksiko i SAD (Dimitrijević *et al.*, 2007: 98). Sjedište Vijeća Evrope je u Strassbourgu (Francuska). Bosna i Hercegovina podnijela je zahtjev za članstvo u Vijeću Evrope 1995. godine, a primljena je u punopravno članstvo 24. 4. 2002. godine.

Najznačajniji organi Vijeća Evrope su Parlamentarna skupština (eng. *Parliamentary Assembly*), Komitet ministara (eng. *Committee of Ministers*) i Generalni sekretarijat (eng. *The Secretariat General*). Parlamentarna skupština Vijeća Evrope je organ koji odlučuje o pitanjima koje joj podnese Komitet ministara u formu preporuka i rezolucija, a sastavljena je od predstavnika zakonodavnih tijela država članica. Komitet ministara Vijeća Evrope zaključuje ugovore i konvencije, te predlaže nove članice Vijeća Evrope, a sastoji se od predstavnika izvršnih vlasti zemalja članica Vijeća Evrope. Generalni sekretarijat predstavlja ovu organizaciju u kontaktu s drugim međunarodnim institucijama i državama, te provodi odluke tijela Vijeća Evrope. Kao sudski organ Vijeća Evrope, svakako je važno spomenuti Evropski sud za ljudska prava, kao sud koji rješava po individualnim predstavkama o povredama ljudskih prava i sloboda zaštićenih Evropskom konvencijom i dodatnim protokolima. Odluke ovog suda su obavezujuće za države članice. Komesar za ljudska prava Vijeća Evrope je institucija osnovana 1999. godine koja također predstavlja vid zaštite ljudskih prava u okviru ove organizacije.

2.4.1. Vijeće Evrope u BiH

Kancelarija Vijeća Evrope prisutna je u BiH od aprila 1996. godine u svrhu ostvarivanja ciljeva i zadataka predviđenih Aneksima IV, VI i VII Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH, a koji se odnose na ljudska prava, uspostavljanje Doma za ljudska prava BiH, pomaganje institucije Ombudsmana u BiH, te imenovanje međunarodnih sudija u (nekadašnji) Dom

za ljudska prava. Aktivnosti Kancelarije Vijeća Evrope u BiH su da sprovodi opće smjernice i politike Vijeća Evrope općenito i u odnosu na BiH.

2.5. VIJEĆE ZA REGIONALNU SARADNJU

Vijeće za regionalnu saradnju (eng. *Regional Cooperation Council – RCC*) je regionalna međunarodna organizacija sa sjedištem sekretarijata u Sarajevu. Uspostavljena je u februaru 2008. godine kao nasljednik Pakta stabilnosti za Jugoistočnu Evropu oformljenog 1999. godine, s naglaskom na regionalnoj saradnji u eurointegrativnim procesima zemalja Jugoistočne Evrope. U članstvu u ovoj organizaciji je 46 država, organizacija i međunarodnih finansijskih institucija. Organi ove organizacije su Vijeće RCC-a i Sekretarijat. Jednom godišnje se održava godišnja konferencija na visokom nivou, dok se Vijeće RCC-a sastaje četiri puta godišnje. Cilj ove organizacije je generiranje i koordiniranje razvojnih projekata i stvaranja političkog okruženja koje će omogućiti sveukupni društveni i ekonomski napredak u Jugoistočnoj Evropi. Oblasti u kojima je ova organizacija aktivna su ekonomski i društveni razvoj, infrastruktura i energija, pravosuđe i unutrašnji poslovi, saradnja u oblasti sigurnosti, izgradnja ljudskih potencijala i parlamentarna saradnja.

2.6. MEĐUNARODNA KOMISIJA ZA NESTALE OSOBE

Međunarodna komisija za nestale osobe (eng. *International Commission for Missing persons – ICMP*), sa sjedištem u Sarajevu, je organizacija osnovana 1996. godine na inicijativu tadašnjeg predsjednika SAD Billa Clintona s ciljem poboljšanja saradnje među vladama zemalja bivše Jugoslavije u pronalasku nestalih tokom oružanog sukoba. Iako prvenstveno zamišljena kao organizacija koja pomaže pronalazak nestalih na teritoriji bivše Jugoslavije (a posebno BiH), zahvaljujući razvijenim praksama i iskustvima ona pomaže i drugim zemljama. Od 2001. godine u svojim postupcima koristi se DNK metodom, a prema raspoloživim podacima razvijena je baza podataka rođaka nestalih osoba sa uzorcima s ciljem lakše identifikacije leševa. Mandat ove organizacije, pored traženja nestalih, pokriva i pomoć drugim organizacijama kao i javno zagovaranje i uključivanje javnosti u iskazivanje poštovanja prema nestalim osobama.

2.7. EVROPSKA POLICIJSKA MISIJA U BIH

Evropska policijska misija u BiH (eng. *European Union Police Mission – EUPM*) je služba evropskih policijskih snaga ustanovljena 2003. godine s inicijalnim mandatom od tri godine (koji se konstantno produžava). Ova misija je preuzela nadležnosti međunarodnih policijskih snaga OUN. U saradnji sa ostalim evropskim agencijama u BiH, EUPM djeluje u okviru mandata ustanovljenog Aneksom 11. Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH koji se odnosi na civilne aspekte implementacije ovog sporazuma. U tom smislu, EUPM koordinira policijske aspekte evropske sigurnosne i odbrambene politike u borbi protiv organizovanog kriminala, pomoć organima vlasti u BiH u planiranju i sprovođenju istraga u slučajevima

teškog i organizovanog kriminala, doprinoseći boljem funkcionisanju cjelokupnog sistema krivičnog pravosuđa, a s posebnim akcentom na poboljšanje odnosa između policije i tužilaca. EUPM, zajedno s Evropskom komisijom, pomaže vlastima u BiH da identifikuju preostale potrebe u razvoju agencija za provođenje zakona.

3. MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE U BIH – OSVRT

Dejtonskim mirovnim sporazumom okončan je oružani sukob, čijim je Aneksom IV (Ustavom BiH), čl. I.1., jasno naznačeno da BiH “nastavlja svoje pravno postojanje po međunarodnom pravu kao država, sa unutrašnjom strukturom modificiranom ovim Ustavom, i sa postojećim međunarodno priznatim granicama.” U literaturi je prisutan stav da ustavnopravni poredak BiH pati od određenih protivrječnosti. Neke od njih su, kako ističe Šarčević, ustavna internacionalizacija državnog prava BiH (u smislu da je Ustav BiH dio međunarodnog ugovora), asistencija izvana (u smislu pozicije međunarodnih organizacija u sistemu upravljanja državom i njenim poslovima), te gubitak suvereniteta (na način da se određeni državni poslovi nalaze u nadležnosti OHR-a i dr.) (Šarčević, 2010: 312-313, Šarčević, 2009: 68-72). Smatramo da BiH, sa ustavnopravnim uređenjem predviđenim Mirovnim sporazumom u rukama domaćih (bošnjačkih, hrvatskih i srpskih) aktera, ne bi uspjela kao kakva-takva zemlja bez učešća međunarodnog faktora na polju državnog prava. Toga su vjerovatno bili svjesni i idejni tvorci Mirovnog sporazuma. Zakonodavna aktivnost visokog predstavnika to zorno ilustruje. Naime, odlukama visokog predstavnika uvedena je konvertibilna marka kao bh. valuta, određeni su državni simboli (zastava, grb, himna), ustanovljen čitav niz pravosudnih institucija, nametnuti mnogi zakoni, i sl. Ako se uzme u obzir da je zakonodavna reakcija visokog predstavnika u prethodno navedenim pitanjima uslijedila nakon propalih rasprava u državnom parlamentu zbog različitih “vitalnih” nacionalnih interesa¹⁷ konstitutivnih naroda u BiH, onda smisao postojanja visokog predstavnika postaje jasniji.

Sam mirovni sporazum, dakle, instrument kojim se provodi mirovni proces s ciljem uspostavljanja trajnog mira, predviđa naglašenu ulogu međunarodnih organizacija u BiH po raznim pitanjima (vojna i civilna provedba mirovnog sporazuma, izbori, problematika ljudskih prava, izbora i demokratske vlasti, i sl.). Govoreći o međunarodnim organizacijama i njihovom djelovanju u BiH, prvo treba razriješiti složen pojam, ulogu i značaj međunarodne zajednice kao šireg političkog aparata. Za potrebe ove rasprave sasvim ćemo se zadovoljiti sa smatranjem međunarodne zajednice da je “skup različitih anglosaksonskih i evrokonti-

¹⁷ U tom smislu slobodni bi bili pretpostaviti, a prema praksi i provođenju politike, pojedinim nacionalnim strukturama je u vitalnom nacionalnom interesu jedino snažno slabljenje države BiH i njenih institucija, pa čak i njen nestanak. Nadalje, ako je bilo potrebno da visoki predstavnik reagira u tim osnovnim pitanjima važnim za identitet svake države, onda o “projektu” usaglašavanja prava BiH s pravnom stečevinom Evropske unije u procesu pridruživanja toj supranacionalnoj organizaciji je bespotrebno raspravljati.

nentalnih političkih mišljenja o rješavanju bh. problema." (Šačić, 2007: 47) Dakle, aktivnosti međunarodnih organizacija jedino možemo shvatiti kroz prizmu međunarodne zajednice u BiH kao njenog sastavnog elementa. Dejtonski mirovni sporazum kao "kičma" sadašnjeg pravnog, političkog, ekonomskog, društvenog i dr. života BiH predstavlja okvir u kojem se diskusije kreću.

Nema spora da je Dejtonskim mirovnim sporazumom okončan sukob. Mišljenja smo da ovom konstatacijom završava lista pozitivnih rezultata ovog sporazuma. Prigovora aktivnostima međunarodne zajednice je mnogo, pa i od vremena oružanog sukoba, kao npr. kada je u pitanju njegova pravna priroda (agresija vs. građanski rat, ili s pravne strane tačnije međunarodni vs. unutrašnji oružani sukob) (npr. Ibrahimagić, 2001: 43 i dalje). Međutim, okosnica prigovora Dejtonskom sporazumu i međunarodnoj zajednici u tom okviru najjasnije se vidi iz konstatacije da je najveća njegova slabost "što je nametnut kao norma, konstitucija Bosne i Hercegovine (...) na osnovu zatečenog ratnog stanja i nedovoljnog uvažavanja kulturno-historijske povijesti Bosne i Hercegovine..." (Šačić, 2007: 49) i što međunarodna zajednica u tom smislu pravi ključnu grešku time što prihvata "bh. društvo" kao mozaik "individualno homogenih" monokultura koje postoje nezavisno jedna od druge na način da bezuspješno troši ogromnu energiju na nemoguću reciprocitet kolektivnog predstavljanja, umjesto promicanja liberalnih demokratskih vrijednosti (Mujkić, 2008: 21). U tom pravcu, "Međunarodna zajednica u BiH je više promovisala kategoriju 'mirovnog procesa' nego mira kao vrijednosne političke / demokratske orijentacije. Politička filozofija 'mirovnog procesa' zapravo je instrument međunarodne zajednice kojim se kontrolišu rat i mir permanentnom proizvodnjom ni rata ni mira." (Šačić, 2007: 49). S druge strane, kao primjer uspješne intervencije međunarodne zajednice, Mladen Ivanić ističe dvije bitne lekcije koje su naučene na primjeru BiH. Prvo: "Prije otpočinjanja vojne ili policijske intervencije, međunarodna zajednica je morala znati koje ciljeve je moguće postići političkim putem", dok je druga lekcija ta da lokalne vlasti i stanovništvo moraju podržati takav angažman međunarodne zajednice (Ivanić, 2005: 278).

U današnje vrijeme aktuelne su više polemike nego konstruktivne rasprave o mogućim ustavnim promjenama. Dok se načelno razgovori o mogućim reformama pozdravljaju, ipak se ističe da je primarna odgovornost domaćih političkih subjekata da rasprave i usvoje dogovorene promjene, a uloga međunarodnih organizacija (i zajednice) ostaje ograničena. Također, prisutne su rasprave o zatvaranju Kancelarije visokog predstavnika, čime bi ta organizacija ostala na razini specijalnog predstavnika Evropske unije u BiH. Dok se ograničavanje uloge međunarodne zajednice (i time međunarodnih organizacija) srdačno pozdravlja u Republici Srpskoj, članovi bošnjačkog političkog korpusa takva nastojanja smatraju preuranjenim. Hrvatski nacionalni korpus ostaje zaokupljen "Hrvatskim pitanjem", tj. "izjednačavanjem" Hrvata kao konstitutivnog naroda s druga dva konstitutivna naroda, uz generalnu primjedbu da su ugroženi bez iznošenja konkretnih elemenata ugroženosti.

Ne treba izgubiti iz vida da su okončanjem oružanog sukoba međunarodne organizacije, djelujući na osnovu Dejtonskog mirovnog sporazuma, vodile državne poslove. Tako, npr.,

u oblasti izbora OSCE je organizirao nekoliko općih i lokalnih, redovnih i prijevremenih izbora do 2002. godine, kada ovlasti preuzima Centralna izborna komisija BiH u čijem je stvaranju OSCE Misija u BiH aktivno učestvovala. Na polju ljudskih prava u okviru institucije ombudsmana situacija je slična, s tim što pored OSCE-a značajnu ulogu ima i Vijeće Evrope u čijem članstvu se nalazi BiH od aprila 2002. godine. Iako u manjem intenzitetu, državne poslove i dalje vodi Kancelarija visokog predstavnika uz korištenje bonskih ovlasti, a nedavni primjer u tom smislu je produženje mandata stranim sudijama i tužiteljima u državnim pravosudnim institucijama. Ovo je potrebno imati na umu u okviru prisutne inicijative i to pogotovo iz Republike Srpske za transformaciju OHR-a u kancelariju specijalnog predstavnika EU, čime bi se značajno oslabile mogućnosti međunarodnih organizacija u BiH. Naime, tom transformacijom zadiralo bi se u sam Dejtonski mirovni sporazum koji je predvidio OHR kao implementatora civilnih aspekata tog sporazuma. S druge strane, isti politički faktori iz Republike Srpske nisu saglasni s dubljim zadiranjem u proces ustavnih promjena s ciljem jačanja države BiH u procesu evropskih integracija. Iz takve političke konstelacije slijedi da bi transformacijom OHR-a uz nikakve ili minimalne reforme Ustava BiH dobili još slabiju državu BiH koja bi bila u mogućnosti odgovoriti svim zahtjevima euro-atlantskih integrativnih procesa. Međutim, međunarodna zajednica i dalje ostaje pasivni posmatrač ukupne politike slabljenja državnih institucija u korist entiteta i predominantno dva naroda iz razloga što upravo takva slaba država omogućava takvim političkim subjektima sigurno egzistenciju na političkoj sceni bez straha da će biti sudski procesuirani za mnogobrojna krivična djela za koja se istrage vode protiv njih.

Ako se uzmu u obzir gornje napomene, onda se nameće jedini mogući zaključak da smanjenje političkog i pravnog uticaja međunarodne zajednice (i međunarodnih organizacija) može biti jedino praćen jačanjem institucija države BiH. Dakle, smatramo neprihvatljivim bilo kakvu transformaciju uloge međunarodne zajednice, konkretno OHR-a, bez jasnih i suštinskih ustavnih promjena koji će BiH učiniti modernom zemljom vođenom principima demokratije i vladavine prava koja će biti u stanju da zaštiti sve svoje građane i narode, a istovremeno odgovoriti zahtjevima euro-atlantskih integracija.

4. ZAKLJUČAK

Zaključujući gornja izlaganja potrebno je istaći sljedeće. Umanjenje uloge međunarodnih organizacija može biti praćeno jedino povećanjem nadležnosti i jačanjem "zajedničkih institucija" BiH. Aktivnosti međunarodnih organizacija u BiH okončanjem oružanog sukoba bile su ili da uspostave odgovarajuće demokratske standarde i prakse s ciljem provođenja mirovnog procesa ili da budu korektiv organa vlasti BiH. Visoki predstavnik djelujući na osnovu tzv. bonskih ovlaštenja ima na raspolaganju mogućnost nametanja zakona ili pak uklanjanja nosilaca političkih i državnih funkcija s njihovih pozicija. Praksa pokazuje, prema mišljenju Venecijanske komisije, da su ona korištena samo onda kada je to bilo u interesu BiH. Rasprave o transformaciji Kancelarije visokog predstavnika moraju u tom smislu biti

praćene raspravama o ozbiljnim ustavnim promjenama s ciljem osnaženja države BiH kao funkcionalnog državnog aparata sposobnog da samostalno obavlja svoje funkcije kako na unutrašnjem planu, tako i u procesu euro-atlantskih integracija. Kada se govori o aktivnostima drugih međunarodnih organizacija i njihovim ovlaštenjima i zadacima neposredno poslije okončanja sukoba i danas, može se zaključiti da su se njihove aktivnosti izmijenile, ali da su i dalje intenzivno prisutne. Tu se, prije svega misli na Misiju OSCE u BiH, te Kancelariju Vijeća Evrope i njihove aktivnosti po pitanjima osiguranja vladavine prava i zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda. Pored toga, u okviru Kancelarije visokog predstavnika vrši se koordinacija aktivnosti međunarodnih organizacija. Takvo jasno izraženo i skoncentrisano prisustvo međunarodnih organizacija (i međunarodne zajednice) jasno pokazuje da teza da je Dejtonski mirovni sporazum i nakon 15 godina svoga postojanja donio samo mir, a proces demokratizacije i načelo pravne države su još uvijek "na čekanju".

VANJSKA POLITIKA I MEĐUNARODNI ODNOSI BOSNE I HERCEGOVINE

Maja Sahadžić

Sažetak *Vanjska politika i međunarodni odnosi Bosne i Hercegovine provode se putem Predsjedništva Bosne i Hercegovine, Ministarstva vanjskih poslova Bosne i Hercegovine, te rezidentnih i nerezidentnih diplomatsko-konzularnih predstavništava Bosne i Hercegovine u svijetu. Pritom ne treba zaboraviti da je Bosna i Hercegovina članica većeg broja regionalnih i međunarodnih organizacija gdje je njen položaj veoma bitan, a radi se prvenstveno o Ujedinjenim nacijama, Vijeću Evrope, Organizaciji za evropsku sigurnost i saradnju i Sjevernoatlantskom savezu; ne treba potcijeniti ni ulogu dijaspore Bosne i Hercegovine.*

Ključne riječi: *vanjska politika, međunarodni odnosi, Bosna i Hercegovina*

1. UVOD

Postoje različite definicije vanjske politike i međunarodnih odnosa. Tako vanjska politika podrazumijeva "(1) Državne i sigurnosne politike usvojene od strane države u odnosima sa vanjskim svijetom. (2) Sve politike (uključujući i ekonomske politike) usvojene od strane države u odnosima sa vanjskim svijetom" (Berridge and James, 2001: 94). Osim toga, vanjska politika je "politika koju sprovode države kada postupaju prema drugim državama" (Collin, 2004: 99). U isto vrijeme međunarodni odnosi su "(1) Poslovanje i odnosi i *države sa drugim državama i *međunarodnim organizacijama. (2) Opća sfera bilateralnih i multilateralnih međunarodnih državnih aktivnosti" (Berridge and James, 2001: 134), odnosno "političke aktivnosti koje se poduzimaju između dvije ili više država" (Collin, 2004: 125).

Ibler (1987) pravi razliku između vanjskih poslova "(foreign affairs, affaires étrangères, auswärtige Angelegenheiten) – ukupnost svih aktivnosti koje država, odnosno njezini organi, planiraju, vrše i obavljaju u međusobnim odnosima i između subjekata međunarodnog prava. Obavljanje tih poslova regulirano je djelomice normama i internim propisima država" (336) i međunarodnih odnosa (international relations, relations internationales, internationale Beziehungen) – zbirni naziv za sve one odnose između država, naroda, pripadnika raznih država i naroda, između pojedinih grupa koje žive u dvije i više država itd. koji su politički značajni. Prema tome, u takve odnose ubrajaju se raznovrsne situacije i procesi koji se zbog svoje prirode ne mogu razmatrati sa stajališta prava ili ne isključivo sa stajališta prava (160).

Iako postoji veliki broj učesnika u međunarodnim odnosima, međunarodni odnosi ne podrazumijevaju više samo odnose međunarodno priznatih država nego čak i općina, profitnih i neprofitnih organizacija [...] (Mingst, 2003: 2). Zato "najrazboritiji promatrači danas shvaćaju da postoje ozbiljna ograničenja u onome što nazivamo pokretanje unilateralne vanjske politike. [...] Ključna lekcija iz recentne historije međunarodnih odnosa je važnost iskusne i strpljive diplomacije, uspostavljanje suradnje ne samo s državama nego i sa međunarodnim organizacijama" (Wilkinson, 2007: 135).

2. SUBJEKTI VANJSKE POLITIKE U MEĐUNARODNIM ODNOSIMA BOSNE I HERCEGOVINE / KREIRANJE VANJSKE POLITIKE BOSNE I HERCEGOVINE / SPROVOĐENJE VANJSKE POLITIKE BOSNE I HERCEGOVINE

Prilikom određivanja organa koji se odnose na predstavljanje i postupanje u vanjskoj politici i međunarodnim odnosima treba voditi računa o tome da se ti organi određuju unutarnjim pravnim propisima svake države kao i njihova prava, obaveze i ovlaštenja. Autori Đorđević i Mitić (2000) dijele ove organe "polazeći od funkcija koje ti organi vrše" (26-27). Tako postoje: (1) *Unutarnji organi država* su organi čije izjave i ponašanje proizvode pravne posljedice za njihovu državu (šef države, predsjednik vlade, odnosno vlada i ministar vanjskih poslova) (Đorđević i Mitić, 2000: 26); (2) *Vanjski predstavnici država* su predstavnici koji vrše službu u inozemstvu, na teritoriji drugih država. To su stalna diplomatska predstavništva (misije) i specijalne misije. One ulaze u tzv. bilateralnu diplomaciju. Ovoj grupi treba dodati i konzulate [...] (Đorđević i Mitić, 2000: 26); (3) *Stalne misije i druga predstavništva država pri međunarodnim organizacijama i delegacije država na međunarodnim konferencijama* čine skupinu koja se naziva multilateralna diplomacija (Janković, 1988: 133 u Đorđević i Mitić, 2000: 27); i (4) *Međunarodni službenici*, odnosno funkcioneri i činovnici međunarodnih organizacija također su dio multilateralne diplomacije, s tom razlikom što u odnosu na prethodne tri pomenute kategorije ne predstavljaju države, već međunarodne organizacije koje ih postavljaju i zapošljavaju i po čijim ovlaštenjima djeluju (Đorđević i Mitić, 2000: 26). Ipak, najčešće se subjekti međunarodnog prava koji stupaju u međusobne odnose putem za to zaduženih organa dijele na unutrašnje i vanjske.¹

2.1. UNUTARNJI ORGANI DRŽAVA KAO SUBJEKTI VANJSKE POLITIKE

Svaka država ima svoje unutarnje organe koji se bave vanjskom politikom i međunarodnim odnosima. "*Unutarnji organi* učestvuju u predstavljanju države i održavanju njenih međunarodnih odnosa tako što rukovode mehanizmom koji neposredno obavlja vanjske odnose država. Oni su nadležni za kreiranje vanjske politike i donošenje bitnih odluka koje

¹ Više o ovome: Dimitrijević, Vojin et al. (2005) *Osnovi međunarodnog javnog prava*, Beograd, str. 92-101 i Avramov, Smilja i Kreća, Milenko. (2007). *Međunarodno javno pravo*, Beograd, str. 147-166.

suglasno svojim ovlaštenjima treba da sprovede vanjski organ države" (Dimitrijević et al., 2005: 92). Najvažniji unutarnji organi država u vanjskoj politici i međunarodnim odnosima su izvršni organi vlasti i to šef države, vlada, ministar vanjskih poslova, te u novije vrijeme predstavnički organi vlasti.

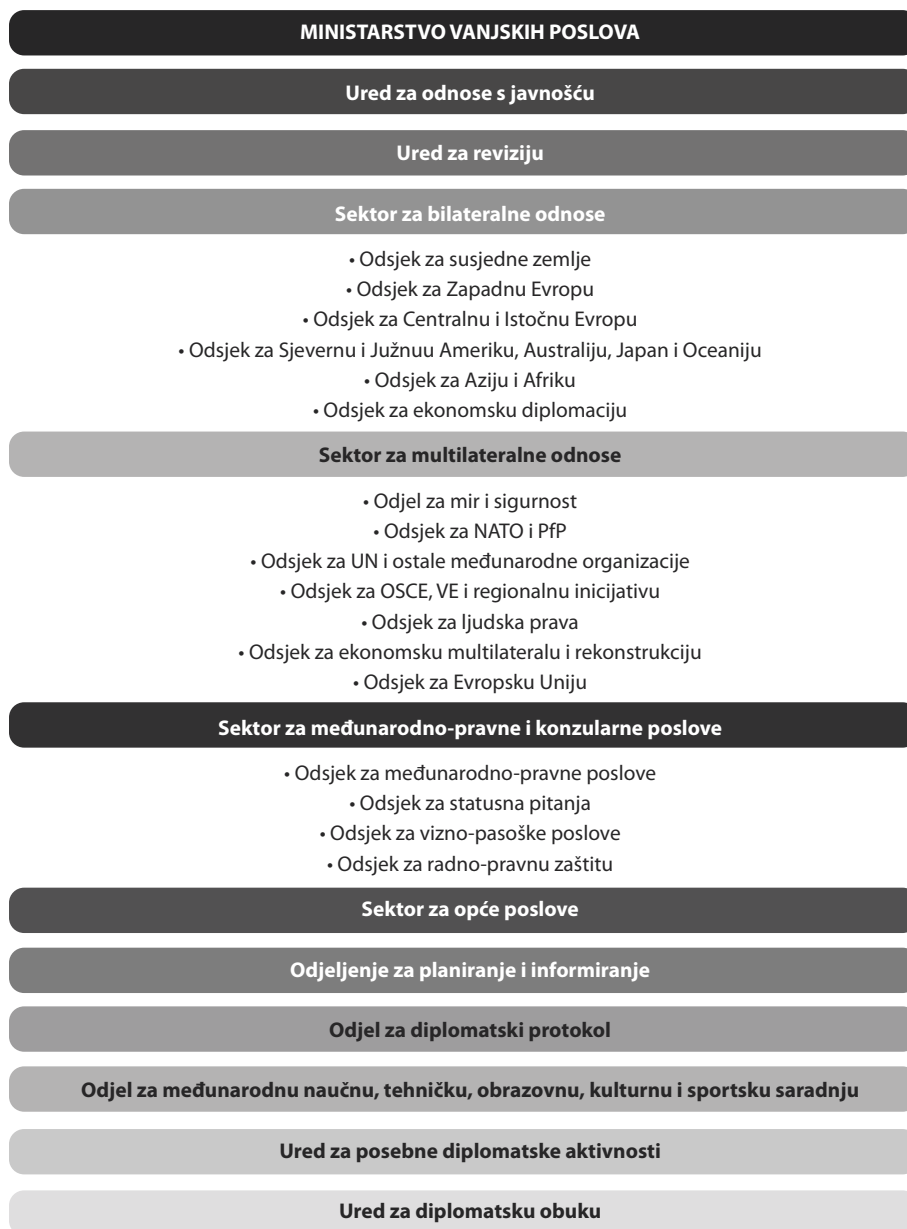
U Bosni i Hercegovini su to Predsjedništvo Bosne i Hercegovine (šef države), Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, odnosno Ministarstvo vanjskih poslova Bosne i Hercegovine (vlada), te donekle Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine (predstavničko tijelo).

2.1.1. Predsjedništvo Bosne i Hercegovine

Predsjedništvo Bosne i Hercegovine kao šef države ovlašteno je za vođenje vanjske politike i stupanje u međunarodne odnose. Tako su i Ustavom Bosne i Hercegovine kao Aneksom 4. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini u članu V tačka 3.a. b. c. i d. definirana ovlaštenja Predsjedništva kada su u pitanju vanjska politika i međunarodni odnosi. Time je, između ostalog, Predsjedništvo Bosne i Hercegovine nadležno za: vođenje vanjske politike Bosne i Hercegovine; imenovanje ambasadora i drugih međunarodnih predstavnika Bosne i Hercegovine; predstavljanje Bosne i Hercegovine u međunarodnim i evropskim organizacijama i institucijama, i traženje članstva u onim međunarodnim organizacijama i institucijama u kojima Bosna i Hercegovina nije član i vođenje pregovora za zaključenje međunarodnih ugovora Bosne i Hercegovine, otkazivanje i, uz saglasnost Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, ratificiranje takvih ugovora. Ovo se potvrđuje i u Općim pravcima i prioritetima za provođenje vanjske politike Bosne i Hercegovine. Osim toga, Poslovníkom o radu Predsjedništva Bosne i Hercegovine u članu 6. tačka e) u ovlaštenja predsjedavajućeg Predsjedništva Bosne i Hercegovine spada i primanje akreditivnih pisama od diplomatsko-konzularnih predstavnika, poslije prihvatanja agremana od strane Predsjedništva Bosne i Hercegovine; u članu 9. stav 1. tačka navodi se i kandidiranje diplomatsko-konzularnih i drugih međunarodnih predstavnika; dok se u članu 47. definiraju pitanja načina donošenja odluka vezanih za sferu vanjskih poslova.

2.1.2. Ministarstvo vanjskih poslova Bosne i Hercegovine

Malo pažnje je posvećeno Vijeću ministara Bosne i Hercegovine u Ustavu Bosne i Hercegovine. Samim tim u Ustavu Bosne i Hercegovine ne postoje odredbe koje se odnose na ovlaštenja Ministarstva vanjskih poslova Bosne i Hercegovine. Tek je Zakonom o ministarstvima i drugim organima uprave Bosne i Hercegovine definirana nadležnost Ministarstva vanjskih poslova Bosne i Hercegovine. U članu 8. navedenog zakona navode se sljedeće nadležnosti Ministarstva vanjskih poslova Bosne i Hercegovine: provođenje utvrđene politike Bosne i Hercegovine, te rad na razvoju međunarodnih odnosa u skladu sa stavovima i smjericama Predsjedništva Bosne i Hercegovine; predlaganje utvrđivanja stavova o pitanjima od interesa za vanjskopolitičke aktivnosti i međunarodni položaj Bosne i Hercegovine; zastupanje Bosne i Hercegovine u diplomatskim odnosima prema drugim državama, međunarodnim organizacijama i na međunarodnim konferencijama, nadležno

Slika 1. Prikaz organizacije Ministarstva vanjskih poslova Bosne i Hercegovine

i za neposrednu komunikaciju s diplomatskim i predstavništvima drugih država i misijama međunarodnih organizacija u Bosni i Hercegovini i obavlja stručne poslove u vezi s tim;

praćenje stanja i razvoj međunarodnih odnosa Bosne i Hercegovine s drugim državama, međunarodnim organizacijama i drugim subjektima međunarodnog prava i međunarodnih odnosa o čemu izvještava Parlamentarnu skupštinu Bosne i Hercegovine, Predsjedništvo Bosne i Hercegovine i Vijeće ministara Bosne i Hercegovine; predlaganje Predsjedništvu Bosne i Hercegovine uspostavljanje ili prekid diplomatskih ili konzularnih odnosa s drugim državama; saradnja s međunarodnim organizacijama, predlaganje Predsjedništvu Bosne i Hercegovine učlanjenje, odnosno učešće Bosne i Hercegovine u radu međunarodnih organizacija; organizovanje, usmjeravanje i koordiniranje rada diplomatsko-konzularnih predstavništava BiH u inostranstvu; pripremanje i organizovanje međunarodnih posjeta i susreta; pripremanje bilateralnih i multilateralnih sporazuma; vršenje poslova u vezi s boravkom i zaštitom prava i interesa državljana Bosne i Hercegovine na stalnom i privremenom boravku u inostranstvu i domaćih pravnih lica u inostranstvu; praćenje u saradnji s nadležnim ministarstvima i institucijama međunarodnih ekonomskih kretanja i odnosa i obavještavanje nadležnih organa o tome, kao i o ekonomskim odnosima Bosne i Hercegovine s pojedinim zemljama i regionima; podsticanje, razvijanje i koordinacija saradnje sa iseljeništvom iz Bosne i Hercegovine; priprema dokumentacije, analiza, informacija i drugih materijala za potrebe Predsjedništva Bosne i Hercegovine, Vijeća ministara Bosne i Hercegovine i drugih organa nadležnih za sprovođenje vanjske politike.

Za ostvarivanje ovih nadležnosti Ministarstvo vanjskih poslova je podijeljeno na: (1) Ured za odnose s javnošću; (2) Ured za reviziju; (3) Sektor za bilateralne odnose (obuhvaća: Odsjek za susjedne zemlje, Odsjek za Zapadnu Evropu, Odsjek za Centralnu i Istočnu Evropu, Odsjek za Sjevernu i Južnu Ameriku, Australiju, Japan i Oceaniju, Odsjek za Aziju i Afriku, Odsjek za ekonomsku diplomaciju); (4) Sektor za multilateralne odnose (obuhvaća: Odjel za mir i sigurnost, Odsjek za NATO i PFP, Odsjek za UN i ostale međunarodne organizacije, Odsjek za OSCE, VE i regionalne inicijative, Odsjek za ljudska prava, Odsjek za ekonomsku multilateralnu i rekonstrukciju, Odsjek za Evropsku uniju); (5) Sektor za međunarodno pravne i konzularne poslove (obuhvaća: Odsjek za međunarodnopravne poslove, Odsjek za statusna pitanja, Odsjek za vizno-pasoške poslove, Odsjek za radnopravnu zaštitu); (6) Sektor za opće poslove; (7) Odjeljenje za planiranje i informiranje; (8) Odjel za diplomatski protokol; (9) Odjel za međunarodnu naučnu, tehničku, obrazovnu, kulturnu i sportsku suradnju; (10) Ured za posebne diplomatske aktivnosti; i (11) Ured za diplomatsku obuku.

2.1.3. Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine

“Parlamenti po pravilu utvrđuju opće principe vanjskopolitičkih aktivnosti zemlje i kontroliraju ostvarivanje usvojenih odluka. Uz to, sve su češći neposredni dodiri između članova nacionalnih parlamenata” (Dimitrijević et al., 2005: 95-96).

Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine vrši aktivnosti na međunarodnoj razini, a s ciljem ostvarivanja ciljeva i prioriteta vanjske politike Bosne i Hercegovine. U tu svrhu Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine imenuje: (1) stalne delegacije u međunarodnim

organizacijama²; (2) grupe prijateljstva za saradnju sa stranim predstavničkim tijelima³; i (3) mješovita radna tijela s ciljem saradnje s drugim predstavničkim tijelima, među-parlamentarnim organizacijama i institucijama. Isto tako, u okviru Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine djeluje Komisija za vanjske poslove⁴ dok u okviru Doma naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine djeluje Komisija za vanjsku i trgovinsku politiku, carine, saobraćaj i komunikacije⁵.

2.2. VANJSKI ORGANI DRŽAVA KAO SUBJEKTI VANJSKE POLITIKE

“Pod *vanjskim organima* podrazumijevaju se organi koji su zaduženi da neposredno učestvuju u diplomatskom opštenju sa drugim subjektima međunarodnog prava i da tako nastoje da ostvare načelne odluke koje su donijeli unutarnji organi. U vanjske organe spadaju diplomatska služba i konzulati” [...] (Dimitrijević et al., 2005: 92). U vanjske organe Bosne i Hercegovine koji se odnose na vanjsku politiku i međunarodne odnose Bosne i Hercegovine spadaju stalne i specijalne/privremene misije bilateralne diplomacije Bosne i Hercegovine. Tako Bosna i Hercegovina ima rezidentna diplomatsko-konzularna predstavništva u 44 države u svijetu,⁶ te nerezidentna diplomatsko-konzularna predstavništva u 38 država u svijetu.⁷ Pritom, u Bosni i Hercegovini postoji 87 stranih diplomatskih predstavništava⁸.

2.3. STALNE MISIJE I DRUGA PREDSTAVNIŠTVA DRŽAVA PRI MEĐUNARODNIM ORGANIZACIJAMA I DELEGACIJE DRŽAVA NA MEĐUNARODNIM KONFERENCIJAMA

Posebnu grupu predstavnika država u međunarodnom općenju i održavanju međunarodnih odnosa čine lica koja u ime država nastupaju kao članovi stalnih misija pri međunarodnim

² Za cjelovit spisak stalnih delegacija pri međunarodnim organizacijama pogledati:

<http://www.parlament.ba/sadrzaj/1/51/20.html> (zadnji pristup web stranici: 7. maj 2010. godine).

³ Za cjelovit spisak grupa prijateljstva za suradnju sa stranim predstavničkim tijelima pogledati: <http://www.parlament.ba/sadrzaj/1/52/21.html> (zadnji pristup web stranici: 7. maj 2010. godine).

⁴ Za informacije o nadležnosti Komisije za vanjske poslove Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine pogledati: <http://www.parlament.ba/komisija/1/0/23.html> (zadnji pristup web stranici: 07. maj 2010. godine).

⁵ Za informacije o nadležnosti Komisije za vanjsku i trgovinsku politiku, carine, saobraćaj i komunikacije pogledati: <http://www.parlament.ba/komisija/1/0/30.html> (zadnji pristup web stranici: 7. maj 2010. godine).

⁶ Navedeno prema:

http://www.mfa.ba/ambasade_konzulati_misije/ambasade_konzulati_i_stalne_misije_bih/Default.aspx (zadnji pristup web stranici: 30. april 2010. godine). Za popis država konsultirati isti izvor.

⁷ Navedeno prema:

http://www.mfa.ba/ambasade_konzulati_misije/ambasade_konzulati_i_stalne_misije_bih/Default.aspx (zadnji pristup web stranici: 30. april 2010. godine). Za popis država konsultirati isti izvor.

⁸ Navedeno prema: http://www.mfa.ba/ambasade_konzulati_misije/ambasade_u_bih/Default.aspx (zadnji pristup web stranici: 30. april 2010. godine). Za popis država konsultirati isti izvor.

organizacijama i komisijama, kao i lica koja kao predstavnici država u svojstvu članova delegacija učestvuju na međunarodnim konferencijama i skupovima (Mitić, 2003: 91). Ova grupa predstavljanja u međunarodnim odnosima spada u multilateralnu diplomaciju. Tako Bosna i Hercegovina ima multilateralne diplomatske misije u svijetu i to pri Evropskoj uniji u Bruxellesu, Sjevernoatlantskom savezu u Bruxellesu, Organizaciji za evropsku sigurnost i saradnju u Beču, Ujedinjenim nacijama u New Yorku i Ženevi, te Vijeću Evrope u Strasbourgu. Pritom, ovdje moramo imati na umu da postoje opći/generalni i regionalni multilateralni odnosi Bosne i Hercegovine.

2.3.1. Opći multilateralni odnosi Bosne i Hercegovine

Kada su u pitanju opći multilateralni odnosi Bosne i Hercegovine važno je znati da je Bosna i Hercegovina članica/ima stalne misije pri sljedećim međunarodnim organizacijama:

1. Ujedinjene nacije (*United Nations – UN*) – Bosna i Hercegovina članica je Ujedinjenih nacija od 22. maja 1992. godine, a u radu Ujedinjenih nacija učestvuje putem stalnih misija u New Yorku (Sjedinjene Američke Države), Ženevi (Švicarska), Beču (Austrija) i Parizu (Francuska). Aktivno učestvuje u većem broju tijela i u radu specijaliziranih agencija⁹ Ujedinjenih nacija. Također je učestvovala ili učestvuje u mirovnim misijama u Afganistanu, Kipru, Etiopiji, Haitiju, Iraku, Istočnom Timoru, Kongu, Liberiji, Siera Leoneu i Sudanu. Aktivno učestvuje i u koordinirajućim regionalnim aktivnostima unutar Ujedinjenih nacija poput Centralnoevropske inicijative (*Central European Initiative – CEI*) i Istočnoevropske grupe (*Eastern European Group – EEG*). Članica je i Komisije za ljudska prava Ujedinjenih nacija za period 2007–2010. godine. U decembru 2005. godine Bosna i Hercegovina je istaknula kandidaturu u Komisiji za izgradnju mira (*Peace Bulding Comission – PBC*), savjetodavnog tijela Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija, a zatim su slijedile kandidature u Komisiji za eliminiranje diskriminacije žena (*Committee on the Elimination of Discrimination against Women – CEDAW*), Komisiji za prava radnika migranata (*Committee on Migrant Workers – CMW*), Komisiji za ljudska prava (*Committee on Human Rights – CHR*), Komisiji za prava djeteta (*Children’s Rights Council – CRC*), Komisiji za borbu protiv torture (*Committee against Torture – CAT*), Komisiji za eliminiranje rasne diskriminacije (*Committee on the Elimination of Racial Discrimination – CERD*) itd. Istaknula je i kandidaturu za nestalnu članicu Vijeća sigurnosti u mandatu 2010–2011. godine, te je trenutno nestalna članica Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija do kraja 2011. godine.¹⁰

⁹ Za cjelovit spisak specijaliziranih agencija Ujedinjenih nacija u kojima BiH ima članstvo pogledati: http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/ujedinjene_nacije_un/clanstvo_bih_u_specijaliziranim_agencijama_un/?id=20 (zadnji pristup *web* stranici: 30. april 2010. godine).

¹⁰ Navedeno prema:

http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/ujedinjene_nacije_un/bih_i_un/?id=16
http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/ujedinjene_nacije_un/komitet_za_ljudska_prava/?id=24 (zadnji pristup *web* stranici: 30. april 2010. godine).

2. Vijeće Evrope (Council of Europe – CoE) – Svoj ured u Sarajevu Vijeće Evrope je otvorilo u 1996. godine dok Bosna i Hercegovina ima stalnu misiju pri Vijeću Evrope u Strasbourgu (Francuska). Bosna i Hercegovina podnijela je zahtjev za status specijalnog gosta pri Parlamentu Vijeća Evrope 5. maja 1992. godine i koji je odobren 28. januara 1994. godine od kada delegacija Bosne i Hercegovine učestvuje u radu Parlamenta Vijeća Evrope i njegovih komiteta. Zahtjev za članstvo u Vijeću Evrope Bosna i Hercegovina je podnijela 10. aprila 1995. godine, a postala je članicom Vijeća Evrope 24. aprila 2002. godine, te je dobila pet mjesta u Parlamentu Vijeća Evrope. Prijemom u članstvo Vijeća Evrope Bosna i Hercegovina se obavezala na ispunjavanje većeg broja postprijemnih obaveza¹¹ kontinuirano kroz određeni vremenski period. Nadgledanje ispunjavanja postprijemnih obaveza vrši se od strane Komisije ministara Vijeća Evrope, Sekretarijata Vijeća Evrope te od strane Komisije za ispunjavanje obaveza zemalja članica Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope.¹² Bosna i Hercegovina potpisala je i ratificirala¹³ veći broj međunarodnih dokumenata dok su neki u postupku ratifikacije.¹⁴

3. Evropska unija (European Union – EU) – Odnos Bosne i Hercegovine i Evropske unije započeo je u aprilu 1992. godine priznanjem tadašnje Republike Bosne i Hercegovine. U 1997. godini Vijeće ministara Evropske unije postavlja političke i ekonomske uvjete za razvoj bilateralnih odnosa. Godine 1998. uspostavlja se Konsultativna radna grupa (*Consultative Task Force – CTF*) koja osigurava tehničku i stručnu pomoć u području administracije, regulatornog okvira i politike. U maju 1999. godine započinje Proces stabilizacije i pridruživanja (*Stabilisation and Association Process – SAP*). U junu 1999. godine usaglašen je Pakt stabilnosti kao politički dokument koji je uspostavljen, prvenstveno, radi stabilizacije u Jugoistočnoj Evropi putem približavanja zemalja regije evroatlantskim integracijama, te jačanja regionalne saradnje. U martu 2000. godine objavljena je Mapa puta (*Road Map*) koja uspostavlja 18 ključnih uvjeta koje Bosna i Hercegovina treba ispuniti kako bi se pristupilo izradi Studije izvodljivosti (*Feasibility Study*) za otpočinjanje pregovora o stabilizaciji i pridruživanju. U decembru 2000. godine Vijeće donosi uredbu 2666/2000 o programu pomoći Evropske unije za obnovu, razvoj i stabilizaciju (*The Community Assistance*

¹¹ Postprijemne obaveze uključuju: suradnju u pogledu primjene Dejtonskog mirovnog sporazuma; suradnju s Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju (*International Tribunal for Former Yugoslavia – ICTY*); potpisivanje i ratifikaciju niza međunarodnih dokumenata od kojih je najvažnija Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (*European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms – ECHR*); izmjene u domaćem zakonodavstvu (amandmani na Ustav Bosne i Hercegovine u pogledu primjene Odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine iz 2002. godine o konstitutivnosti naroda, te usvajanje novih zakona i izmjena postojećih, posebno kada su u pitanju azil, državljanstvo, Krivični zakon Bosne i Hercegovine); ljudska prava itd.

¹² Navedeno prema: http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/vijece_evrope/bih_i_ve/?id=104 (zadnji pristup web stranici: 30. april 2010. godine).

¹³ Vidjeti: <http://www.mfa.ba/HTML/Bos/Multilateralal/id?=5540> (zadnji pristup web stranici: 30. april 2010. godine).

¹⁴ Vidjeti: <http://www.mfa.ba/HTML/Bos/Multilateralal/id?=5539> (zadnji pristup web stranici: 30. april 2010. godine).

for Reconstruction, Development and Stabilization – CARDS) koji je namijenjen Albaniji, Bosni i Hercegovini, Saveznoj Republici Jugoslaviji, Hrvatskoj i Makedoniji. U martu 2002. godine usvojena je Zajednička mjera kojom se imenuje specijalni predstavnik Evropske unije (*European Union Special Representative – EUSR*) i pokreće Policijska misija Evropske unije (*European Police Mission in Bosnia & Herzegovina – EUPM*). U novembru 2003. godine Evropska komisija usvojila je prijedlog Izvještaja o spremnosti Bosne i Hercegovine za otpočinjanje pregovora s Evropskom unijom o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju. U junu 2004. godine uvodi se prvo Evropsko partnerstvo za Bosnu i Hercegovinu. U novembru 2005. godine Vijeće Evropske unije usvaja uredbu za otvaranje pregovora o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju s Bosnom i Hercegovinom i ovlašćuje Komisiju da otpočne pregovore. Pregovori su zvanično otvoreni 25. novembra 2005. godine u Sarajevu. U januaru 2006. godine održan je prvi sastanak Monitoring procesa reformi (*Reform Process Monitoring*), koji zamjenjuje Konsultativnu radnu grupu. Usvaja se dopunjeno Evropsko partnerstvo za Bosnu i Hercegovinu. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Bosne i Hercegovine i Evropske unije je parafiran 4. decembra 2007. godine, a 1. januara 2008. godine na snagu su stupili sporazumi između Bosne i Hercegovine i Evropske unije o viznim olakšicama i readmisiji, dok je Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju potpisan 16. juna 2008. godine.¹⁵

4. Sjevernoatlantski savez (*North-Atlantic Treaty Organization – NATO*) – Partnerstvo za mir (*Partnership for Peace – Pfp*) je program u okviru kojeg se vrši saradnja između partnerskih država i Sjevernoatlantskog saveza, pri čemu partnerske države same utvrđuju prioritete u čijem provođenja saraduju sa Sjevernoatlantskim savezom u okviru navedenog programa. Okvirni dokument (*Framework Document*) u kojem su sadržane obaveze za svaku partnersku državu je formalna osnova za Partnerstvo za mir. Tako je Bosna i Hercegovina prihvatila poziv Sjevernoatlantskog saveza u Partnerstvo za mir, a 13. decembra 2006. godine Predsjedništvo Bosne i Hercegovine je donijelo Odluku o prihvatanju Okvirnog dokumenta Partnerstva za mir, dok je 14. decembra iste godine u Bruxellesu (Belgija) potpisala navedeni dokument čime je postala članica Euroatlantskog partnerskog vijeća (*Euro-Atlantic Partnership Council – EAPC*).¹⁶ Suradnja Bosne i Hercegovine sa Sjevernoatlantskim savezom je sadržana u Individualnom partnerskom programu (*Individual Partnership Program – IPP*), a počela je učestvovati u Procesu planiranja i ispitivanja Partnerstva za mir (*Pfp Planning and Review Process – PARP*) u maju 2007. godine gdje se suradnja produbila kada je 2008. godine sklopljen prvi Individualni akcioni plan za partnerstvo (*Individual Partnership Action Plan – IPAP*). Vlasti Bosne i Hercegovine potpisale su i ratificirale Sporazum o statusu trupa Partnerstva za mir (*Pfp Status of Forces Agreement – SOFA*). Nakon što je u oktobru 2009. godine Bosna i Hercegovina službeno istaknula kandidaturu u Sjeverno-

¹⁵ Vidjeti: http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/evropska_unija/bih_i_eu/pregled_razvoja_odnosa_bih_i_eu/?id=74 i http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/evropska_unija/bih_i_eu/bih_u_proces_u_stabilizacije_i_pridruzivanja/?id=75 (zadnji pristup web stranici: 30. april 2010. godine).

¹⁶ Vidjeti: http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/sjevernoatlantski_savez_nato/bih_i_nato/?id=112 (zadnji pristup web stranici: 30. april 2010. godine).

atlantskom savezu u aprilu 2010. godine Saveznici su je i zvanično pozvali da se pridruži Akcijskom planu za članstvo (*Membership Action Plan* – MAP). Akcijski plan za članstvo je pristupna faza za države koje se žele priključiti u Sjevernoatlantski savez, a pri čemu se njihova prijava u članstvo razmatra od strane država članica. Radi se o programu savjetovanja, pomoći i praktične podrške prilagođene pojedinačnim potrebama država koje žele da se priključe Savezu. Države koje sudjeluju u Akcijskom planu za članstvo podnose pojedinačne godišnje nacionalne programe o pripremama za eventualno članstvo, a koji sadrži političke, ekonomske, odbrambene (ključni element Akcijskog plana za članstvo), sigurnosne, pravne i aspekte o izvorima prihoda i koji se predstavlja Sjevernoatlantskom savezu od strane ministra odbrane. S druge strane, putem Akcijskog plana za članstvo omogućuje se slanje povratnih informacija u države kandidatkinje u pogledu napretka njihovog pojedinačnog programa. Uvjeti koje država mora da ispuni su sljedeći: (1) spremnost da rješava teritorijalne sporove miroljubivim sredstvima; predanost primjeni vladavine prave i ljudskih prava; demokratska kontrola oružanih snaga; (2) sposobnost da doprinosi odbrani i misijama organizacije; (3) osiguravanje dovoljnog izvora prihoda oružanim snagama da bi bile u mogućnosti da ispoštuju obaveze proizašle iz članstva; (4) sigurnost osjetljivih informacija i jamstvo čuvanja istih; (5) usaglašenost domaćih propisa u saradnji sa Sjevernoatlantskim savezom. Nakon što država ispuni navedene uvjete, Sjevernoatlantski savez može pozvati državu da započne pristupne pregovore. Do aprila 2010. godine tri su države dobile poziv, među kojima je i Bosna i Hercegovina. Ipak, potrebno je ispuniti navedenih pet koraka do sticanja članstva koji uključuju prihvatanje i ratifikaciju sporazuma između države koja pristupa i trenutnih članica Sjevernoatlantskog saveza. Ne treba zaboraviti da pristupanje Sjevernoatlantskom savezu ima dugoročne posljedice za Bosnu i Hercegovinu i to prvenstveno stoga što članstvo podrazumijeva saradnju s evropskim i sjevernoatlantskim strukturnama te usklađivanje u pogledu vladavine prava, demokratske kontrole oružanih snaga, sigurnosno-obavještajnog sistema, reforme odbrane, planiranja odbrane, raspoloživih prihoda, vojne nedjelotvornosti, menadžmenta ljudskih potencijala, kriznog menadžmenta, vanrednih prilika, sigurnosnog sistema i zaštite podataka, te javne diplomacije. Zauzvrat, Sjevernoatlantski savez će podržati demokratsku, institucionalnu i reformu sudskog sistema u Bosni i Hercegovini, razvijati sposobnost snaga Bosne i Hercegovine da sarađuju sa snagama Sjevernoatlantskog saveza i ostalih partnera posebno u očuvanju mira i kriznog menadžmenta, održive odbrambene strukture, vanrednih prilika i sprečavanja katastrofa kroz stvaranje sistema obavještavanja, poboljšavanje pristupa informacijama, te će poticati naučnu saradnju u smislu razvoja daljih regionalnih sigurnosnih problema i inicijativa zaštite okoliša.¹⁷ Međutim, iako je Bosna i Hercegovina dobila poziv da pristupi Akcijskom planu za članstvo, jedan veoma važan uvjet je postavljen pred Bosnu i Hercegovinu, a to je da razriješi problem koji se odnosi na uknjižbu nepokretne imovine oružanih snaga na

¹⁷ Informacije koje su predstavljene preuzete su iz nekoliko web izvora:
http://en.wikipedia.org/wiki/Enlargement_of_NATO#Membership_Action_Plan,
http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37356.htm?selectedLocale=en;
http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49127.htm?selectedLocale=en;
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8638794.stm> (zadnji pristup web stranici: 30. juni 2010. godine).

državnom nivou. Osim ovoga, Bosna i Hercegovina je uspostavila diplomatsku misiju u sjedištu Sjevernoatlantskog saveza kao i u okviru ureda za vezu pri Vrhovnom sjedištu organizacije saveznih vlasti Evrope (*Supreme Headquarters Allied Powers Europe – SHAPE*). Bosna i Hercegovine učestvuje s manjim brojem vojnika u Međunarodnim snagama za sigurnosnu podršku (*International Security Assistance Force – ISAF*) Sjevernoatlantskog saveza u Afganistanu od 2009. godine i to u sklopu danskih i njemačkih kontingenata.¹⁸

5. Organizacija za evropsku sigurnost i saradnju (*Organization for Security and Co-operation in Europe – OSCE*) – Bosna i Hercegovina je pristupila Organizaciji za evropsku sigurnost i saradnju 30. aprila 1992. godine dok je Helsinški dokument potpisala 8. jula iste godine. Pritom je mandat Organizacije uspostavljen Općim okvirnim sporazumom za mir u Bosni i Hercegovini 1995. godine koja je svoj rad otpočela već u decembru iste godine. Tako je Organizacija ovlaštena za provođenje odredbi člana IV Aneksa 1B Dejtonskog sporazuma (Sporazum o subregionalnoj kontroli oružja).¹⁹ Misija Organizacije je u Bosni i Hercegovini razvila programe u oblasti poticanja razvoja demokratskih političkih institucija na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini, od lokalnog do državnog nivoa. Tako je i djelokrug misije u Bosni i Hercegovini postavljen u 12 tematskih programa: rad zajednice; parlamentarni monitoring i podrška; različitosti i uključivanje u školama; ekonomska i socijalna prava i ravnopravnost; obrazovne institucije i zakonodavstvo; pravosudna i pravna reforma; općinski razvoj; pomoć u ispunjavanju obaveza; kontrola naoružanja; parlamentarni nadzor nad sigurnosnim sektorom u Bosni i Hercegovini; jačanje demokratske kontrole i institucijskih kapaciteta državnog sigurnosnog sektora; praćenje međusobno povezanih sigurnosnih pitanja.²⁰

6. Svjetska trgovinska organizacija (*World Trade Organization – WTO*) – Predsjedništvo Bosne i Hercegovine je 18. maja 1999. godine prihvatilo Inicijativu Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, te donijelo Odluku o pokretanju pregovora za pristupanje u Svjetsku trgovinsku organizaciju, a zatim i dostavilo Zahtjev za pristupanje. Status posmatrača Bosna i Hercegovina je dobila 15. jula 1999. godine. Kontinuirano su održavani sastanci i pregovori u pogledu usklađivanja zakonodavstva i pravne prakse u Bosni i Hercegovini s pravilima Svjetske trgovinske organizacije, a u toku su dalji pregovori u pogledu članstva u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji.²¹

¹⁸ Vidjeti na: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49127.htm (zadnji pristup web stranici: 30. april 2010. godine).

¹⁹ Za više informacija pogledati: http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/organizacija_za_evropsku_sigurnost_i_saradnju_osce/osce_i_bih/?id=120 (zadnji pristup web stranici: 30. april 2010. godine).

²⁰ Za više informacija pogledati: <http://www.oscebih.org/overview/bos/whatwedo.asp?d=7> (zadnji pristup web stranici: 30. april 2010. godine).

²¹ Za više informacija pogledati: http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/svjetska_trgovinska_organizacija_wto/bih_i_wto/?id=128 (zadnji pristup web stranici: 30. april 2010.).

7. Organizacija islamske konferencije (*Organization of Islamic Conference – OIC*) – Bosna i Hercegovina je u ovoj organizaciji dobila status posmatrača 15. decembra 1994. godine u Casablanci.²²

2.3.2. Regionalni multilaterani odnosi Bosne i Hercegovine

Kada su u pitanju regionalni multilateralni odnosi Bosne i Hercegovine važno je znati da je Bosna i Hercegovina članica/ima stalne misije pri sljedećim regionalnim organizacijama:

1. Pakt stabilnosti za Jugoistočnu Evropu (*Stability Pact for South Eastern Europe – SPSEE*) – Pakt stabilnosti za Jugoistočnu Evropu osnovan je u namjeri da pomogne državama Jugoistočne Evrope u jačanju mira, demokracije, ljudskih prava i ekonomije, što se odražava na sigurnosna pitanja. Počeo je da funkcioniše na samitu u Sarajevu 30. jula 1999. godine.

2. Proces za saradnju u Jugoistočnoj Evropi (*South Eastern Europe Cooperation Process – SEECP*) – Proces za saradnju u Jugoistočnoj Evropi²³ nastao je 1996. godine putem regionalne inicijative u cilju jačanja i saradnje u oblastima koje se odnose na sigurnost, političku stabilnost, ekonomske odnose. Bosna i Hercegovina je primljena 2001. godine, a predsjedavajuća je bila tokom 2003. i 2004. godine.²⁴

3. Centralnoevropska inicijativa (*Central European Initiative – CEI*) – Centralnoevropska inicijativa predstavlja regionalni forum za saradnju i konsultacije zemalja članica Inicijative nastala 1989. godine.²⁵ Bosna i Hercegovina je postala članica Centralnoevropske inicijative 1992. godine dok je bila predsjedavajuća država 1996. godine.

4. Jadransko-jonska inicijativa (*Adriatic-Ionian Initiative – All*) – Jadransko-jonska inicijativa²⁶ osnovana je na Konferenciji o sigurnosti i razvitku Jadranskog i Jonskog mora u Ankoni, 19.–20. maja 2000. godine s ciljem razvoja i jačanja sigurnosti u regiji Jadranskog i Jonskog mora. Bosna i Hercegovina učestvuje u radu Inicijative od samog osnivanja.²⁷

²² Za više informacija pogledati: http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/organizacija_islamske_konferencije/?id=132 (zadnji pristup web stranici: 30. april 2010. godine)

²³ Države članice su: Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Bugarska, Grčka, Hrvatska, Moldavija, Makedonija, Rumunija, Srbija i Turska.

²⁴ Navedeno prema: http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/regionalne_inicijative/proces_za_saradnju_u_jugoistocnoj_evropi/?id=140 (zadnji pristup web stranici: 30. april 2010. godine).

²⁵ Osnovale su je Italija, Austrija, Mađarska i Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija. Danas su članice foruma sve države s područja bivše Jugoslavije, kao i sve članice istočnog bloka, uključujući i Albaniju i tri bivše sovjetske republike Moldaviju, Ukrajinu i Bjelorusiju. Navedeno prema: http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/regionalne_inicijative/centralnoevropska_inicijativa/?id=144 (zadnji pristup web stranici: 30. april 2010. godine).

²⁶ Danas okuplja sedam evropskih država koje imaju pristup Jadranskom i Jonskom moru: Albanija, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Grčka, Italija, Srbija, Crna Gora i Slovenija.

²⁷ Navedeno prema: http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/regionalne_inicijative/jadransko_jonska_inicijativa/?id=148 (zadnji pristup web stranici: 30. april 2010. godine).

5. Regionalna inicijativa o migracijama, azilu i povratku izbjeglica (*Migration, Asylum, Refugees Regional Initiative – MARRI*) – Regionalna inicijativa o migracijama, azilu i povratku izbjeglica²⁸ nastala je 2003. godine spajanjem dvije inicijative Pakta stabilnosti Inicijative o migracijama i azilu (*Migration and Asylum Initiative – MAI*) i Inicijative o regionalnom povratku raseljenih lica (*Regional Return Initiative – RRI*). Ova Inicijativa obuhvaća oblast migracija, azila, upravljanja granicama, vizni režim, konzularnu tematiku i povratak raseljenih lica. Bosna i Hercegovina je preuzela jednogodišnje predsjedavanje Regionalnim forumom ove inicijative 7. aprila 2006. godine.²⁹

6. Inicijativa za saradnju u Jugoistočnoj Evropi (*South East European Cooperative Initiative – SEECI*) – Inicijativa za saradnju u Jugoistočnoj Evropi³⁰ nastala je u maju 1995. godine, a cilj joj je razvijanje regionalne saradnje policijskih, carinskih i drugih agencija za zaštitu zakonitosti u borbi protiv svih oblika organiziranog kriminala.

7. Međunarodna komisija za sliv rijeke Save (*International Sava River Basin Commission – ISRBC*) – Međunarodna komisija za sliv rijeke Save osnovana je na osnovu Okvirnog sporazuma o slivu rijeke Save³¹ 2002. godine a Sporazum je stupio na snagu 2004. godine.³² Kako je Bosna i Hercegovina jedna od potpisnica Sporazuma, samim tim je i članica Komisije.

2.4. MEĐUNARODNI SLUŽBENICI

U okviru multilateralne diplomacije uključuju se i međunarodni službenici, koji predstavljaju međunarodne organizacije kao subjekte međunarodnog prava, i to u odnosu prema državama (članicama ili nečlanicama odnosnih organizacija) ili u odnosu na druge međunarodne organizacije (Mitić, 2003: 91). U okviru ovog oblika multilateralne diplomacije u Bosni i Hercegovini djeluje 30 međunarodnih organizacija³³ među kojima Vijeće Evrope (*Council of Europe – CoE*), Evropska banka za obnovu i razvoj (*European Bank for Reconstruction and Development – EBRD*), Policijska misija Evropske unije (*European Police Mission in Bosnia & Herzegovina – EUPM*), Specijalni predstavnik Evropske unije u Bosni i Hercegovini (*European Union Special Representative – EUSR*) itd.

²⁸ Države članice su: Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Hrvatska, Makedonija i Srbija.

²⁹ Navedeno prema: http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/regionalne_inicijative/regionalna_inicijativa_o_migracijama_azilu_i_povratku_izbjeglica/?id=152 (zadnji pristup web stranici: 30. april 2010. godine).

³⁰ Okuplja slijedeće države: Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Grčka, Mađarska, Makedonija, Moldova, Rumunija, Srbija, Slovenija i Turska.

³¹ Države koje su potpisale su: Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Srbija i Crna Gora.

³² Navedeno prema: http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/regionalne_inicijative/medjunarodna_komisija_za_sliv_rijeka_save/?id=160 (zadnji pristup web stranici: 30. april 2010. godine).

³³ Za cjelovit spisak pogledati: http://www.mfa.ba/ambasade_konzulati_misije/medjunarodne_organizacije_u_bih/Default.aspx (zadnji pristup web stranici: 30. april 2010. godine).

3. VANJSKA POLITIKA I MEĐUNARODNI ODNOSI ENTITETA I KANTONA U BOSNI I HERCEGOVINI

Iako je vanjska politika Bosne i Hercegovine u skladu s članom III tačka 1.a u nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine, te Bosna i Hercegovina ima svoje unutarnje organe koji se bave vanjskom politikom i međunarodnim odnosima u smislu Predsjedništva Bosne i Hercegovine, Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, odnosno Ministarstva vanjskih poslova Bosne i Hercegovine, a donekle i Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, također postoje ustavne odredbe kojima se entitetima garantira mogućnost zaključivanja sporazuma s državama i međunarodnim organizacijama, kao i pravo na uspostavljanje posebnih paralelnih odnosa sa susjednim državama.

Član III tačka 2.d Ustava Bosne i Hercegovine definira pravo svakog entiteta (Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske) da zaključuje sporazume s državama i međunarodnim organizacijama, pri čemu je potrebna saglasnost Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine.³⁴ Ovo je potvrđeno i u poglavlju VII Ustava Federacije Bosne i Hercegovine gdje je definirano da međunarodni odnosi Federacije moraju biti u skladu s međunarodnim subjektivitetom, teritorijalnim integritetom i kontinuitetom Bosne i Hercegovine, kao i to da sporazume s državama i međunarodnim organizacijama potpisuje i ratificira u ime Federacije Bosne i Hercegovine predsjednik Federacije Bosne i Hercegovine, a da stupaju na snagu samo ukoliko ih odobri Parlament Federacije Bosne i Hercegovine uz prethodnu saglasnost Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, osim ukoliko Parlament Federacije Bosne i Hercegovine, odnosno Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine nisu svojim zakonom predvidjeli da za te vrste međunarodnih sporazuma nije potrebna takva saglasnost.³⁵ Pritom treba napomenuti da je Republika Srpska iskoristila mogućnost da otvori svoja predstavništva u inozemstvu i to: Privredno predstavništvo Republike Srpske u Kraljevini Belgiji, Privredno predstavništvo Republike Srpske u Izraelu, Privredno predstavništvo Republike Srpske u Ruskoj Federaciji, Privredno predstavništvo Republike Srpske u Srbiji i Privredno predstavništvo Republike Srpske u Saveznoj Republici Njemačkoj.

Član III tačka 2.a Ustava Bosne i Hercegovine definira pravo svakog entiteta da uspostavljaju posebne paralelne odnose sa susjednim državama, a u skladu sa suverenitetom i teritorijalnim integritetom Bosne i Hercegovine. Ovo je potvrđeno i u članu 4. Ustava Republike Srpske koji je izmijenjen tačkom 1. Amandmana LV kojim je definirano da Republika Srpska može, shodno Ustavu Bosne i Hercegovine, uspostavljati specijalne paralelne odnose sa Saveznom Republikom Jugoslavijom i njenim republikama članicama. Ova pitanja su

³⁴ Isto tako, ostavljena je mogućnost da Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine zakonom predvidi da za određene vrste sporazuma takva saglasnost nije potrebna.

³⁵ Također je propisano da predsjednik Federacije Bosne i Hercegovine, na prijedlog premijera, može otkazati međunarodne sporazume ukoliko mu to dopusti Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine, a dužan je tako postupiti kad to zahtijeva Parlament Federacije Bosne i Hercegovine uz saglasnost ili po zahtjevu Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine.

detaljnije obrađena u poglavljima pod nazivom “Federacija Bosne i Hercegovine” i “Republika Srpska”.

Osim ovoga, u poglavlju V, član 2. Ustava Federacije Bosne i Hercegovine definirana je mogućnost da svaki kanton može zaključivati međunarodne sporazume uz prethodnu saglasnost Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine i Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, osim sporazuma one vrste za koje po zakonu Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine njena saglasnost nije potrebna.³⁶

4. CILJEVI, ODREDNICE, VANJSKO-POLITIČKI PRIORITETI I DJELOVANJE VANJSKE POLITIKE U MEĐUNARODNIM ODNOSIMA BOSNE I HERCEGOVINE

Općim pravcima i prioritetima za provođenje vanjske politike Bosne i Hercegovine³⁷ utvrđuju se:

1. Načela vanjske politike Bosne i Hercegovine;
2. Prioriteti vanjske politike Bosne i Hercegovine: (1) očuvanje i zaštita nezavisnosti, suvereniteta i teritorijalnog integriteta Bosne i Hercegovine u međunarodno priznatim granicama; (2) potpuna i dosljedna implementacija Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini; (3) pristupanje Bosne i Hercegovine evroatlantskim integracionim procesima; (4) učešće Bosne i Hercegovine u multilateralnim aktivnostima, posebno u sklopu sistema Ujedinjenih naroda, Vijeća Evrope, Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi, Organizacije islamske konferencije; (5) promocija Bosne i Hercegovine kao partnera u međunarodnim ekonomskim odnosima i aktivnosti koje će omogućiti prijem Bosne i Hercegovine u Svjetsku trgovinsku organizaciju i druge međunarodne organizacije i asocijacije;

³⁶ Valja primijetiti i da se u drugim složenim državama definiraju slična ovlaštenja kada su u pitanju federalne jedinice, iako postoje razlike u formalnim i materijalnim ograničenjima kao i kad je u pitanju prethodna ili naknadna saglasnost za zaključivanje ugovora. Na primjer, u članu 56. Ustava Švicarske Konfederacije definirano je da kantoni mogu zaključivati međunarodne ugovore sa stranim državama u okviru svojih ovlaštenja, s tim da zaključeni međunarodni sporazumi ne smiju biti u suprotnosti sa zakonima ili interesima Konfederacije, kao ni sa zakonima drugih kantona. Pritom, kantoni prije zaključenja sporazuma o tome moraju obavijestiti Konfederaciju. Isto tako, kantoni mogu direktno stupati u odnose s lokalnim organima stranih država, dok su u svim ostalim slučajevima odnosi kantona sa stranim državama u nadležnosti Konfederacije koja postupa u njihovo ime. Također, valja spomenuti i član 32. Ustava Savezne Republike Njemačke u kojem je definirano da su odnosi sa stranim državama u nadležnosti Federacije kao i to da se prije zaključenja međunarodnog ugovora, koji se tiče pitanja od posebnog značaja za državu, ta država mora blagovremeno konsultirati. I na kraju, u mjeri u kojoj države imaju zakonodavna ovlaštenja, one mogu zaključivati međunarodne sporazume sa stranim državama uz prethodnu saglasnost savezne vlade. (Navedeno prema: Đajić, Sanja. (2007). *Praktikum za međunarodno javno pravo*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Beograd, 263-264).

³⁷ Opći pravci i prioriteti za provođenje vanjske politike Bosne i Hercegovine, broj 01–645–30/03 od 26. marta 2003. godine.

3. Osnovni pravci i aktivnosti vanjske politike Bosne i Hercegovine: (1) bilateralne prirode (unapređenje saradnje sa susjednim državama; razvijanje bilateralnih odnosa; uspostavljanje diplomatskih odnosa s državama s kojima to nije postignuto i unapređivanje prema državama u regionima, gdje to dosad nije ostvareno; dalje unapređivanje reguliranja bilateralnih odnosa međudržavnim sporazumima od obostranog interesa, naročito u oblasti privrede i inozemnih ulaganja; promoviranje interesa i razvojnih mogućnosti bh. privrede na osnovama utvrđene strategije razvoja zemlje; razvijanje saradnje u oblasti nauke i tehnologije, kulture, obrazovanja i sporta); (2) multilateralne prirode (iskorak u smjeru evropskih i transatlantskih integracija; dalje približavanje i institucionalizacija odnosa s Evropskom unijom u skladu s Procesom za stabilizaciju i pridruživanje od bitnog su značaja za Bosnu i Hercegovinu; aktivnosti Bosne i Hercegovine u sistemu Ujedinjenih nacija i njenim specijaliziranim agencijama; intenziviranje aktivnosti za prijem Bosne i Hercegovine u Svjetsku trgovinsku organizaciju; dalja saradnja s Organizacijom za evropsku sigurnost i saradnju; aktivnosti u odnosu na evroatlantske sigurnosne strukture, s krajnjim ciljem institucionaliziranja odnosa sa Sjevernoatlantskim vojnim savezom; insistiranje na konkretizaciji saradnje unutar Centralnoevropske inicijative, Procesu saradnje u Jugoistočnoj Evropi; Inicijative za saradnju država Jugoistočne Evrope; Jadransko-jonskoj inicijativi; Dunavskom procesu saradnje, te drugim regionalnim i subregionalnim grupacijama; saradnja s državama članicama Organizacije islamske konferencije; saradnja s Pokretom nesvrstanih država; saradnja s Organizacijom američkih država, Organizacijom afričkog jedinstva, Asocijacijom država Latinske Amerike, Asocijacijom država Jugoistočne Azije i drugima; učestvovanje u realiziranju postojećih i postizanju novih međudržavnih sporazuma, s namjerom stvaranja povoljnije atmosfere za privrednu saradnju; učešće u radu multinacionalnih foruma koji se bave ekonomskim razvojem i poboljšanjem privredne razmjene s inozemstvom);
4. Zaštita interesa državljana Bosne i Hercegovine u inozemstvu.

5. DIJASPORA BOSNE I HERCEGOVINE

Potporom "sunarodnjacima" ili "suvjernicima" koji su trajno nastanjeni u inozemstvu, bez obzira na to posjeduju li pasoš ili ne, obično se upravlja putem konzularnih i/li geografskih ministarstava vanjskih poslova, zbog opravdanih, praktičnih razloga. Međutim, briga za njih se oglašava, a snaga u njihovu korist oživljava stvaranjem funkcionalnih odjela (Berridge, 2004: 18).

Saradnja s dijasporom Bosne i Hercegovine uglavnom se svodi na finansijske doprinose iz dijaspore, tek u nešto manjem obimu na ljudski potencijal, a u pogledu saradnje organa vlasti Bosne i Hercegovine i dijaspore teško da se može nešto posebno reći. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine nadležno je za suradnju s dijasporom i mogu se pohvaliti samo nacrtima strategija prema dijaspori Bosne i Hercegovine. Tako se

u izlaganju ministra za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine na Savjetovanju šefova diplomatsko-konzularnih predstavništava u Sarajevu 1. septembra 2009. godine spominje Razvojna strategija Bosne i Hercegovine i Strategija smanjenja siromaštva za naredni petogodišnji period koje uključuju: stvaranje i unapređenje uslova za privlačenje štednje i novčanih doznaka iz inostranstva; uključivanje stručnih potencijala dijaspore za prijenos znanja i iskustva u procesu ubrzanja reforme obrazovanja; programe povratka stručnjaka iz dijaspore i njihova reintegracija u Bosni i Hercegovini, programe cirkularne migracije stručnjaka i programe umrežavanja akademske dijaspore s lokalnim institucijama; poboljšanje uslova za stvaranje novih malih i srednjih preduzeća s posebnim programima za poduzetnike iz bh. dijaspore; aktiviranje investicionog potencijala i resursa bh. dijaspore u okviru razvoja strateškog partnerstva i privlačenje stranih investicija. Druga važna inicijativa koju je pokrenulo Ministarstvo je potpisivanje Sporazuma o saradnji s Međunarodnom organizacijom za migracije u okviru kojeg će biti implementiran dvogodišnji projekat uz tehničku pomoć Međunarodne organizacije za migracije i finansijsku pomoć donatora gdje će u okviru projekta biti izrađen i Zakon o dijaspori. U proceduri usvajanja u Vijeću ministara je Odluka o obavezi prikupljanja podataka o bh. emigraciji, za čiju su provedbu zaduženi Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, Ministarstvo vanjskih poslova i diplomatsko-konzularna predstavništva. Prema ovoj odluci, diplomatsko-konzularna predstavništva će biti dužna da od nadležnih organa država prijema koji raspolažu svim relevantnim podacima osiguravaju detaljne podatke o bh. emigraciji i dostavljaju ih Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice i Ministarstvu vanjskih poslova.³⁸

Činjenica je da sveobuhvatan popis iseljenika iz Bosne i Hercegovine nikada nije sačinjen (uključujući i one s dvojnim državljanstvom). Činjenica je i da izvan Bosne i Hercegovine prema grubim procjenama živi oko 1 300 000 građana Bosne i Hercegovine što je prevalentno rezultat ratnih dešavanja na području bivše Jugoslavije. Većina tih građana je u međuvremenu odlučila ostati i preuzeti državljanstvo u državama prijema, a trend iseljavanja iz Bosne i Hercegovine nastavljen je i nakon rata 1992-1995.³⁹ Ciljevi politike Bosne i Hercegovine prema dijaspori morali bi uključivati osim zaštite prava i interesa u inozemstvu kroz pružanje konzularnih usluga i unapređenje trgovačkih, naučnih, obrazovnih, sportskih veza s dijasporom. Saradnja diplomatsko-konzularnih predstavništava Bosne i Hercegovine s dijasporom mora ukazivati na to da je Bosna i Hercegovina spremna da se zauzme za zaštitu prava i interesa svojih iseljenika, dok s druge strane dijaspora mora

³⁸ Podaci su navedeni prema izlaganju ministra za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine na Savjetovanju šefova diplomatsko-konzularnih predstavništava u Sarajevu 1. septembra 2009. godine dostupnom na: <http://www.mfa.ba/savjetovanja/izlaganja/?id=14496> (zadnji pristup web stranici: 17. april 2010. godine).

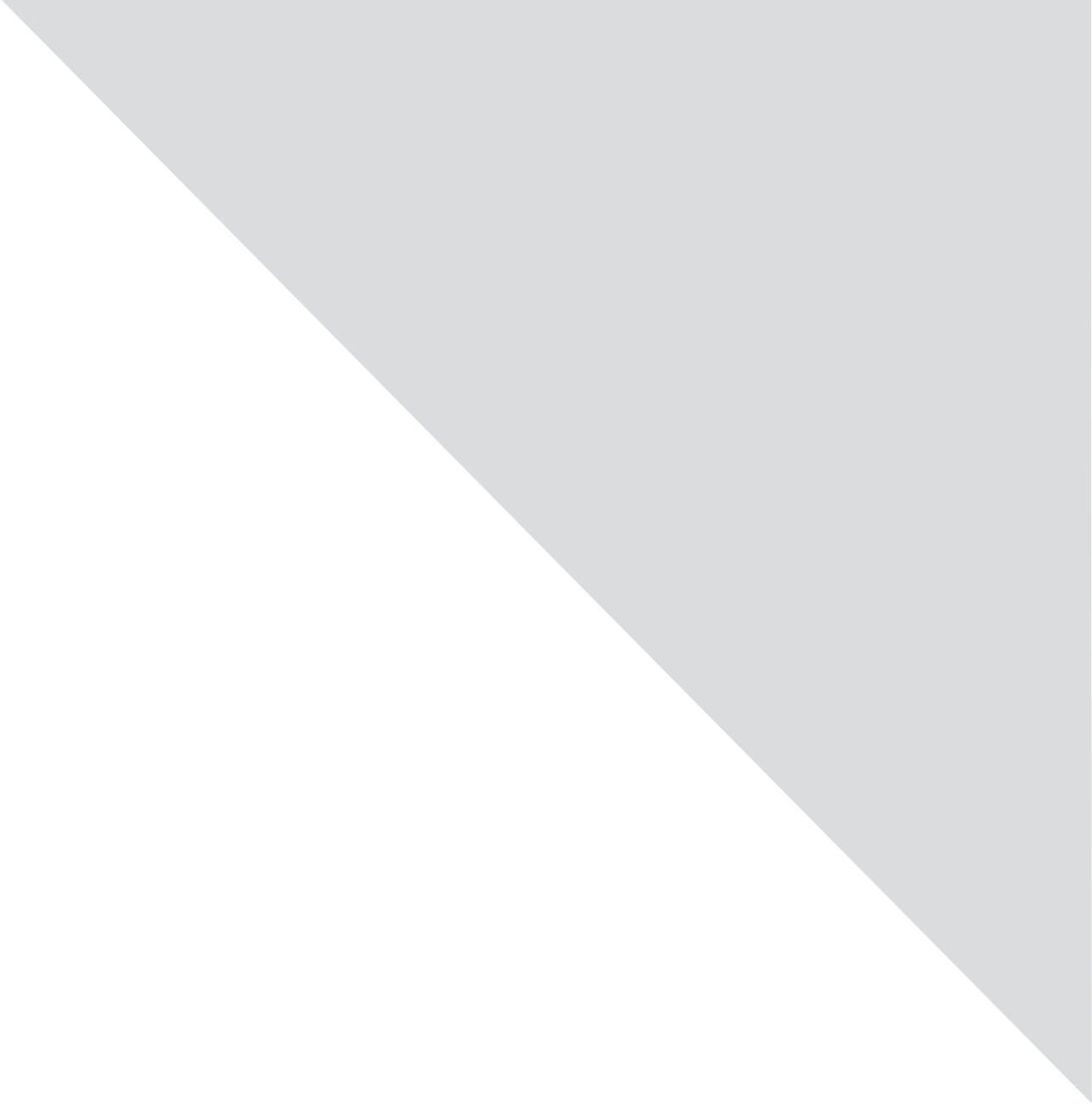
³⁹ Najveći broj iseljenika iz Bosne i Hercegovine živi u evropskim zemljama, naročito zemljama Evropske unije, ukupno više od 850 000. Od tog broja u Njemačkoj 157 000, Austriji 132 000, Sloveniji 100 000, Švedskoj 75 000, Švicarskoj 50 000, Sjedinjenim Američkim Državama oko 390 000, Kanadi 60 000 i Australiji 50 000. S obzirom na ove podatke Bosna i Hercegovina je država s veoma velikom dijasporom. Statistički podaci su navedeni prema: <http://www.mfa.ba/savjetovanja/izlaganja/?id=14496> (zadnji pristup web stranici: 17. april 2010. godine).

da se aktivnije uključi u saradnju s organima vlasti Bosne i Hercegovine kada je u pitanju trgovina, obrazovanje, nauka, sport.

6. ZAKLJUČAK

Vanjska politika i međunarodni odnosi Bosne i Hercegovine moraju se temeljiti prvenstveno na očuvanju i jačanju mira u regiji, jačati partnerski odnos sa susjednim državama, a zatim i u odnosu sa ostatkom svijeta. Položaj Bosne i Hercegovine u vanjskoj politici i međunarodnim odnosima mora se zasnivati na stvaranju uvjeta koji su neophodni za dalju integraciju Bosne i Hercegovine u evroatlantske tokove. Ciljevi vanjske politike i međunarodnih odnosa Bosne i Hercegovine osim saradnje sa susjednim državama moraju biti usklađeni s unutaršnjom reformom Bosne i Hercegovine od čega su svakako najvažniji pristupanje Bosne i Hercegovine Evropskoj uniji, uključivanje u Sjevernoatlantski savez, jačanje i razvijanje multilateralnih i bilateralnih odnosa, te promocija Bosne i Hercegovine kao savremene, demokratske države.

Bibliografija

- 25th Report by the High Representative for the Implementation of the Peace Agreement to the Secretary-General of the United Nations.* (2004). Dostupno na http://www.ohr.int/print/?content_id=32024
- Abazović, D. Mirsad. (2002). *Državna bezbjednost: uvod i temeljni pojmovi*. Sarajevo: Fakultet kriminalističkih nauka.
- Abazović, D. Mirsad. (2008). *Ogledi o bosanskohercegovačkoj zbilji*. Sarajevo: DES.
- Abazović, Dino. (2007). O međubilansu učinka rada međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini – od decembra 1995. do marta 2007. – sociološki aspekti, u: Grünther-Dečević, Mirela i Sejmenović, Amela: *Primjer Bosne i Hercegovine: Održivi koncepti ili stranputice međunarodne zajednice?* 133-146. Sarajevo: Heinrich Böll Stiftung, Ured za Bosnu i Hercegovinu.
- Ademović, Nedim. (2010). Karakter i implikacije presude Evropskog suda za ljudska prava "Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine", u: *Mjesto i uloga Ostalih u Ustavu Bosne i Hercegovine i budućim ustavnim rješenjima za Bosnu i Hercegovinu*. 10-32. Sarajevo: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu.
- African Charter on Human and People's Rights*. Dostupno na <http://www.hrcr.org/docs/Banjul/afhr.html>
- Ajvaz, Slađan. (2006). Društveno-politička konstelacija i novi Ustav Bosne i Hercegovine, *Ljudska prava*, broj 1-2, godina 7, Sarajevo: Pravni fakultet.
- Alić, Anes. (2009). *International Community Stuck in Bosnia*. Preuzeto sa <http://www.isn.ethz.ch/isn/layout/set/print/content/view/full/73?id=110001&lng=en>.
- Alternativni izvještaj o ostvarivanju Okvirne konvencije o zaštiti nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini*. (2007). Zenica: Independent – ustanova za zaštitu ljudskih prava.
- Amandman I na Ustav Bosne i Hercegovine*. Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br. 25/09.
- Amandmani CVI-CXIII na Ustav Republike Srpske*. Preuzeto s http://www.narodnaskupstinars.net/cir/pas/amandmani_CVI_CXIII.htm
- Amandmani CXV-CXXI*. Preuzeto s http://www.narodnaskupstinars.net/cir/pas/amandmani_CXV_CXXI.htm
- Amandmani LXVI-XCI*. Preuzeto s http://www.narodnaskupstinars.net/cir/pas/amandmani_LXVII_XCI.htm
- Analiza izvještavanja u štampanim medijima, komparativna analiza teksta Ustava i prijedloga izmjena teksta, analiza međunarodnih standarda, analiza stavova pravnih profesionalaca u BiH: Proces ustavnih promjena u BiH*. (2006). Sarajevo: Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu.
- Analiza slučajeva juni 1998. – decembar 2001.* (2001). Sarajevo: RAK.
- Analiza stanja lokalne uprave i samouprave u Bosni i Hercegovini (nacrt)*. (2005). Agencija EDA. Dostupno na http://www.soros.org.ba/images/stories/ProgDocs/LG/analiza_stanja_lokalne_uprave_u_bih.pdf.
- Andreev, Alexander. (2007). To What Extent are International Organizations (IOs) Autonomous actors in World Politics? *Opticon* 1826, No. 2. Dostupno na http://www.ucl.ac.uk/opticon1826/archive/issue2/VfPS_HS_International_Organisations.pdf.
- Anketa o potrošnji domaćinstava za 2007. godinu za Bosnu i Hercegovinu*. (2007). Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Federalni zavod za statistiku i Republički zavod za statistiku Republike Srpske. Preuzeto sa: http://www.bhas.ba/ANKETE/hbs_07/hbs_07_001-bh.pdf.

- Anketa o radnoj snazi 2010.* Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine. (2010)
Dostupno na http://www.bhas.ba/Arhiva/2010/sao/ARS_2010_001_001_01-bh.pdf
- Annual Activity Report.* 2009CDL-RA(2009)001.
Dostupno na [http://www.venice.coe.int/docs/2009/CDL-RA\(2009\)001-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2009/CDL-RA(2009)001-e.pdf)
- Annual report 2009.* Federation of Euro-Asian Stock Exchanges. 2009.
Dostupno na <http://www.feas.org/downloads/feas110509.pdf>
- Aprilski paket ustavnih promjena.* Internet prezentacija Fondacije Centar za javno pravo. Dostupno na http://www.fcjp.ba/templates/ja_avian_ii_d/images/green/Aprilski_paket.pdf
- Arbitražna komisija Mirovne konferencije za Jugoslaviju, Mišljenje broj 3. (1992). *Pregled zbivanja*, Zagreb: Ministarstvo informiranja Republike Hrvatske.
- Arnautović, Suad. (1996). *Izbori u Bosni i Hercegovini '90: analiza izbornog procesa*. Sarajevo: Promocult.
- Arnautović, Suad. (2009). *Političko predstavljanje i izborni sistemi u Bosni i Hercegovini u XX stoljeću*. Sarajevo: Promocult.
- Aust, Anthony. (2005). *Handbook of International Law*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Avramov, Smilja i Kreća, Milenko. (2007). *Međunarodno javno pravo*, Beograd: Pravni fakultet u Beogradu.
- Avramov, Smilja. (2001). Američko vatikanska tajna alijansa i rat u SFRJ, u: *Početak rata u Bosni i Hercegovini – uzroci i posledice*, Beograd: Udruženje Srba iz BiH u Srbiji.
- Azinović, Vlado. (2007). *Al-Kaida u Bosni i Hercegovini: mit ili stvarna opasnost*, Sarajevo: Prag: Radio Slobodna Evropa i Centar za savremenu umjetnost.
- Babić, Dušan. (2004). *Samoregulacija medija na iskušenju*. Dostupno na: <http://www.anem.org.yu/cms/item/medscena/sr/Region?articleId=7508&type=region&view=view>
- Babić-Avdispahić, Jasminka. (2005). *Etika, demokracija i građanstvo*. Sarajevo: Svjetlost.
- Bakšić-Muftić, Jasna. (2000). Analiza izbora i izbornog zakona. *Ljudska prava*, br. 3-4, 144-157.
- Bakšić-Muftić, Jasna. (2002). *Sistem ljudskih prava*. Sarajevo: Fond otvoreno društvo BiH, Magistrat.
- Bakšić-Muftić, Jasna. (2003). Politička prava i Dejtonski ustav u BiH/izborni sistem, u: *Osam godina daytonske BiH: nove vizije za Bosnu i Hercegovinu: zbornik radova i zaključci s alternativne konferencije*, Sarajevo: Fondacija Heinrich Boell i ACIPS.
- Bakšić-Muftić, Jasna. (2006). Kultura ljudskih prava u Bosni i Hercegovini. *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, broj XLIX, 31-37.
- Banović, Damir i Gavrić, Saša. (2010). Ustavna reforma u Bosni i Hercegovini, *Politička misao*, god. 47, br. 2, 159-180.
- Barbalić, Ivan. (2005). Međunarodna zajednica u BiH – improvizacijom do stabilnosti, *Novi pogledi*, god. I, No. 4, 11-13.
- Barić, Robert. (2010). Politika EU i NATO-a prema Bosni i Hercegovini u regionalnom kontekstu, u: Tatalović, Siniša i Cvtila, Vlatko (ur.). *Regionalna sigurnost i multilateralna saradnja: Republika Hrvatska i Jugoistok Europe*. Zagreb: Politička kultura.
- Barić-Punda, Vesna. (2010). *Morske granice RH i međunarodni ugovori kojima se uređuju odnosi na moru*, znanstveni projekt, Split: Pravni fakultet.
- Barišić, Marko. (1999). *Hrvati iz BiH dijaspora kao i švicarski Talijani*. Preuzeto sa <http://www.hic.hr/dom/264/dom22.htm>
- Barry, Robert. (2002). *The OSCE: A Forgotten Transatlantic Security Organization?* Washington: British-American Security Information Council.
- Barzilai, Gad. (2003). *Communities and Law: Politics and Cultures of Legal Identities*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

- Bašić, Goran i Crnjanski, Katarina. (2006). *Politička participacija i kulturna autonomija nacionalnih manjina u Srbiji*. Beograd: Friedrich Ebert Stiftung i Centar za istraživanje etniciteta.
- Bašić, Nedžad. (2004). *Pravni i politički sistem Evropske unije*. Bihać: Pravni fakultet u Bihaću.
- Begić, Kasim. (2001). Uloga Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, u *Federalne strukture u Evropi i Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Ambasada SR Njemačke i Vijeće Evrope.
- Belloni, Robert. (2004). Peacebuilding and Consociational Electoral Engineering in Bosnia and Herzegovina, *International Peacekeeping*, vol. 11, no. 2, 334-353.
- Beljanski, Slobodan. (2001). *Međunarodni pravni standardi o krivičnom postupku*. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.
- Benedek, Wolfgang, König, Otto, Promitzer, Christian i Sarajlija, Ermin. (1997). *Ljudska prava u Bosni i Hercegovini: znanost i praksa, Simpozij u Grazu 1997*. Sarajevo: Graz: Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu, Karl-Franzens Univerzitet u Grazu.
- Beridan, Izet, Tomić, Ivo, Kreso, Muharem. (2001). *Leksikon sigurnosti*. Sarajevo: DES.
- Beridan, Izet. (2008). *Politika i sigurnost*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka.
- Berridge, Geoff R. (2004). *Diplomacija, teorija i praksa*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Berridge, Geoff R. i James, Alan. (2001). *A Dictionary of Diplomacy*. New York: Palgrave.
- Bickerton, Christopher J. (2007). A Union of Disenchantment: The New Politics of post-Enlargement Europe, u: Stivachtis, A. Yannis (ur.): *The State of European Integration*. 89-111. Hampshire: Ashgate Publishing Limited.
- Bičakčić, Erliha. (2007). *Ustavni sud i Bosne ovlasti*. Dostupno na <http://www.pulsdemokratije.ba/index.php?id=132&l=bs>.
- Bieber, Florian. (2008). *Bosna i Hercegovina poslije rata: politički sistem u podijeljenom društvu*. Sarajevo: Buybook.
- Bieler, Andreas. (2005). The Struggle over EU Enlargement: A Historical Materialist Analysis of European Integration, u: Schimmelfennig, Frank, Sedelmeier, Ulrich. (ur.): *The Politics of European Union Enlargement: Theoretical approaches*. 75-97. New York: Routledge.
- BiH u brojkama 2009*. (2010). Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine. Dostupno na www.zapravicnoobrazovanje.ba/Dokumenti//BIH%20brojke%2009.pdf
- Bildt, Carl. (1998). *Peace Journey. The Struggle for Peace in Bosnia*. London: Weidenfeld and Nicolson.
- Biličić, Mijo. (2007). Model političkog sustava, *Informatologia*, vol. 40, br. 2, 78-88.
- Bill, James A., Hardgrave, Robert L. Jr. (1973). *Comparative politics: The Quest for theory*. Columbia: A Bell & Howell Company.
- Blagojević, Marina. (2004). *Gender barometar BiH 2002*. Banja Luka: Gender centar Vlade RS, Sarajevo: Gender centar Vlade FBiH.
- Blagojević, Milan. (2002). *Pravna priroda i položaj Brčko Distrikta u Bosni i Hercegovini*. Doboj: Narodna biblioteka.
- Bliesemann de Guevara, Berit. (2009). *Staatlichkeit in Zeiten des Statebuilding. Intervention und Herrschaft in Bosnien und Herzegowina*. Frankfurt am Main et al.: Peter Lang.
- Bosna i Hercegovina – Ekonomski trendovi Godišnji izvještaj 2009*. Direkcija za ekonomsko planiranje BiH. Dostupno na http://www.dep.gov.ba/dep_publikacije/ekonomski_trendovi/?id=1279
- Bosnia and Herzegovina 1998: Self-sustaining Structures. Conclusions*. (1997). Dostupno na http://www.ohr.int/pic/default.asp?content_id=5182

- Bosnia and Herzegovina 2008 Progress Report SEC(2008)2693*. Commission of the European Communities. (2008). Brussels: Commission of the European Communities. (BH Progress Report, 2008). Preuzeto sa http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/key-documents/reports_nov_2008/bosnia_herzegovina_progress_report_en.pdf
- Bosnia and Herzegovina 2010 Progress Report*. Delegacija Evropske unije u BiH. Preuzeto sa <http://www.delbih.ec.europa.eu/files/docs/2010progress2.pdf>
- Bosnia and Herzegovina: General Elections 1 October 2006: OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report*. (2007). Warsaw: OSCE.
- Brownlie, Ian Q. C. (1992). *Basic documents on human rights*. Oxford: Clarendon Press.
- Brozek, Borislav. (2009). *Socijalna isključenost u BiH iz pogleda zaposlenih i sindikata*. Sarajevo: Fridrich Erbert Stiftung. Preuzeto sa: <http://www.fes.ba/publikacije/2009Socijalnasključenost.pdf>.
- Budžet Općine Novo Sarajevo za 2010. godinu*. (2010). Dostupno na <http://www.novosarajevo.ba/admin/slike/doc/Budzet2010.pdf>.
- Bugarel, Ksavije. (2004). *Bosna: anatomija rata*. Beograd: Fabrika knjiga.
- Burdije, Pjer. (2001). *Vladavina muškaraca*. Podgorica: Cid.
- Burg, Steven L. i Shoup, Paul S. (1999). *The War in Bosnia & Herzegovina*. New York, Armonk: Sharpe.
- Burke, Edmund. (1854). *The Works of the Right Honourable Edmund Burke. Volume I*. London: Henry G. Bohn.
- Butmirski i Prudski paket ustavnih promjena*. Internet prezentacija Fondacije Centar za javno pravo http://www.fcjp.ba/templates/ja_avian_ii_d/images/green/Butmir_i_Prud.pdf
- Calic, Marie-Janine. (1996). *Krieg und Frieden in Bosnien-Herzegowina*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Case concerning the Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)* (2007). Dostupno na <http://www.icj-cij.org/docket/files/91/13685.pdf#view=FitH&pagemode=none&search=%22Bosnia%22>
- Case of Sejdić and Finci vs. Bosnia and Herzegovina*, Internet prezentacija Evropskog suda za ljudska prava. Dostupno na <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=4&portal=hbk&action=html&highlight=%22BOSNIA%20AND%20HERZEGOVINA%22&sessionId=58947737&skin=hudoc-en>
- CIA World Factbook 2010*. Dostupno na <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>
- Cikotić, Selmo. (2010). *Sigurnosne pretpostavke Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Vijeće kongresa bošnjačkih intelektualaca.
- Collin, Peter Hodgson. (2004). *Dictionary of Law*. London: Bloomsbury Publishing Inc.
- Collin, Peter Hodgson. (2004). *Dictionary of Politics and Government*. London: Bloomsbury Reference.
- Commision Decision of [...] 2007 adopting a National Programme for Bosnia and Herzegovina under the IPA-Transition Assistance and Institution Building Component for 2007*. Preuzeto sa: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/bosnia_and_herzegovina/ipa/ipa_2007_bih_final_decision_en.pdf
- Commision Regulation (EC) No 1085/2006 of 17 July 2006 establishing an Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA)*. OJ L 210/82/06. Preuzeto sa http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2006/l_210/l_21020060731en00820093.pdf
- Commision Regulation (EC) No 2666/2000 of 5 December 2000 on assistance for Albania, Bosnia and Herzegovina, Croatia, the Federal Republic of Yugoslavia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia, repealing Regulation (EC) No 1628/96 and amending Regulations (EEC) No 3906/89 and (EEC) No 1360/90 and Decisions 97/256/EC and 1999/311/EC*. OJ L 306/1/2000. Preuzeto sa http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/financial_assistance/cards/general/2666_00_en.pdf

- Commision Regulation (EC) No 718/2007, implementing Council Regulation (EC) No 1085/2006 establishing an instrument for pre-accession assistance (IPA); OJ L 170/1/07.*
Preuzeto sa public.mzos.hr/fgs.axd?id=15921
- Constitution of Bosnia & Herzegovina, Anex 4, Framework Peace Agreement for Bosnia & Herzegovina, December 14th 1995, Dayton/Paris.*
Preuzeto sa <http://www.oscebih.org/overview/gfap/bos/default.asp>
- Cousens, Elizabeth M. i Cater, Charles K. (2001). *Toward Peace in Bosnia: Implementing the Dayton Accords.* Boulder/London: Lynne Rienner Publishers.
- Cvetković, Predrag. (2008). Izazovi i dileme "istočnog proširenja" Evropske unije, u Jovanović, Vladimir, Ž. (ur.): *Balkan u procesu evrointegracije – koncepcije razvoja i socijalne implikacije.* 111-119. Niš: Filozofski fakultet u Nišu.
- Četiri djelimične odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u predmetu br. 5/98; Odluke Ustavnog suda od 28. i 29. januara 2000. godine. Službeni glasnik BiH br. 11/00; od 18. i 19. februara 2000. godine. Službeni glasnik BiH br. 17/00; od 30. juna i 1. jula 2000. godine. Službeni glasnik BiH br. 23/00; i od 18. i 19. avgusta 2000. godine. Službeni glasnik BiH br. 36/00.
- Čović, Šefkija. (2001). Država Bosna i Hercegovina – pet godina poslije Daytonu, *Ljudska prava*, broj 1-2, godina 2, 28-35.
- Ćurak, Nerzuk. (2004). *Dejtonski nacionalizam*, Sarajevo: Buybook.
- Ćurak, Nerzuk. (2010). NATO, znaš li svoj dug? u *Demokracija i sigurnost, Atlantska inicijativa*, Sarajevo.
- Dahl, Robert. (1997). *Poliarhija: participacija i opozicija.* Beograd: Filip Višnjić.
- Dauster, Manfred. (2007). Bilans djelovanja međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini – od decembra 1995. do marta 2007. godine – pravni aspekti, u: Grünther-Dečević, Mirela i Sejmenović, Amela: *Primjer Bosne i Hercegovine: Održivi koncepti ili stranputice međunarodne zajednice?* 85-107. Sarajevo: Heinrich Böll Stiftung, Ured za Bosnu i Hercegovinu.
- Day, Alan. (2001). *A Political Chronology of Europe.* London: Europa Publications.
- Dedić, Sead. (1998). *Lokalna samouprava u Federaciji Bosne i Hercegovine.* Sarajevo: Studentska štamparija Univerziteta.
- Degan, Đ. Vladimir. (1992). Samoodređenje naroda i teritorijalna cjelovitost država, *Zakonitost*, br. 4, (46), Zagreb.
- Dejanović, Momir. (2006). *Predizborna obećanja.* Doboj: Centar za humanu politiku.
- Dejtonski mirovni sporazum.* (1996) Sarajevo: Službeni list RBiH.
- Deklaracija o potpunom provođenju Dejtonskog sporazuma*, Internet prezentacija Stranke demokratske akcije http://www.sda.ba/files/file/DEKLARACIJA_SDA.pdf
- Deklaracija Upravnog odbora Vijeća za implementaciju mira* od 27. februara 2008. Preuzeto sa http://www.ohr.int/pic/default.asp?content_id=41354
- Deklaracija Vijeća za implementaciju mira*, od 23. i 24. maj 2000. Preuzeto sa http://www.ohr.int/pic/default.asp?content_id=6802
- Delalić, Medina, Šaćić, Suzana. (2007). *Balkan bluz: bosanska hronika 1975-1995*, Sarajevo: Autori.
- Derajić, Svjetlana. (2007). Do strukturalnih fondova EU putem decentralizovanog upravljanja pomoći: Bosna i Hercegovina na tom putu, u Palinkašev, Olga, Kržalić, Armin. (ur.): *BiH na putu ka Evropskoj uniji.* 13-147. Sarajevo: Centar za sigurnosne studije.
- Dijk, Van P. et al. (2001). *Teorija i praksa Evropske konvencije o ljudskim pravima.* Sarajevo: Muller.
- Dimitrijević, Vojin et al. (2005). *Osnovi međunarodnog javnog prava*, Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.

- Dimitrijević, Vojin et al. (2007). *Osnovi međunarodnog javnog prava*, Beograd: Beogradski centar za ljudska prava & Dosije.
- Dimitrijević, Vojin, Račić, Obrad, Đerić, Vladimir, Papić, Tatjana, Petrović, Vesna i Obradović, Saša. (2005). *Osnovi međunarodnog javnog prava*. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.
- Dimitrova, Gergana C. (2005). Democracy and International Intervention in Bosnia and Herzegovina, *Central European Political Studies Review*, vol. 7, No. 1, 45-71.
- Dmičić, Mile. (1999). Osvrt na neke aspekte ostvarivanja projektovanja ustavnopravnog modela Bosne i Hercegovine, u *Podjela nadležnosti između institucija Bosne i Hercegovine i entiteta*. Banja Luka: Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske.
- Dmičić, Mile. (2003). *Ustavnopravni osnov funkcionisanja Bosne i Hercegovine na osnovu slobodnih i demokratskih izbora*. Preuzeto sa http://www.soros.org.ba/docs_pravo/ustav_txt/dr_mile_dmicic.doc.
- Dmičić, Mile. (2005). Ustavnopravni status Republike Srpske u okviru Bosne i Hercegovine – normativno i stvarno, u *Republika Srpska – deset godina Dejtonskog mirovnog sporazuma*. 157-176. Banja Luka: Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske.
- Dmičić, Mile. (2007). Federalni elementi ustavnopravnog uređenja Bosne i Hercegovine kao složene države, *Godišnjak Pravnog fakulteta u Banja Luci*, br. XXVII–XXVIII, Banja Luka: Pravni fakultet u Banja Luci.
- Dmičić, Mile. (2007). Prenos nadležnosti sa Republike Srpske na institucije Bosne i Hercegovine, efekti njihovih prenosa i mogućnost povrata, u *Pravna riječ*, 10/2007, Banja Luka: Udruženje pravika Republike Srpske.
- Dmičić, Mile. (2007). Ustavnopravni aspekti prenosa nadležnosti, efekata prenosa i mogućnost njihovog povrata, *Godišnjak Pravnog fakulteta u Banja Luci*, Banja Luka, 164.
- Dnevne novine u BiH*. GfK BH (2006). Dostupno na: <http://web.archive.org/web/20070320034522/www.gfk.ba/PR/2006/GfK+PR+02-2006++dnevne+novine.pdf>.
- Dnevnik (2010). *Izvršna vlast "poklopila" RAK i Ured za reviziju državnih institucija*. Dostupno na: http://www.dnevnik.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=4590:izvrna-vlast-qpoklopilaq-rak-i-ured-za-reviziju-dravnih-institucija&catid=81:bih&Itemid=458
- Do univerzalne zdravstvene zaštite: pregled stanja i preporuke za djelovanje*. (2009). ICVA, Helsinški komitet za ljudska prava i organizacije civilnog društva. Preuzeto sa [//www.bh-hchr.org/Publikacije/ZDRAVSTVENA%20ZASTITA.pdf](http://www.bh-hchr.org/Publikacije/ZDRAVSTVENA%20ZASTITA.pdf).
- Dodig, Radoslav. (2004). Bosanskohercegovački panoptikum 1990. iz hrvatskog kuta. *STATUS*, br. 3, 43-51.
- Doing Business 2010 – Reforming Through Difficult Times*. The World Bank, 2009. Dostupno na <http://www.doingbusiness.org/~media/FPDKM/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB10-FullReport.pdf>
- Dokument drugog sastanka konferencije o ljudskoj dimenziji konferencije o sigurnosti i saradnji u Evropi iz Kopenhagena 1990. Godine*.
- Druga odluka Visokog predstavnika o restrukturiranju javnog RTV sistema u BiH*. (2000). 23. oktobar 2000. Dostupno na: http://www.ohr.int/decisions/mediadec/default.asp?content_id=91
- Drugi izvještaj Bosne i Hercegovine o zakonodavnim i drugim mjerama na provođenju načela utvrđenih u Okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina*. (2007). Vijeće ministara Bosne i Hercegovine. Sarajevo.

- Državnost Bosne i Hercegovine u kontekstu provođenja amandmana o konstitutivnosti naroda u Federaciji BiH i Republici Srpskoj: zajednički okrugli sto - SGV-PR u BiH, VKBI, NHV i ANI "Krug 99", Sarajevo, 16. 09. 2004. godine.* (2005). Sarajevo : Srpsko građansko vijeće – pokret za ravnopravnost u BiH, Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, Hrvatsko narodno vijeće, Asocijacija nezavisnih intelektualaca "Krug 99".
- Dujović, Jagoš. (2006). *Rukovođenje i upravljanje sistemima sigurnosti*, Sarajevo: Fakultet političkih nauka.
- Dumbrava, Horatius, et. al. (2007). *Pressure Factors and Conflicts of Interest in Judiciary: Handbook for Judges*. Bucharest: Society for Justice and Konrad Adenauer Stiftung.
- Duraković, Nijaz. (2006). Ustavne promjene u Bosni i Hercegovini, u: *Ljudska prava*, broj 3-4, godina 7, 33-37.
- Duraković, Nijaz. (2007). *Uporedni politički sistemi*, Sarajevo: Pravni fakultet.
- Duvnjak, Nedžad. (2003). Postdejtonsko "uramljivanje" Bosne i Hercegovine, u: *Ljudska prava*, broj 3-4, godina 4, 23-28.
- Duvnjak, Nedžad. (2004). Uzurpacija države, u: *Ljudska prava*, broj 2-4, godina 5, 73-78.
- Duvnjak, Nedžad. (2004). *Ogledi o dejtonskoj Bosni*, Sarajevo: Studentska štamparija, Pravni fakultet.
- Džihana, Amer (2008). *Javni RTV sistem u BiH – Između etničke ekskluzivnosti i dugoročne stabilnosti*. Sarajevo: Fondacija Otvoreno društvo BiH. Dostupno na: http://soros.org.ba/images_vijesti/stipendisti_2008/amer_dzihana_final_policy_study_bh.pdf.
- Džihana, Amer (2010). U borbi za nezavisnost mediji zaboravili svoju odgovornost, *Novi Pogledi*, br. 17, ACIPS. Sarajevo.
- Džihana, Amer. (2006). *Monitoring demokratskog razvoja u Bosni i Hercegovini: Indeks otvorenosti javnih institucija, organizacija i agencija*. Sarajevo: Mediacentar. Dostupno na: <http://www.media.ba/mediacentar/documents/Monitoring%20Bos%20170306%2Epdf>.
- Džihana, Amer. (2007). *Izmjene zakona o slobodi pristupa informacijama u BiH*. Dostupno na http://www.netnovinar.org/netnovinar/dsp_page.cfm?pageid=437&articleid=8889&urlsectionid=782&specialsection=ART_FULLL.
- Đajić, Sanja. (2007). *Praktikum za međunarodno javno pravo*, Novi Sad: Pravni fakultet u Novom Sadu.
- Đelmo, Zenaid (2001). Pitanje državnih granica Bosne i Hercegovine u procesu disolucije Jugoslavije, u: *Ljudska prava*, br. 1-2, god. 2, 38-44.
- Đilas, Milovan i Gaće, Nadežda. (1994). *Bošnjak Adil Zulfikarpašić*. Ciriš: Bošnjački institut.
- Đorđević, Jovan. (1975). *Ustavno pravo*. Beograd: Savremena administracija.
- Đorđević, Jovan. (1985). *Politički sistem, prilog nauci o čoveku i samoupravljanju*. Beograd: Savremena administracija.
- Đorđević, Stevan i Mitić Miodrag. (2000). *Diplomatsko i konzularno pravo*. Beograd: Službeni list SRJ.
- Đukanović, Dragan. (2004). Izmjene ustavnog ustrojstva Bosne i Hercegovine – inicijative i mogućnosti, *Međunarodni problemi*, vol. LVI, br. 2-3.
- Efendić, Adnan i Međedović Aldin. (2007). *Pozicija Bosne i Hercegovine u odnosu na ekonomske kriterije za članstvo u Evropskoj uniji*. Sarajevo: Fondacija Konrad Adenauer, Predstavništvo u Bosni i Hercegovini.
- Ekmečić, Milorad. (2001). Spoljni uzroci građanskog rata u Bosni i Hercegovini 1992, u: *Početak rata u Bosni i Hercegovini – uzroci i posledice*. Beograd: Udruženje Srba iz BiH u Srbiji.
- Ekonomske slobode u Bosni i Hercegovini u 2009. godini*. Federalni zavod za programiranje razvoja, 2009. Preuzeto sa <http://www.fzzpr.gov.ba/Doc/2009/Ekonomske%20slobode%20august%202009.pdf>.
- Elazar, Daniel Judah. (1987). *Exploring Federalism*. Tuscaloosa: University of Alabama Press.

- Elektronski mediji u BiH – koji se najčešće gledaju i slušaju?* (2006a). GfK BH Dostupno na: <http://gfk.ba/PR/2006/GfK%20PR%2002-2006%20-%20TV%20i%20radio.pdf>
- English – Croatian or Serbian Dictionary.* (1986). Zagreb: Školska knjiga.
- European Charter of Local Self-Government – Chart of signatures and ratifications,* Council of Europe. Dostupno na <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=122&CM=1&DF=07/03/2011&CL=ENG>. (pristupljeno 20. 10. 2010)
- European Court for Human Rights: Country Fact Sheet 1959–2009.* Preuzeto sa http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/C2E5DFA6-B53C-42D2-8512-034BD3C889B0/0/FICHEPARPAYS_ENG_MAI2010.pdf
- European Court for Human Rights: Country Statistics,* preuzeto sa <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/B21D260B-3559-4FB2-A629-881C66DC3B2F/0/CountryStatistics01012009.pdf>
- Evropska Bosna i Hercegovina: Izvještaj sa uključenim preporukama usvojenim na konferenciji GROZDa, održane u Sarajevu, 24. 5. 2006. godine. Sarajevo: GROZD i ALDI. Preuzeto sa http://www.15000radnihmjesta.ba/docs/uploads/18___Komparativna%20analiza.pdf
- Evropska unija i Bosna i Hercegovina: između upravljanja krizom i izgradnje države* (2005) Zbornik radova i izbor iz diskusije s konferencije održane u Sarajevu 9. septembra 2004. godine, Sarajevo: Fondacija Heinrich Böll. Preuzeto sa http://www.boell.ba/downloads/EU_i_BiH_izmedju_upravljanja_krizom_i_izgradnje_drzave.pdf
- Federacija Bosne i Hercegovine u brojkama.* Federalni zavod za statistiku. (2010). Sarajevo: Federalni zavod za statistiku. Dostupno na <http://www.fzs.ba/Podaci/Federacija%20u%20brojkama%202010.pdf>
- Federacija Bosne i Hercegovine vs. Republika Srpska u predmetu arbitraže za oblast Brčko* (2001) Odluka Arbitražnog tribunala od 17. aprila 2001.
- Federalizam koji funkcioniše – radikalni prijedlog za praktičnu reformu.* (2004). Preuzeto s http://www.esiweb.org/index.php?lang=en&id=156&document_ID=49
- Fetahović, Jasna (2009, 16. decembar). Problem nije riješen: političarima smeta Sud BiH. *Oslobođenje*, 3.
- Fira, Aleksandar (2002). *Enciklopedija ustavnog prava bivših jugoslovenskih zemalja. Tom 4, Ustavno pravo Bosne i Hercegovine.* Novi Sad: SANU – Agencija “Mir”.
- Fischer, Martina (ur.). (2005). *Peacebuilding and civil society in Bosnia-Herzegovina: ten years after Dayton.* Münster: LIT Verlag.
- Francusko-hrvatski, hrvatsko-francuski rječnik.* (2004). Zagreb: Mozaik knjiga.
- General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina* (1995). Preuzeto sa http://www.ohr.int/print/?content_id=379
- Gidens, Antoni. (2003). *Sociologija.* Beograd: Ekonomski fakultet.
- Giersch, Carsten. (1998). *Konfliktregulierung in Jugoslawien 1991–1995. Die Rolle von OSCE, EU, UNO und NATO.* Baden-Baden: Nomos.
- Gifis, Steven H. (1998). *Dictionary of Legal Terms, A Simplified Guide to the Language of Law* Hauppauge: Barron's.
- Glas* (dnevni list), (1990-1995), Arhiv Narodne i univerzitetske biblioteke Republike Srpske, Banja Luka.
- Goati, Vladimir. (2004). *Partije i partijski sistem u Srbiji,* Niš: OGI Centar.
- Godišnja anketa korisnika RAK dozvola za pružanje internet usluga u Bosni i Hercegovini za 2009. godinu.* (2010). Sarajevo: RAK.
- Godišnji izvještaj 2009.* (2010). Centralna banka Bosne i Hercegovine. Dostupno na http://www.cbbh.ba/files/godisnji_izvjestaji/2009/GI_2009_bs.pdf

- Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine za 2010. godinu, Institucija ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine. (2010). Banja Luka. Preuzeto sa http://www.parlament.ba/sadrzaj/ostali_akti/izvjestaji/default.aspx?id=29441&langTag=bs-BA
- Goodin, Robert E. (1998). *The Theory of Institutional Design*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gromes, Thorsten. (2007). *Demokratisierung nach Bürgerkriegen. Das Beispiel Bosnien und Herzegowina*. Frankfurt am Main/New York: Campus.
- Gromes, Thorsten. (2010). *Bosnien und Herzegowina: Von der Krise in den Krieg?, u: Südosteuropa Mitteilungen*. 50. godište, 1, str. 28-41.
- Habermas, Juergen. (1998). *Postnacionalna konstelacija – politički eseji*. Frankfurt a. M: Suhrkamp.
- Hackney Blackwell, Amy. (2008). *The Essential Law Dictionary*, Naperville: Sphinx Publishing.
- Hadžiahmetović, Azra. (2005). *Ekonomija Evrope*. Sarajevo: Ekonomski fakultet u Sarajevu.
- Hadžikadunić, Emir. (2005). *Od Dejtona do Brisela*. Sarajevo: ACIPS.
- Hadžikadunić, Emir. (2006). Evropske integracije i institucionalna izgradnja u Bosni i Hercegovini – proces koji je tek započeo, *Analitički pogled Žurnal društvenih nauka*, br. 1. 9-19.
- Halilović, Mehmed, (2004). *Kako se u BiH primjenjuje novi zakon o zaštiti od klevete: Novinare tuže političari ali i novinari!*. Dostupno na: <http://www.mediaonline.ba/ba/?ID=324>
- Halilović, Mehmed. (2005). *Zablude o Zakonu o slobodi pristupa informacijama*. Dostupno na: <http://www.media.ba/mcsonline/bs/tekst/zablude-o-zakonu-o-slobodi-pristupa-informacijama>
- Halilović, Mehmed. (2005a). *Primjena novog zakona o zaštiti od klevete u BiH: novinari nisu previše profitirali*. Dostupno na: <http://www.media.ba/mcsonline/bs/tekst/primjena-novog-zakona-o-zastiti-od-klevete-u-bih-novinari-nisu-previse-profitirali>
- Halilović, Mehmed. (2008). *Discipliniranje nezavisnih regulatora*. Dostupno na: <http://www.pulsdemokratije.net/index.php?id=885&l=bs>.
- Hanke, Steve. (2002). Currency Boards. *Annals, AAPSS*, No. 579, str. 87-105.
- Harland, Christopher, et. al. (2003). *Komentar Evropske konvencije o ljudskim pravima prema praksi u Bosni i Hercegovini i Strasbourgu*. Sarajevo: Grafičar promet.
- Hartwig, Matthias. (2007). *Mišljenje o nacrtu izmjena Ustava BiH*. Heidelberg: Institut za strano javno pravo i međunarodno pravo Max-Planck.
- Hartzell, Caroline, Hoddie, Matthew i Rothchild, Donald. (2001). Stabilizing the Peace After Civil War: An Investigation of Some Key Variables. u: *International Organization*, 55. godište, 1, 183-208.
- Hattich, Manfred. (1980). *Grundbegriffe der Politikwissenschaft*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Hauard, Mark M. (2008). *Slabosti civilnog društva u postkomunističkoj Evropi*. Novi Sad: Građanske inicijative Beograd.
- Hećimović, Esad. (2001, 20. juli) *Cutilierov plan za Bosnu, Povratak u budućnost*, broj 215, Sarajevo: Dani.
- Herceg, Nevenko i Tomić, Zoran. (1999). *Izbori u Bosni i Hercegovini*. Mostar: Sveučilište u Mostaru – Centar za studije novinarstva.
- Heywood, Andrew. (2002). *Politics*. New York: Palgrave.
- Hicks, P. (1997), Uloga Ureda visokog predstavnika i drugih organizacija u implementaciji ljudskih prava, u: *Ljudska prava u Bosni i Hercegovini poslije Dayton: od teorije do prakse*, Sarajevo: Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu.
- Hodžić, Dženana. (2007). Razvoj institucija u Bosni i Hercegovini u kontekstu procesa stabilizacije i pridruživanja, u Palinkašev, Olga i Kržalić, Armin (ur.): *BiH na putu ka Evropskoj uniji*. 151-283. Sarajevo: Centar za sigurnosne studije.

- Holbrooke, Richard. (1998). *Meine Mission. Vom Krieg zum Frieden in Bosnien*. München: Piper.
- Hronologija: Sjednice žalbene komisije* (2008). VZS Sarajevo: Vijeće za štampu BiH. Dostupno na: <http://vzs.ba/a/?ID=219>
- Hrvatska narodna banka*. Pristupljeno <http://www.hnb.hr/statistika/hstatistika.htm>
- Ibler, Vladimir. (1987). *Rječnik međunarodnog javnog prava*, Zagreb: Informator.
- Ibrahimagić, Omer. (1998). Supremacija Bosne i Hercegovine nad entitetima, u: *Pravna misao*, broj 3-4, godina XXIX, 1-15.
- Ibrahimagić, Omer. (1998). *Državno-pravni razvitak Bosne i Hercegovine*, Sarajevo: Vijeće kongresa bošnjačkih intelektualaca.
- Ibrahimagić, Omer. (1999). *Supremacija Bosne i Hercegovine nad entitetima*. Sarajevo: VKBI – Kult B.
- Ibrahimagić, Omer. (2001). *Dejton = Bosna u Evropi. Pravna suština Dejtona*. Sarajevo: Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca.
- Ibrahimagić, Omer. (2003). Državno-pravno stanje Bosne i Hercegovine danas, u: *Ljudska prava*, broj 3-4, godina 4, 70-74.
- Ibrahimagić, Omer. (2003). Dejtonski put Bosne u Evropu, u *Pregled*, br. 1-2.
- Ibrahimagić, Omer. (2005). *Državno uređenje Bosne i Hercegovine*. Lukavac: Mimnes.
- Ibrahimagić, Omer. (2009, 16. decembar). Tri prijedloga visokom predstavniku. *Oslobođenje*, 11.
- Ilić, Stevan, Milenković, Dejan, Kovačević-Vučo, Biljana. (2002). *Ombudsman – međunarodni dokumenti, uporedno pravo, zakonodavstvo i praksa*. Beograd: Komitet pravnika za ljudska prava.
- Imamović, Mustafa. (2006). *Osnove upravno-političkog razvitka i državno-pravnog položaja Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Pravni fakultet u Sarajevu.
- Innes, A. Michael (ur). (2006). *Bosnian Security after Dayton. New perspectives*, New York: London: Routledge.
- Insights and Perceptions: Voices of the Balkans – kratak pregled zaključaka*. (2008). Gallup Balkan Monitor. Preuzeto sa: <http://www.balkan-monitor.eu/files/GBM-SF-hr.pdf>.
- Internet u zemljama Srednje i Istočne Evrope*. (2007). GfK Dostupno na: www.gfk.hr/press1/internet07hr.pps.
- Ischinger, Wolfgang. (1998). 21 Tage Dayton. u: *Deutsche Außenpolitik 1995. Auf dem Weg zu einer Friedensregelung für Bosnien und Herzegowina: 53 Telegramme aus Dayton. Eine Dokumentation*, Bonn, str. 29-35.
- Ispravka teksta Statuta Brčko distrikta Bosne i Hercegovine*. Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br. 9/00.
- Istorijat i mandat OHR-a Sjever/Brčko*. Preuzeto s http://www.ohr.int/ohr-offices/brcko/history/default.asp?content_id=30599
- Ivanić, Mladen. (2005). The International Community and Bosnia and Herzegovina, *Cambridge Review of International Affairs*, vol. 18, No. 2, 275-282.
- Izborna pravila i propisi za izbore na lokalnom i višem nivou u Bosni i Hercegovini*. Službeni list Bosne i Hercegovine br. 22/96, 25/96, 29/96 i 21/96.
- Izborna pravila i propisi za općinske izbore u Bosni i Hercegovini*. Službeni list Bosne i Hercegovine br. 10/97 i 15/97.
- Izborna pravila i propisi*. Službeni list Bosne i Hercegovine br. 1/00.
- Izborni zakon Bosne i Hercegovine, neslužbeni prečišćeni tekst*. Internet prezentacija Centralne izborne komisije Bosne i Hercegovine Preuzeto s <http://www.izbori.ba/documents/ZAKONI/POIZpw110508.pdf>
- Izborni zakon Bosne i Hercegovine*. Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br. 23/01, 7/02, 9/02, 20/02, 25/02, 4/04, 20/04, 25/05, 52/05, 65/05, 77/05, 11/06, 24/06, 32/07, 33/08, 37/08, 32/10.

- Izborni zakon Brčko distrikta BiH. Službeni glasnik Brčko distrikta BiH br. 17/08 i 43/08; Izetbegović, Alija. (2005). *Sjećanja – autobiografski zapisi*, Sarajevo: OKO.
- Izlaganje ministra za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine na Savjetovanju šefova diplomatsko-konzularnih predstavništava* u Sarajevu 1. septembra 2009. godine. Dostupno na <http://www.mfa.ba/savjetovanja/izlaganja/?id=14496>
- Izmjene i dopune Statuta Brčko distrikta Bosne i Hercegovine*. Službeni glasnik Brčko distrikta BiH br. 39/09.
- Izvešće o realizaciji Programa rada Vijeća ministara Bosne i Hercegovine za razdoblje januar-septembar 2010. godine*, usvojeno na 136. sjednici Vijeća ministara Bosne i Hercegovine održanoj dana 02.11.2010. godine. Preuzeto sa www.parlament.ba/sadrzaj/ostali_akti/izvjestaji/?id=29407
- Izveštaj Bosne i Hercegovine o zakonodavnim i drugim mjerama na provođenju načela utvrđenih u Okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina*. (2003). Vijeće ministara Bosne i Hercegovine. Sarajevo.
- Izveštaj broj 2* (2004). VZS Sarajevo: Vijeće za štampu BiH. Dostupno na <http://vzs.ba/ba/?ID=93>
- Izveštaj komisije za reformu odbrane: OS BiH za 21. vijek*. (2005). Sarajevo.
- Izveštaj o korištenosti interneta u BiH*. (2009). GfK BH. Dostupno na http://www.gfk.ba/public_relations/press/press/004443/index.ba.html
- Izveštaj o monitoringu rada Vijeća ministara BiH za period 01. 01.–31. 08. 2010. godine*. Centar civilnih inicijativa. Dostupno na <http://www.cci.ba/monitoring/1/7/1.html>
- Izveštaj o napretku Bosne i Hercegovine u 2008. godini*. Komisija evropskih zajednica Preuzeto sa http://www.dei.gov.ba/search/Default.aspx?q=izvje%c5%a1taji&template_id=14&pageIndex=1
- Izveštaj o napretku Bosne i Hercegovine u 2009. godini*. Komisija Evropskih zajednica Preuzeto sa http://www.dei.gov.ba/bih_i_eu/najvazniji_dokumenti/dokumenti_eu/Archive.aspx?template_id=14&pageIndex=1
- Izveštaj o napretku Bosne i Hercegovine u 2010. godini*. Evropska komisija SEC 1331. Preuzeto sa <http://www.dei.gov.ba/dokumenti/?id=6184>
- Izveštaj o reviziji Regulatorne agencije za komunikacije za 2007. godinu*. (2008). Ured za reviziju institucija BiH. Dostupno na http://revizija.gov.ba/bs/audit-rep/doc07/IZV_RAK_07_BS.pdf
- Izveštaj o reviziji Regulatorne agencije za komunikacije za 2008. godinu*. (2009). Ured za reviziju institucija BiH. Dostupno na http://revizija.gov.ba/bs/audit-rep/doc08/IZV_RAK_08_BS.pdf
- Izveštaj o stanju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini, analiza za period januar – decembar 2006*. Helsinški komitet za ljudska prava u Bosni i Hercegovini. Preuzeto sa <http://www.bh-hchr.org/Izvjestaji/izvj2006.htm>
- Izveštaj o stanju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini: analiza za period januar – decembar 2004*. Helsinški komitet za ljudska prava. Preuzeto sa <http://www.bh-hchr.org/Izvjestaji/izvj2004.htm>
- Izveštaj o stepenu razvijenosti civilnog društva u BiH*. Sarajevo: Centar za promociju civilnog društva. Preuzeto sa: http://www.civilnodrustvo.ba/files/docs/civilno/Index_Stepen_razvijenosti_CD_BiH.pdf
- Izveštaj o učešću građana i o njihovom utjecaju na općinske budžete za 2007. godinu u Bosni i Hercegovini*. (2007). Preuzeto sa <http://www.oscebih.org/documents/8497-bos.pdf>
- Izveštaj o učešću građana u procesima odlučivanja u BiH za 2009*. (2010). Centri civilnih inicijativa (CCI). Preuzeto sa <http://www.cci.ba/download/docs/CCI+IZVJESTAJ+2009.pdf/8a4ec730fa323bf3d66a39b323bd4554>
- Izveštaj Supervizora za Brčko Upravnom odborom Vijeća za implementaciju mira*. (2004). Preuzeto sa http://www.ohr.int/ohr-offices/brcko/arbitration/default.asp?content_id=33101
- Izveštaji Visokog predstavnika Generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija*. Dostupno na <http://www.ohr.int/other-doc/hr-reports/archive.asp?sa=on>

- Jachtenfuchs, Markus. (2005). Deepening and Widening Integration Theory, u: Schimmelfennig, Frank, Sedelmeier, Ulrich. (ur.): *The Politics of European Union Enlargement: Theoretical Approaches*. 279-287. New York: Routledge.
- Jacobs, Francis G., White, Robin C. A. (2002). *The European Convention on Human Rights*. Oxford: Clarendon press.
- Jerinić, Dragan. (2009, 16. decembar). Protektorat, *Nezavisne novine*, 15.
- Jovičić, Dragomir. (2008). *Organizacija i nadležnost policije*, Banja Luka: Fakultet za bezbjednost i zaštitu.
- Jukić, Zvonimir. (2009). Političke stranke, u: *Uvod u politički sistem Bosne i Hercegovine – izabrani aspekti*. 264-291. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar
- Jusić, Mirna. (2011). *Procjena budžetske transparentnosti u općinama u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Analitika – Centar za društvena istraživanja.
- Jusić, Tarik (2005). Televizija u Evropi: regulative, politika i nezavisnost Bosna i Hercegovina, u *Televizija u Evropi: regulative, politika i nezavisnost*. Budapest: Open Society Institute.
- Jusić, Tarik i Džihana, Amer. (2008). Bosna i Hercegovina, u: Bašić-Hrvatini, S., Tompson, M., i Jusić, T. *Razjedinjeni propadaju: Javni radio-televizijski servisi u multietničkim državama*. Sarajevo: Mediacentar. Dostupno na http://www.media.ba/mcsonline/files/shared/BiH_razjedinjeni_propadaju.pdf
- Jusić, Tarik. (2004). Vlasništvo nad medijima i njegov utjecaj na nezavisnost i pluralizam medija u Bosni i Hercegovini, u: Bašić-Hrvatini, Sandra, Petković, Brankica i Jusić, Tarik (ur). *Vlasništvo nad medijima i njegov utjecaj na nezavisnost i pluralizam medija*. Sarajevo: Mediacentar.
- Karadžić, Radovan. (1994): *Sarajevska čukur – česma*, u: *Rat u Bosni*. Pale: Kanal S.
- Kasapović, Mirjana. (2002). Obrasci izbornih reformi u stabilnim demokracijama: Novi Zeland, Italija i Japan, *Politička misao*, vol. 39, no. 3, 3-19.
- Kasapović, Mirjana. (2005). *Bosna i Hercegovina: podijeljeno društvo i nestabilna država*. Zagreb: Politička kultura.
- Kasapović, Mirjana. (2005). Bosnia and Herzegovina: Consociational or Liberal Democracy?, *Politička misao*, vol. XLII, no. 5, 3-30.
- Kazazić, Vesna. (2006). Promjena suvereniteta i sukcesija kao institut međunarodnog javnog prava, u *Ljudska prava*, br. 1-2, god. 7, 17-27.
- Kebo, Ozren. (2005). *Govor mržnje u medijima: Političko-žurnalistički kič*. Dostupno na: <http://www.mediaonline.ba/ba/print.asp?ID=405>
- Kesić, Vesna. (2003). Muslimanske žene, hrvatske žene, srpske žene, albanske žene, u Dušan I. Bjelić i Obrad Savić (ur.) *Balkan kao metafora: Između globalizacije i fragmentacije*. Beograd: Beogradski krug.
- Ko krši naša prava? – Izvještaj o napretku Bosne i Hercegovine u poštivanju i razvoju ekonomskih i socijalnih prava u 2007. godini u okviru procesa EU integracija sa preporukama* Agencija za lokalne razvojne inicijative. Preuzeto sa http://aldi.ba/files/ALDI_Ekonomsko-socijalna_prava_2007.pdf
- Kodeks sudijske etike u Bosni i Hercegovini*, Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine. Dostupno na <http://www.hjpc.ba/coe/?cid=2158,2,1>
- Kodeks za štampu Bosne i Hercegovine* (1999). Dostupno na <http://vzs.ba/ba/?ID=2>
- Komparativna analiza konkurentne pozicije BiH ekonomije sa implikacijama za oblikovanje politika*. (2009). Sarajevo: Ekonomski institut Sarajevo.
- Konačni izvještaj Nezavisne pravosudne komisije*. (2004). Sarajevo: Independent Judicial Commission.
- Kostić, Roland. (2007). *Ambivalent Peace. External Peacebuilding, Threatened Identity and Reconciliation in Bosnia and Herzegovina*. Uppsala: Uppsala University.

- Krivični zakon Bosne i Hercegovine*. Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10.
- Krivokapić, Boris. (2004). *Zaštita manjina u međunarodnom i uporednom pravu, knjiga I: Zaštita manjina: istorijski razvoj, osnovna pitanja i zaštita u okviru Ujedinjenih nacija*. Beograd: Ministarstvo za ljudska i manjinska prava SCG.
- Kurtćehajić, Sead – Ibrahimagić, Omer. (2007). *Politički sistem Bosne i Hercegovine, knjiga treća*. Sarajevo: Magistrat.
- Kuzmanović, Rajko. (1996-1997). Ustavne mogućnosti raspuštanja parlamenta, *Godišnjak Pravnog fakulteta u Banja Luci*, br. XX/XXI, 11-23.
- Kuzmanović, Rajko. (1999). *Ustavno pravo*. Banja Luka: Pravni fakultet.
- Kuzmanović, Rajko. (2000). Narušavanje podjele nadležnosti između entiteta u Bosni i Hercegovini, u *Podjela nadležnosti između institucija Bosne i Hercegovine i entiteta*. 27-36. Banja Luka: Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske.
- Kuzmanović, Rajko. (2002). *Ustavno pravo*, Banja Luka: Pravni fakultet u Banja Luci.
- Kuzmanović, Rajko. (2004). *Eseji o ustavnosti i državnosti*. Banja Luka: Centar za publikaciju pravnog fakulteta Univerziteta u Banja Luci.
- Kuzmanović, Rajko. (2005). *Ustavnopravni položaj Republike Srpske u okviru Bosne i Hercegovine*. Banja Luka: ANURS.
- Lake, David A. i Rothchild, Donald. (2005). Territorial Decentralization and Civil War Settlements. u: Roeder, Philip G./Rothchild, Donald (ur.): *Sustainable Peace. Power and Democracy After Civil Wars*. 109-132. Ithaca und London.
- Langewiesche, Renate. (2004). EU: The Costs and Benefits of Enlargement and Accession – Some Policy Responses for Before and After, in Pusca, Anca. (ur.) *European Union Challenges and Promises of a New Enlargement*. New York: The International Debate Education Association.
- Lapenda, Stjepan. (1999). *Berlinski kongres i Dejtonski sporazum = Traite de Berlin et Accords de Dayton*. Sarajevo: VKBI.
- Licklider, Roy. (1995). The Consequences of Negotiated Settlement in Civil Wars, 1945-1993. u: *American Political Science Review*, 89. godište, 3, 681-690.
- Life in Transition: A Survey*. (2005) European Bank for Reconstruction and Development. Preuzeto sa <http://www.ebrd.com/downloads/research/surveys/lits.pdf>
- Lijphart, Arend. (1997). *Democracy in Plural Societies. A Comparative Exploration*. New Haven/London: Yale University Press.
- Lijphart, Arend. (2004). Constitutional Design for Divided Society, *Journal of Democracy*, Vol. 15, No.2, 96-109.
- Local and regional democracy in Bosnia and Herzegovina* Congress of Local and Regional Authorities of Europe (CLRAE). (2006). Dostupno na <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1052891&Site=Congress&BackColorInternet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679>
- Lopušina, Marko. (2001). *Radovan Karadžić – Najtraženija srpska glava*. Niš: Zograf.
- Lovrenović, Ivan. (2002). *Bosanski Hrvati: esej o agoniji jedne evropsko-orijentalne mikrokulture*, Zagreb: Durieux.
- Lukić, Radomir i Košutić, Branko. (1975). *Uvod u pravo*, Beograd: Naučna knjiga.
- Lukić, Radomir V. (1999). Prilog raspravi o podjeli nadležnosti između institucija Bosne i Hercegovine i entiteta, u: *Podjela nadležnosti između institucija Bosne i Hercegovine i entiteta*. Banja Luka: Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske.

- Maldini, Pero. (2006). Političko-kulturalni preduvjeti demokratizacije. *Politička misao*. Vol. XLIII, br. 3, 87-108.
- Malová, Darina i Haughton, Tim. (2002). Making Institutions in Central and Eastern Europe, and the Impact of Europe, u: Peter Mair i Jan Zielonka (ur.): *The Enlarged European Union: Diversity and Adaptation*. 101-120. London & Portland: Frank Cass.
- Marko, Joseph. (2010). *Doprinos presude Evropskog suda za ljudska prava u predmetu Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine daljem razumijevanju sistema zaštite kolektivnih i individualnih prava*, u: Abazović Dino et al. (ur) *Mjesto i uloga "Ostalih" u Ustavu Bosne i Hercegovine i budućim ustavnim rješenjima za Bosnu i Hercegovinu*. 141-145. Sarajevo: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu
- Marković, Ratko. (2001). *Ustavno pravo i političke institucije*. Beograd: Službeni glasnik.
- Marković, Ratko. (2001). *Ustavno pravo*. Beograd: Službeni glasnik.
- Martin, Felix i Knaus, Gerald. *Lekcije iz Bosne i Hercegovine. Mukotrpní posao evropskog radže*. Dostupno na http://www.esiweb.org/pdf/esi_europeanraj_article_id_1.pdf
- Masleša, Ramo. (2001). *Teorija i sistemi sigurnosti*, Sarajevo: Magistrat.
- Maslo, Sead. (2001). Prilog raspravi o predstojećoj verziji entitetskih ustava u Bosni i Hercegovini i potrebi revizije Ustava Bosne i Hercegovine, u: *Ljudska prava*, broj 1-2. godina 2, 97-104.
- Matković, Hrvoje. (2003). *Povijest Jugoslavije 1918.–1991.–2003*. Zagreb: Naklada Pavičić.
- Media Sustainability Index Europe and Euroasia 2006/7*. MSI (2007). Washington: International Research & Exchanges Board (IREX). Dostupno na: http://www.irex.org/programs/MSI_EUR/2006/bh.asp
- Media Sustainability Index Europe and Euroasia 2006/7*. MSI (2008). Washington: International Research & Exchanges Board (IREX). Dostupno na: http://www.irex.org/programs/msi_eur/2008/bih.asp
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima*, Internet prezentacija Helsinškog komiteta za ljudska prava Bosne i Hercegovine. Dostupno na <http://www.bh-hchr.org/Dokumenti/Pakt%20o%20građanskim%20i%20političkim%20pravima.doc>
- Međunarodni simpozij Bosna i Hercegovina – 15 godina Dejtonskog mirovnog sporazuma: zbornik radova*. (2011). Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu.
- Mijanović, Gašo. (2000). *Kontrola ustavnosti zakona*. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Srpskom Sarajevu.
- Mijanović, Gašo. (2000). Podjela nadležnosti između institucija Bosne i Hercegovine i entiteta, u *Podjela nadležnosti između institucija Bosne i Hercegovine i entiteta*. 11-26. Banja Luka: Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske.
- Milić, Anđelka. (2001). *Sociologija porodice*. Beograd: Čigoja štampa.
- Milićević, Neđo, et al. (2001). *Lokalna i regionalna samouprava u BiH*. Sarajevo: Centar za promociju civilnog društva.
- Milićević, Neđo. (2004). Stanje i problemi nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini, *Perspektive multikulturalizma u državama Zapadnog Balkana*. 101-135. Beograd: Centar za istraživanje etniciteta.
- Miljko, Zvonko. (2004). Ustavni poredak i Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine, *Zbornik radova Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, br. XVII, 199-207.
- Miljko, Zvonko. (2006). *Ustavno uređenje Bosne i Hercegovine*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Mingst, Karen. (2003). *Essentials of International Relations*. New York: W. W. Norton & Company.
- Mirović, Dragutin. (2002). Građansko (civilno) društvo, u: *Demokracija i ljudska prava*. Sarajevo: Civitas BiH.

- Misita, Nevenko. (2002). *Osnovi prava Evropske unije*. Sarajevo: Fond Otvoreno društvo BiH – Pravni centar FOD BiH.
- Misita, Nevenko. (2007). *Osnovi prava Evropske unije*. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.
- Misita, Nevenko. (2010). *Evropska unija: osnivanje i razvoj*. Sarajevo: Revicon.
- Mišljenje o ustavnoj situaciji u Bosni i Hercegovini i ovlaštenjima visokog predstavnika*. Venecijanska komisija. Preuzeto s [http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-AD\(2005\)004-bos.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-AD(2005)004-bos.asp)
- Mišljenje o ustavnoj situaciji u Bosni i Hercegovini i ovlaštenjima Visokog predstavnika*. (2008). Preuzeto sa [http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-AD\(2005\)004-bos.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-AD(2005)004-bos.pdf)
- Mišljenje o ustavnosti međunarodnih sporazuma koje je zaključila Bosna i Hercegovina i/ili entiteti*. (2008) Evropska komisija za demokratiju putem zakona. Preuzeto sa <http://www.venice.coe.int/docs/1998/CDL-INF%281998%29020-bos.asp>, preuzeto 26. septembra 2008.
- Mitić, Miodrag. (2003). *Diplomatija kao sredstvo za promociju, ostvarivanje i zaštitu poslovnih interesa*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mladi trebaju omladinsku politiku – Analiza položaja mladih u BiH*. (2008). Komisija/Povjerenstvo za pitanje mladih u BiH i GTZ. Preuzeto sa http://www.mladi.gov.ba/pdf/Analiza_mladi_za_web.pdf
- Mladi trebaju omladinsku politiku: analiza položaja mladih i omladinskog sektora u BiH*. (2008). Sarajevo: Vijeće ministara Bosne i Hercegovine.
- Mole, Nola, et. al. (2005). *Pravo na pravično suđenje*. Sarajevo: Vijeće Evrope.
- Morait, Branko. (2000). Podjela nadležnosti između Bosne i Hercegovine i entiteta, u: *Podjela nadležnosti između institucija Bosne i Hercegovine i entiteta*. 55-62. Banja Luka: Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske.
- Moving towards a Harmonized Application of the Law Applicable before Courts in War Crimes Cases before Courts in Bosnia and Herzegovina*. (2008). Sarajevo: OSCE.
- Muhić, Fuad. (1998). *Teorija države i prava*. Sarajevo: Magistrat.
- Mujkić, Asim. (2006). *Bosna i Hercegovina i izazovi konsocijacije*. Preuzeto sa <http://www.odjek.ba/?broj=09&id=07>.
- Mujkić, Asim. (2007). *Treći entitet (II), 'Bauk' liberalne demokratije kruži nad Bosnom*. Preuzeto sa <http://www.pulsdemokratije.net/index.php?id=562&l=bs>.
- Mujkić, Asim. (2008). *Pravni i politički status Distrikta Brčko u predstojećim ustavnim promjenama*. Preuzeto s <http://www.pulsdemokratije.net/index.php?id=824&l=bs>
- Mujkić, Asim. (2008). *We, the Citizens of Ethnopolis*. Sarajevo: Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu.
- Mustajbegović, Saida. *Komšić: "Ozakoniti" Brčko distrikt što prije*. Preuzeto s <http://www.seebiz.eu/si/politika/komsic-ozakoniti-brcko-distrikto-sto-prije,10852.html>
- Mustajbegović, Saida: *Raffi Gregorian izmijenio Statut Brčko Distrikta*. Preuzeto s <http://www.seebiz.eu/bih/politika/raffi-gregorian-izmijenio-statut-brcko-distrikta,14703.html>
- Nacr ustava Bosne i Hercegovine*, Internet prezentacija Stranke za BiH http://zabih.ba/downloads/19_3.pdf.
- Nacr ustava NR BiH. (1946) *Sarajevski dnevnik*, br. 429, god. II, 2
- Načela ustava Bosne i Hercegovine*, Internet prezentacija HDZBiH <http://www.hdzbih.org/webroot/js/uploaded/nacela.doc>
- Nadeždin Deftedarević, Marijana. (2004). *Pravo na informisanje u društvima u tranziciji s posebnim osvrtom na države nastale na prostoru bivše Jugoslavije*. Mostar: Pravni fakultet Univerziteta "Džemal Bijedić" u Mostaru.

- Nagradić, Slobodan. (1998). *Opstrukcija demokratije*, Beograd: Čigoja štampa.
- Najetović, Džemal. (2007). *Geopolitički položaj Bosne i Hercegovine u evroatlantskim integracijama Zapadnog Balkana*. Sarajevo: DES.
- Nalog Visokog predstavnika o provedbi Odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u apelaciji Milorada Bilbije i ostalih*, AP-953/05 od 23. marta 2007.
- Nešković, Radomir. (2006). Konstitutivnosti kao realni izraz suverenosti naroda, *Srpska pravna misao*, no. 1-4, 165-175.
- Nezavisnost pravosuđa: neprimjeren pritisak na pravosudne institucije u BiH: tematski izvještaj*. (2009). Sarajevo: OSCE Mission to Bosnia and Herzegovina. Preuzeto sa http://www.oscebih.org/documents/osce_bih_doc_2010122314120729bos.pdf
- NGO Progress Report on the Follow-Up of the Concluding Observations* Helsinki Committee for Human Rights in Bosnia and Herzegovina, (CCPR/C/BIH/CO/1) OCTOBER 2008. Posjećeno na http://www.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/ngos/CCPR_Centre_coalitions_NGOs_Bosnia.pdf
- Nickel, James. (2009). Human Rights, u: Zalta, Edward N., *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Dostupno na <http://plato.stanford.edu/archives/spr2009/entries/rights-human/>
- Nikolić, Pavle. (1997). *Ustavno pravo*. Beograd: Poslovni biro.
- Nove ideje, bolji ustav*. (2010). Udruženje mladih pravnika BiH. Dostupno na <http://www.ump.ba/storage/boljiustavba/Zavrzni%20dokument%20radne%20grupe%20Udruzenja%20mladih%20pravniku%20u%20BiH.pdf>
- Novosti o medijima*. (2000). Media Plan institut, Serija I, br. 66. 31. August 2000. Dostupno na <http://www.mediaonline.ba/ba/arhiva/arhiva/pdf/2000/mnbr66bh.pdf>
- Nowak, Manfred. (2003). *Introduction to the Human Rights Regime*. Leiden/Boston: Martinus Nijhoff publishers.
- O'Brennan, John. (2006). *The Eastern Enlargement of the European Union*. New York: Routledge.
- Obrazovanje u BiH: Čemu učimo djecu? – Analiza sadržaja nacionalne grupe predmeta*. (2007). Sarajevo: Fond otvoreno društvo BiH. Preuzeto sa http://www.soros.org.ba/docs_obrazovanje/2009/analiza_sadrzaja_uzbenika_nacionalne_grupe_predmeta.pdf
- Od stabilnosti do uspjehnosti: Lokalna uprava i pružanje usluga u Bosni i Hercegovini*. (2009). Preuzeto sa <http://www.sogfbih.ba/FederationSwordsite/Federation-Bos/elektronlink?uid=10ca5756dd639a03a83156b1ae0279ff>
- Odluka kojom se proglašava Statut Grada Mostara* (2004). Dostupno na www.ohr.int/print/?content_id=31708
- Odluka kojom se proglašava Zakon o Radio-televiziji Federacije Bosne i Hercegovine*. (2002b). 24. maj 2002. Dostupno na http://www.ohr.int/decisions/mediadec/default.asp?content_id=8360
- Odluka kojom se proglašava Zakon o Radio-televiziji Republike Srpske*. (2002a). 24. maj 2002. Dostupno na http://www.ohr.int/decisions/mediadec/default.asp?content_id=8361
- Odluka o integraciji Općine Žepče* (2000) Dostupno na <http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/2000/odluke/114b.htm>
- Odluka o izmjenama i dopunama Statuta Općine Žepče* (2004). Dostupno na http://www.ohr.int/decisions/mo-hncantdec/default.asp?content_id=33461
- Odluka o izmjenama i dopunama Ustava Federacije Bosne i Hercegovine* (2002). Dostupno na http://www.ohr.int/decisions/statemattersdec/default.asp?content_id=7480
- Odluka o kriterijima za akreditaciju visokoškolskih ustanova BiH*. Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta BiH. Preuzeto sa http://www.heg.gov.ba/Dokumenti/dokumenti_agencije/Archive.aspx?template_id=52&pageIndex=1.

- Odluka o postupku likvidacije koja će se primijeniti pri prestanku rada Javnog preduzeća Radiotelevizija Bosne i Hercegovine.* (2002c). 24. maj 2002. Dostupno na: http://www.ohr.int/decisions/mediadec/default.asp?content_id=8362
- Odluka o spajanju nadležnosti Nezavisne komisije za medije i Regulatorne agencije za telekomunikacije.* (2001). 3. mart 2001. Dostupno na: http://www.ohr.int/decisions/mediadec/default.asp?content_id=76
- Odluka U-12/97 Ustavnog suda Federacije BiH.* Dostupno na <http://www.ustavnisudfbih.ba/bs/index.php>
- Odluka Ustavnog suda BiH br. U-21/01* od 28. 9. 2001. godine. Dostupno na <http://www.ccbh.ba/bos/odluke/index.php?src=2>
- Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine broj U 5/98.* Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br. 23/00.
- Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine U 26/01* od 28. septembra 2001. godine. Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br. 4/02
- Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine. U-9/00* od 3. novembra 2000. Dostupno na <http://www.ccbh.ba/bos/odluke/index.php?src=2>
- Odluka Vijeća Europske unije o imenovanju Specijalnog predstavnika Europske unije u Bosni i Hercegovini,* br. 2009/181/zvSP.
- Odluka Visokog predstavnika kojom je Diarmuid P. Sheridan imenovan za međunarodnog arbitra za donošenje konačne arbitražne odluke za Dobrinju I i IV.* Dostupno na <http://www.ohr.int/decisions/>
- Odluka Visokog predstavnika kojom se donosi Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o krivičnom postupku Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine od 13. aprila 2007.* Dostupno na <http://www.ohr.int/decisions/>
- Odluka Visokog predstavnika kojom se proglašava Zakon o osnovama Javnog radio-televizijskog sistema i o Javnom radio-televizijskom servisu Bosne i Hercegovine.* (2002). 23. maj 2002. Dostupno na: http://www.ohr.int/decisions/mediadec/default.asp?content_id=8359
- Odluka Visokog predstavnika o imenovanju privremene upravnice za "Privrednu banku a.d. Srpsko Sarajevo" od 8. juna 2004.* Dostupno na <http://www.ohr.int/decisions/>
- Odluka Visokog predstavnika o osnivanju Tima za popis imovine od 12. septembra 2009.* Dostupno na <http://www.ohr.int/decisions/>
- Odluka Visokog predstavnika o provođenju reorganizacije Grada Mostara od 28. januara 2004.* Dostupno na <http://www.ohr.int/decisions/>
- Odluka Visokog predstavnika o uspostavi Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine od 8. marta 2000.* Dostupno na <http://www.ohr.int/decisions/>
- Odluke Visokog predstavnika o restrukturiranju Javnog RTV sistema u BiH i o slobodi informiranja i ukidanju krivičnih kazni za uvredu i klevetu.* (1999). 30. juli 1999. Dostupno na: http://www.ohr.int/decisions/mediadec/default.asp?content_id=31174
- Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina.* Preuzeto sa <http://www.bh-chr.org/Dokumenti/Evrop%20konven%20za%20zastitu%20nacion%20manjina.doc>
- Okvirni zakon o visokom obrazovanju BiH.* Službeni glasnik BiH br. 59/2007.
- Omerović, Enis. (2009). Utjecaj Evropske unije na tranzicijsku pravdu u Bosni i Hercegovini, *Pravna misao*, broj 11-12, godina XL, 36-59.
- Opći izbori 2010.* Centralna izborna komisija BiH. Dostupno na <http://www.izbori.ba/default.asp?col=danizbora2010>
- Opći pravci i prioriteti za provođenje vanjske politike Bosne i Hercegovine,* broj 01-645-30/03 od 26. marta 2003. godine. Dostupno na http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/osnovni_pravci_vanjske_politike_bih/?id=2

- Opinion on Different Proposals for the Election of the Presidency of Bosnia and Herzegovina* (CDL-AF(2006)004). Internet prezentacija Venecijanske komisije
[http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL-AD\(2006\)004-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL-AD(2006)004-e.asp)
- Opinion on the constitutional situation in Bosnia and Herzegovina with particular regard to Human Rights protection mechanisms*. CDL-INF(1996)009.
 Dostupno na [http://www.venice.coe.int/docs/1996/CDL\(1996\)047rev-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/1996/CDL(1996)047rev-e.asp)
- Opinion on the Constitutional Situation in Bosnia and Herzegovina and the Powers of the High Representative* (CDL-AD(2005)004). Internet prezentacija Venecijanske komisije
[http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-AD\(2005\)004-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-AD(2005)004-e.asp)
- Opinion on the Draft Amendments to the Constitution of Republika Srpska*. Internet prezentacija Venecijanske komisije. [http://www.venice.coe.int/docs/2008/CDL-AD\(2008\)016-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2008/CDL-AD(2008)016-e.asp)
- Opšti podaci o Bosni i Hercegovini*. (2008). Agencija za statistiku BiH. Dostupno na <http://www.bhas.ba/new/BiHStats.asp?Pripadnost=4&mode=dark>
- Osnove programske platforme za period 2006.–2010. godina*, Internet prezentacija SNSD-a
<http://www.snsd.org/dnn/Portals/0/Dokumenti/program.pdf>
- Opjerene političke stranke za učešće na općim izborima 2006. godine*. Centralna izborna komisija BiH. Dostupno na http://www.izbori.ba/documents/2006/Adrese_ps.pdf?asp
- Owen, David. (1996). *Balkan Odyssey*. London: Harvest Book.
- Pajić, Zoran. (1997). Zaštita prava čovjeka po Daytonskom ustavu Bosne i Hercegovine, u: *Ljudska prava u Bosni i Hercegovini poslije Dayton: od teorije do prakse*, Sarajevo: Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu.
- Papadopoulos, Yannis. (2000). Governance, Coordination and Legitimacy in Public Policies, *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol. 24. 1., 210-223.
- Paris, Roland. (2004). *At War's End. Building Peace After Civil Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Parish, Matthew T. (2007). The demise of the Dayton protectorate, *Journal of Intervention and Statebuilding Inside the Bosnian Crisis: Documents and Analysis*, Volume 1, Special Supplement.
- Pašić, Najdan. (1976). *Elementi marksističke političke nauke*. Beograd: Rad.
- Pejanović, Mirko. (2001). Ustavna ravnopravnost naroda u Bosni i Hercegovini u kontekstu provođenja Dejtonskog mirovnog sporazuma i jednake zaštite ljudskih prava, *Ljudska prava*, br. 1-2, god. 2, 63-72.
- Pejanović, Mirko. (2005). *Politički razvitak Bosne i Hercegovine u postdejtonskom periodu*. Sarajevo: Šahinpašić.
- Pejanović, Mirko. (2006). Struktura i karakteristike razvoja političkog pluralizma u Bosni i Hercegovini 1989-2003, u: *Razvoj političkog pluralizma u Sloveniji i Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Promocult.
- Perić, Branko. (2007). Ne treba nam Vrhovni sud BiH. *Nezavisne novine*. Preuzeto sa: <http://nezavisne.com/dogadjaji/ufokusu/6241/Branko-Peric-Ne-treba-nam-vrhovni-sud-BiH.html>.
- Petrov, Roman. (2007). *The External Dimension of the Acquis Communautaire*. EUI Working Papers MWP No. 2007/02. Preuzeto sa: SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1367182>
- Petrović, Dragan. (2008). Evropske integracije na Balkanu i uticaj velikih sila, u: Božić, Milorad (ur.): *Balkan u procesu evrointegracije - koncepcije razvoja i socijalne implikacije*. 87-99. Niš: Filozofski fakultet u Nišu.
- Pietz, Tobias. (2006). Overcoming the failings of Dayton: defense reform in Bosnia and Herzegovina, u: Innes, Michael (ur.): *Bosnian Security after Dayton. New perspectives*. New York: London: Routledge.

- Pijaže, Žan. (1979). *Epistemologija nauka o čovjeku*. Beograd: Nolit.
- Pismo predsjednika*. Stranka nezavisnih socijaldemokrata. Dostupno na http://www.snsd.org/dnn/Portals/0/pismo%20predsjednika%20Dodika/Pismo_Milorada_Dodika_2010_NOVO.pdf
- Plan akcije o obrazovnim potrebama Roma i pripadnika ostalih nacionalnih manjina u BiH*. Preuzeto sa <http://www.oscebih.org/documents/80-bos.pdf>
- Plan rashoda – ekonomski kod* (2010). Tekst preuzet sa <http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/budzet/index.php>.
- Platforma SDA za ustavnu reformu*. Internet prezentacija SDA
<http://www.sda.ba/files/file/Platforma%20SDA%20za%20ustavnu%20reformu.pdf>
- Platforma za novi ustav BiH*. Internet prezentacija HDZ 1990
http://hdz1990.org/index.php?option=com_content&task=view&id=29&Itemid=39
- Plavšić, Biljana. (2004). *Svedočim*. Banja Luka: Trioprint.
- Pobrić, Nurko (2000). *Ustavno pravo*. Mostar: Slovo.
- Pobrić, Nurko. (2002). Ustavni položaj Bosne i Hercegovine *de constitutione lata i de constitutione ferenda*, *Ljudska prava*, broj 1-4, godina 3, 70-76.
- Pobrić, Nurko. (2006). Nedovršenost ustavnog sistema Bosne i Hercegovine, *Ljudska prava*, broj 1-2, godina 7, 90-96.
- Podrška EU za BiH – CARDS*. Delegacija Evropske unije u Bosni i Hercegovini. Preuzeto sa <http://www.delbih.ec.europa.eu/?akcija=clanak&CID=41&jezik=1&LID=14>
- Pojmovnik evropskih integracija*. (2010). Sarajevo: Direkcija za evropske integracije.
- Politički program SNSD-a*, Internet prezentacija SNSD-a
<http://www.snsd.org/dnn/Portals/0/Dokumenti/politickiProgram.pdf>
- Popović, Dragan. (2009). *Vodič kroz tranzicijsku pravdu u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Razvojni program Ujedinjenih nacija u BiH.
- Popović, Venita. (2005). Rodna pripadnost ili vjernost naciji – Žensko savezništvo u lažnoj politici, *Laž u politici*, br. 27.
- Popović, Vitomir. (2005). Republika Srpska – Dejtonski mirovni sporazum, stanje i perspektive, u: *Republika Srpska – deset godina Dejtonskog mirovnog sporazuma*. 89-109. Banja Luka: Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske.
- Poslovnik Doma naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine*.
Internet prezentacija Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine
http://www.parlament.ba/files/docs/DN/Poslovnik_DN_-_B.pdf
- Poslovnik Narodne skupštine Republike Srpske*. Internet prezentacija Narodne skupštine Republike Srpske, preuzeto s <http://www.narodnaskupstinar.net/cir/pas/poslovnik.htm>
- Poslovnik o radu Doma naroda Parlamenta FBiH*. Službene novine Federacije BiH br. 27/03.
- Poslovnik o radu Doma naroda*. Parlamentarna skupština BiH,
dostupno na http://parlament.ba/files/user/docs/vazniji_propisi/Poslovnik_DN_-_B.pdf
- Poslovnik o radu Predsjedništva BiH*. Dostupno na <http://www.predsjednistvobih.ba/nadl/1/?cid=5,2,1>
- Poslovnik o radu Predsjedništva Bosne i Hercegovine*. Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br. 25/01
- Poslovnik o radu Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH*. Službeni glasnik BiH br. 33/06
- Poslovnik o radu Predstavničkog doma*. Parlamentarna skupština BiH. Dostupno na http://www.parlament.ba/files/user/docs/vazniji_propisi/Poslovnik_PD_-_B.pdf
- Poslovnik o radu Vijeća ministara BiH*.
Dostupno na http://www.vijeceministara.gov.ba/pdf_doc/?id=8095

- Poslovnik o radu Vijeću ministara BiH.* Službeni glasnik BiH br. 22/03
- Poslovnik Predstavničkog doma Parlamenta Federacije BiH.* Službene novine Federacije BiH br. 69/07.
- Poslovnik Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine.*
Internet prezentacija Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine
http://parlament.ba/files/docs/PD/Poslovnik_PD_-_B.pdf
- Poslovnik Vijeća naroda Republike Srpske.* Službeni glasnik Republike Srpske br. 89/03 , 12/04 i 32/08
- Poslovnik Vlade Republike Srpske.* Službeni glasnik Republike Srpske br. 14/01 i 23/05
- Praljak, Slobodan. 23. Skupština srpskog naroda u BiH: Odluka o prijedlogu za formiranje Republike Srpske Bosne i Hercegovine.* Dostupno na http://www.slobodanpraljak.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/PLANOVI_SPORAZUMI_I_ZJAVE_O_USTAVNOM-USTROJSTVU_BiH_1991_1995/22.pdf
- Pregled sektora komunikacija u Bosni i Hercegovini.* (2006). Sarajevo: Regulatorna agencija za komunikacije. Dostupno na <http://www.rak.ba/bih/index.php?uid=1273701339>
- Press Freedom Index 2010. Reporters without Borders.* (2010). Dostupno na:
http://en.rf.org/spip.php?page=classement&id_rubrique=1034
- Presuda U-29/09* Ustavnog sud Federacije BiH. Službene novine Federacije BiH br. 80/10.
- Prijedlog amandmana na Ustav BiH.* Stranka demokratske akcije Bihać. Dostupno na
<http://www.sdabihac.org/download/Amandmani.pdf>
- Prijedlog praktične politike jačanja uloge civilnog društva u procesu kreiranja javnih politika u Bosni i Hercegovini.* (2009). Sarajevo. Preuzeto sa http://www.kronauer-konsulting.com/download/CSPD_bih.pdf
- Prijedlog Ustava Republike Bosne i Hercegovine,* Internet prezentacija Socijaldemokratske partije Bosne i Hercegovine, Dostupno na http://www.sdp.ba/Repository/Files/Slike/PDF/Prijedlog_Ustava_Republike_Bosne_i_Hercegovine_mart_2009.pdf
- Primjer BiH održivi koncept ili stranputice međunarodne zajednice?* (2007). Sarajevo: Fondacija Heinrich Boell.
- Priručnik ESDP i Bosna i Hercegovina.* (2007). Sarajevo: Centar za sigurnosne studije.
- Priručnik NATO.* (2006). Public Diplomacy Division NATO, Bruxelles, Belgium.
- Priručnik za obuku za agencije za provedbu zakona i pravosudne organe.* (2007). Sarajevo: Vijeće Evrope.
- Priručnik za polaganje stručnog upravnog ispita.* (2006). Sarajevo: Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine.
- Priručnik za usklađivanje propisa Bosne i Hercegovine sa propisima Evropske unije.* (2005). Sarajevo: Direkcija za evropske integracije Bosne i Hercegovine.
- Proces stabilizacije i pridruživanja za jugoistočnu Evropu.* (2003) Komisija Evropske zajednice. Dostupno na http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/evropska_unija/sticanje_clanstva_u_eu/?id=45
- Program Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine.* Internet prezentacija HDZBiH
<http://www.hdzbih.org/e-dokumenti/hdz-bih.html>
- Program Partije demokratskog progresa.* Internet prezentacija PDP-a
<http://www.pdpinfo.net/sadrzaj.php?id=141>
- Program Srpske demokratske stranke.* Internet prezentacija SDS-a
http://www.sdsrs.com/sajt/dokumenti/Program_SDS.pdf
- Programska deklaracija HDZ 1990.* Internet prezentacija HDZ 1990
http://hdz1990.org/index.php?option=com_content&task=view&id=37&Itemid=36

- Programska deklaracija SDA (III Ustavna integracija i afirmacija zajedničkih vrijednosti)*. Internet prezentacija SDA <http://www.sda.ba/tekst.php?id=35>
- Programska orijentacija PDP-a za period 2007–2010*. Internet prezentacija PDP-a <http://www.pdpinfo.net/sadržaj.php?id=141>
- Račić, Obrad i Dimitrijević, Vojin. (1988). *Međunarodne organizacije*. Beograd: Savremena administracija.
- Ramet, Sabrina P. (2010). *Central and Southeast European Politics since 1989*. Trondheim: Norwegian Institute of Technology.
- Ramljak, Darija. (2005). Institucionalni okviri za evropske integracije. *Evropska unija i Bosna i Hercegovina: između upravljanja krizom i izgradnje države*. 31-36. Sarajevo: Fondacija Heinrich Böll.
- Rangiranje banaka po iznosu kapitala*. Dostupno na http://www.beta.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=435:rangiranje-banaka-po-iznosu-kapitala&catid=44:finansije&Itemid=113
- Ranney, Austin. (1996). *Governing, an Introduction to Political Science*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Rašidagić, Ešref-Kenan. (2002). *Conflict Resolution Theories in Practice: Cases of Bosnia and Lebanon Examined*. Sarajevo: Rabic.
- Report of the Secretary-General pursuant to General Assembly resolution 53/55. The fall of Srebrenica* (1999) UN Secretary-General. Dostupno na <http://www.un.org/peace/srebrenica.pdf>
- Resolution 1564 (2007): Prosecution of offences falling within the jurisdiction of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*. (2007). Council of Europe, Parliamentary Assembly. Preuzeto s <http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta07/ERES1564.htm>
- Revidirani Statut Brčko distrikta Bosne i Hercegovine*. Službeni glasnik Brčko distrikta BiH br. 17/08
- Rezolucija 1384 Parlamentarne skupštine Vijeća Europe*. Dostupno na <http://www.assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta04/ERES1384.htm>
- Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija 1022* (1995) od 22. novembra 1995. Dostupno na <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/368/65/PDF/N9536865.pdf?OpenElement>
- Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija 1031* (1995) od 15. decembra 1995. Dostupno na <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/405/26/PDF/N9540526.pdf?OpenElement>
- Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija 1035* (1995) od 21. decembra 1995. Dostupno na <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/413/60/PDF/N9541360.pdf?OpenElement>
- Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija 1074* (1996) od 1. oktobra 1996. Dostupno na <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N96/259/27/PDF/N9625927.pdf?OpenElement>
- Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija 1088* (1996) od 12. decembra 1996. Dostupno na <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N97/026/19/PDF/N9702619.pdf?OpenElement>
- Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija 1112* (1997) od 12. juna 1997. Dostupno na <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N97/161/04/PDF/N9716104.pdf?OpenElement>
- Rezultati izbora 1998. godine za Predsjedništvo BiH*. Internet prezentacija Centralne izborne komisije Bosne i Hercegovine <http://www.izbori.ba/Documents/Rezultati%20izbora%2096-2002/98results/results98.pdf>
- Rezultati izbora 2002. godine za Predsjedništvo BiH*. Internet prezentacija Centralne izborne komisije Bosne i Hercegovine <http://www.izbori.ba/Documents/Rezultati%20izbora%2096-2002/Rezultati%2002/Kratki/PredsjednistvoBiHKratkaVerzija.pdf>

- Rezultati izbora 2006. godine za Predsjedništvo BiH.* Internet prezentacija Centralne izborne komisije Bosne i Hercegovine, http://izbori.ba/rezultati/konacni/predsjednistvo_bih/Predsjednistvo.asp?nivo=701&nivo1=702;
http://izbori.ba/rezultati/konacni/predsjednistvo_bih/Predsjednistvo.asp?nivo=702&nivo1=701;
http://izbori.ba/rezultati/konacni/predsjednistvo_bih/Predsjednistvo.asp?nivo=703&nivo1=703
- Rezultati opštih izbora 1996. godine za Predsjedništvo BiH.* Internet prezentacija Centralne izborne komisije Bosne i Hercegovine http://www.izbori.ba/Documents/Rezultati%20izbora%2096-2002/96results/general_elections_96.pdf
- Ribičić, Ciril. (2001). *Geneza jedne zablude: ustavnopravna analiza formiranja i djelovanja Hrvatske zajednice Herceg-Bosne*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, Sarajevo: Sejtarija, Idrinja: Založba Bogataj.
- Rodin, Davor. (1990). Suverenitet parlamentarne demokratske republike, *Politička misao*, br. 4, god. 27, 3-13.
- Rols, Džon. (1998). *Teorija pravde*. Podgorica: CID.
- Sadić, Adin. (2005). *History and Development of the Communication Regulatory Agency in Bosnia and Herzegovina 1998 – 2005*. Dostupno na <http://www.tcomschool.ohiou.edu/its/pdf/adin.pdf>
- Sadiković, Čazim (2000) *Politički sistem*, Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.
- Sadiković, Čazim. (2001). Protektorat ili supsidijarna uloga, *Ljudska prava*, broj 3-4, godina 2, 68-71.
- Sadiković, Čazim. (2001). Ustavne promjene ili primjena Odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, *Ljudska prava*, broj 3-4, godina 2, 91-95.
- Sadiković, Čazim. (2003). *Evropsko pravo ljudskih prava*. Sarajevo: Magistrat.
- Sadiković, Čazim. (2003). O značaju Dejtonskog ustava, *Ljudska prava*, br. 3-4, god. 4, 12-14.
- Sadiković, Čazim. (2003). *Za državu novog stoljeća* Preuzeto sa http://www.soros.org.ba/docs_pravo/ustav_txt/prof_dr_cazim_sadikovic.doc
- Sadiković, Čazim. (2004). *Politički sistemi*. Sarajevo: Pravni fakultet.
- Sadiković, Lada. (2009). *Država u evropskom poretku*. Sarajevo/Zagreb: TKD-BTC Šahinpašić
- Sadurski, Wojcieh. Accession's Democracy Divided: The Impact of the EU Enlargement upon Democracy in the New Member States of Central and Eastern Europe, *European Law Journal*, Vol. 10, No. 4, July 2004, 371-401.
- Sahadžić, Maja. (2009). Electoral System of Bosnia & Herzegovina: Short Review of Political Matter and/or Technical Perplexion, *Contemporary Issues*, vol. 2, no. 1, 61-78;
- Sali, Sevima i Terzić, Zlatan. (1996). *Međunarodni dokumenti o ljudskim pravima, Instrumenti Ustava Federacije Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Pravni centar, Fond otvoreno društvo Bosne i Hercegovine.
- Sartori, Đovani. (2002). *Stranke i stranački sustavi*, Zagreb: Politička kultura.
- Savić, Snežana. (1999). *Republika Srpska poslije Dejtona*. Banja Luka: Centar za publikacije Pravnog fakulteta.
- Savić, Snežana. (2000). *Konstitutivnost naroda u Bosni i Hercegovini*. Banja Luka: Pravni fakultet.
- Savić, Snežana. (2005). Promjene Ustava Bosne i Hercegovine, u: *Republika Srpska – deset godina Dejtonskog mirovnog sporazuma*. 117-132. Banja Luka: Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske.
- Schimmelfennig, Frank i Sedelmeier, Ulrich. (2005). The politics of EU enlargement: theoretical and comparative perspectives, u: Schimmelfennig, Frank, Sedelmeier, Ulrich. (ur.): *The Politics of European Union Enlargement: Theoretical approaches*. 3-31. New York: Routledge.

- Schneider, Christina. (ur.). (2009). *Conflict, Negotiation and European Union Enlargement*. New York: Cambridge University Press.
- Scholdan, Bettina. (2000). Democratization and Electoral Engineering in post-ethnic Conflict Societies, *The Public*, vol. 7, no. 1, 25-40.
- Seizović, Zarije. (2008). "Konstitutivni narodi" i ustavne promjene—"Constituent Peoples" and Constitutional Changes. Sarajevo: Centar za ljudska prava.
- Seizović, Zarije. (2008). *Međunarodno javno pravo: zbirka eseja*, Zenica: Univerzitet.
- Shaw, Malcolm N. (2003). *International Law*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Shaw, Malcolm N. (2008). *International Law*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sijerčić-Čolić, Hajrija. (2008). *Krivično procesno pravo. Knjiga I. Krivičnoprocesni subjekti i krivičnoprocesne radnje*. Sarajevo: Pravni fakultet.
- Simmons, John A. (1993). *On the Edge of Anarchy*. New Jersey: Princeton University Press.
- Simović N. Miodrag i Dmičić S. Mile. (2005). *Zbirka odluka Ustavnog suda Republike Srpske 1994–2004*. Banja Luka: Ustavni sud Republike Srpske.
- Simović, Miodrag. (2003). *Ustavnopravni osnov vladavine prava u Bosni i Hercegovini kroz funkcionisanje ustavnih institucija*. Preuzeto sa http://www.soros.org.ba/docs_pravo/ustav_txt/prof_dr_miodrag_simovic.doc.
- Sladaček Michal i Džihana, Amer. (2008). Od etničkih identiteta do političkih entiteta: medijski diskurs u BiH, u: Đerić, Gordana. (2008). *Intima javnosti*. Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Fabrika knjiga.
- Sloan, Elinor Camille. (1998). *Bosnia and the New Collective Security*. Westport, CT : Praeger.
- Slomanson, William. (2007). *Fundamental Perspectives on International Law*. Belmont: Thomson Wadsworth.
- Smajić Mirza, Beridan Izet, Turčalo, Sead. (2010). Politika nacionalne sigurnosti Bosne i Hercegovine, u: *Regionalna sigurnost i multilateralna suradnja: Republika Hrvatska i Jugoistok Europe*. 67-86. Zagreb: Centar za međunarodne i sigurnosne studije Fakultet političkih znanosti Zagreb, Politička kultura.
- Smajić, Mirza. (2009). Obrazovanje i obuka policijskih snaga u Bosni i Hercegovini, *Pregled: časopis za društvena pitanja*, br. 1, 189-211.
- Smajić, Mirza. (2010). *Organizovani kriminal – Tranzicijske dileme*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka.
- Sokol, Smiljko i Smerdel, Branko (1995) *Ustavno pravo*, Zagreb: Informator.
- Sokol, Smiljko i Smerdel, Branko. (1998). *Ustavno pravo*, Zagreb: Informator.
- Sporazum o posebnim odnosima Republike Hrvatske i Federacije BiH*. Tekst preuzet sa <http://www.hrt.hr/arhiv/98/11/22/HRT0017.html>
- Sporazum o provedbi Odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine o konstitutivnosti naroda iz 2002. godine*. Tekst preuzet sa http://www.ohr.int/ohr-dept/legal/const/default.asp?content_id=7275#3
- Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju*. Preuzeto sa http://www.dei.gov.ba/bih_i_eu/ssp/doc/Default.aspx?id=743&template_id=14&pageIndex=1
- Sporazum o uspostavljanju specijalnih i paralelnih odnosa između Republike Srpske i Republike Srbije*. Tekst preuzet sa <http://www.Voanews.com/Serbian/archive/2006-09/voa2cfm>
- Sporazum Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine o luci Ploče i Neumu*. Tekst preuzet sa <http://www.hrt.hr/arhiv/98/11/22/HRT0024.html>
- Srednjoročni strateški plan Ministarstva pravde Bosne i Hercegovine za razdoblje 2009. do 2011. godine* (2008). Sarajevo: Ministarstvo pravde Bosne o Hercegovine.
- Stanojlović, Dragan. (11. decembar 2009). U slaboj državi nema ni prava ni slobode, *Oslobođenje*, 6.

- Stanojlović, Dragan. (16. decembar 2009). Dr. Miodrag Simović: Država u zamci političke nevoljnosti, *Oslobođenje*, 5.
- Stanovništvo prema nacionalnoj pripadnosti, po popisima 1961–1991*. Federalni zavod za statistiku. Preuzeto sa <http://www.fzs.ba/Dem/Popis/NacStanB.htm>
- Statistics Package* (2010) UNHCR Representation in Bosnia and Herzegovina (2010). Dostupno na http://www.unhcr.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=157:stat2009dec&catid=109:stat2009&Itemid=13
- Statistički informator: pregled stanja tržišta rada u BiH*. (2009/I kvartal). Agencija za rad i zapošljavanje BiH. Dostupno na arz.gov.ba/stat/stinf71.pdf
- Statistički ured Makedonije*. Pristupljeno http://www.stat.gov.mk/english/glavna_eng.asp
- Statistika vanjske/spoljne trgovine I-XII 2009, I-IX 2010*. Dostupno na www.bhas.ba
- Statut Brčko distrikta Bosne i Hercegovine*. Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine br. 17/08, 39/09 i 02/10.
- Statut Grada Sarajeva*. Službene novine Kantona Sarajevo br. 12/98
- Stav Ollia Rehna, bivšeg povjerenika Europske unije za proširenje*. Dostupno na <http://dalje.com/hr-svijet/kvazi-protektorat-ne-moze-uci-u-europsku-uniju/278151>
- Stedman, Stephen John. (1997). Spoiler Problems in Peace Processes, u: *International Security*, 22. godište, 2, 5-53.
- Steiner, Christian i Ademović, Nedim (ur.). (2010). *Constitution of Bosnia and Herzegovina – Commentary*. Sarajevo: Fondacija Konrad Adenauer
- Steiner, Christian i Ademović, Nedim (ur.). (2010). *Ustav Bosne i Hercegovine: komentar*. Sarajevo: Konrad Adenauer Stiftung u BiH.
- Stojanović, Nenad. (2009). (Ne)moguća reforma u Bosni i Hercegovini? Iz konsocijacijske ka direktnoj demokratiji. Preuzeto sa <http://www.pulsdemokratije.net/index.php?&l=bs&id=1774>
- Stojiljković, Zoran. (2006). *Partijski sistem Srbije*. Beograd: Službeni glasnik.
- Strategija Bosne i Hercegovine za borbu protiv korupcije (period 2009.–2014.)*. Dostupno na http://www.vijeceministara.gov.ba/akti/prijedlozi_zakona/Archive.aspx?template_id=5&pageIndex=1
- Strategija Bosne i Hercegovine za borbu protiv organizovanog kriminala (period 2009.–2012.)*. Dostupno na http://www.vijeceministara.gov.ba/akti/prijedlozi_zakona/Archive.aspx?template_id=5&pageIndex=1
- Strategija integriranja Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju*. Dostupno na http://www.vijeceministara.gov.ba/akti/prijedlozi_zakona/Archive.aspx?template_id=5&pageIndex=1
- Strategija prelaska sa analogne na digitalnu zemaljsku radiodifuziju*. Dostupno na: http://www.dtt.ba/Bilten/STRATEGIJA_DTT_BOSANSKI_Final.pdf
- Strategija proširenja i ključni izazovi 2009–2010*. COM(2009) 533. Dostupno na www.dei.gov.ba/bih_i_eu/najvazniji_dokumenti
- Strukture upravljanja državom u BiH – jačanjem institucionalnih kapaciteta i preuzimanjem vlasništva nad promjenama u procesu integracije u EU, do promjena*. Dostupno na www.vpi.ba/bos/sadržaj/.../Struktura_upravljanja_drzavom_u_BiH.pdf
- Šaćić, Nermina. (2007). Međunarodna zajednica u Bosni i Hercegovini – od decembra 1995. do marta 2007. – politološki uvidi, u: Grünther-Dečević, Mirela i Sejmenović, Amela: *Primjer Bosne i Hercegovine: Održivi koncepti ili stranputice međunarodne zajednice?* 47-66. Sarajevo: Heinrich Böll Stiftung, Ured za Bosnu i Hercegovinu.

- Šajinović, Dejan. (16. decembar 2009). Osuđeni 41 Srbin, 11 Hrvata i pet Bošnjaka, *Nezavisne novine*, 4-5.
- Šarčević, Edin (2009) *Dejtonski ustav: karakteristike i karakteristični problemi*, Sarajevo: Fondacija Konrad Adenauer.
- Šarčević, Edin. (1989). Pojam pravne države, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, br. 4.
- Šarčević, Edin. (1995). Suverenitet – pojam i modeli, *Pravna misao*, br. 7-12.
- Šarčević, Edin. (2010). *Ustav iz nužde. Konsolidacija ustavnog prava Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Rabic-ECLD.
- Šiber, Ivan. (2003). Tri klasična pristupa istraživanju ponašanja birača, *Politička misao*, vol. 40, no. 2, 88-103.
- Šimonović, Ivan. (2005). *Globalizacija, državna suverenost i međunarodni odnosi*. Zagreb: Narodne novine.
- Šmidovnik, Janez. (1999). *Lokalna samouprava*. Sarajevo: Univerzitetaska knjiga.
- Šolaja, Miloš. (2006). *Balkan u transatlantskoj pukotini*, Banja Luka: CIR.
- Tadić, Mato. (2009). *Ustavni sustav i ustroj pravosuđa u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine.
- Tajić, Larisa. (2009). *Notarska služba u Bosni i Hercegovini*. Preuzeto sa: <http://www.notari.ba/cms/download.php?f=0a31176e68fa46b0cf64b822ff983126&target=0>
- Tanasić, Novak. (19. 5. 2008). Supervizor Gregorian: Ukoliko bude političkih partija koje će pozivati na ukidanje distrikta, s njima će se postupiti u skladu s ovlaštenjima, *Nezavisne novine*. Preuzeto s http://www.radio-brcko.co.ba/data_details.asp?cat=txt&subcat=745&id=1918
- The Global Competitiveness Report 2010–2011*. World Economic Forum, 2010. Dostupno na <http://www.weforum.org/documents/GCR10/index.html>
- The Media Self-Regulation Guidebook*. (2007). Vienna: Office of the Representative on Freedom of the Media OSCE.
- Tindemans, Leo et al. (1997). *Nedovršeni mir. Izvještaj Međunarodne komisije za Balkan*. Zagreb/ Sarajevo: Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava/Pravni centar FOD BiH.
- Tito, Josip Broz. (1978). *Borba i razvoj KPJ između dva rata*, Beograd: Komunist.
- Tomić, Ivo. (1999). *Neraskidivi bosanski nodus*. Sarajevo: Magistrat.
- Tomić, Zoran I Herceg, Nevenko. (1999). *Izbori u Bosni i Hercegovini*. Mostar: Sveučilište u Mostaru.
- Transition report 2009*. European Bank for Reconstruction and Development. Dostupno na <http://www.ebrd.com/downloads/research/transition/TR09.pdf>
- Treća djelimična odluka Ustavnog suda BiH u predmetu U 5/98*. Internet prezentacija Ustavnog suda Bosne i Hercegovine <http://www.ccbh.ba/bos/odluke/index.php?src=2>, pogledano 20. septembra 2008.
- Trgovinski aspekti Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju*. Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH, juni 2010. Dostupno na www.mvteo.gov.ba/izvjestaji_publikacije/izvjestaji/?id=2003
- Trnka Kasim. (2000). *Ustavno pravo*. Bihać: Pravni fakultet.
- Trnka, Kasim et al. (2009). *Proces odlučivanja u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine: stanje, komparativna rješenja, prijedlozi*. Sarajevo: Fondacija Konrad Adenauer.
- Trnka, Kasim, et al. (2004). *Ustav Federacije Bosne i Hercegovine, Ustav Republike Srpske, Evropska povelja o lokalnoj samoupravi, komentar*. Sarajevo: Centar za promociju civilnog društva.
- Trnka, Kasim. (2000). *Konstitutivnost naroda*, Sarajevo: Vijeće kongresa bošnjačkih intelektualaca.

- Trnka, Kasim. (2000). *Ustavno pravo*. Sarajevo: Univerzitetska knjiga.
- Trnka, Kasim. (2004). *Ustavno pravo*. Sarajevo: Fakultet za javnu upravu Sarajevo.
- Trnka, Kasim. (2006). *Ustavno pravo*. Sarajevo: Fakultet za javnu upravu.
- Tuathail, Gearoid (Gerard Toal), O'Loughlin, John i Djipa, Dino. (2006). Bosnia-Herzegovina Ten Years After Dayton: Constitutional Change and Public Opinion, *Eurasian Geography and Economics*, vol. 47, no. 1, 61-75.
- Turčalo, Sead. (2009). *Institucionaliziranje međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini: magistarski rad*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka.
- Udovičić, Zoran, et al. (2001). *Mediji na prekretnici: medijska slika BiH*. Mediaonline. Dostupno na <http://mediaonline.ba/ba/print.asp?ID=30>
- Understanding human rights, manual on human rights education*. (2003). Human Security Network Graz. Graz: European Training and Research Centre for Human Rights and Democracy (ETC).
- UN-ova Konvencija za borbu protiv transnacionalnog organiziranog kriminala*. Službeni glasnik BiH br. 3/02
- Ustav Bosne i Hercegovine*.
Preuzeto sa http://www.ccbh.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_bos.pdf
- Ustav Federacije Bosne i Hercegovine* (1999) Sarajevo: JP NIO Službeni list BiH
- Ustav Federacije Bosne i Hercegovine sa amandmanima*. Preuzeto sa http://www.parlamentfbih.gov.ba/bos/parlament/o_parlamentu/ustavfbih.html
- Ustav Federacije Bosne i Hercegovine*. Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine br. 1/94, 13/97, 16/02, 22/02, 52/02, 63/03, 9/94, 20/04, 33/04, 72/05, 71/05.
- Ustav Republike Srpske*. Preuzeto sa <http://www.narodnaskupstinars.net/lat/pas/ustav.htm>
- Ustav Republike Srpske*. Službeni glasnik Republike Srpske br. 3/92, 6/92, 8/92, 15/92, 19/92, 150/02, 22/05.
- Ustav SFRJ*. Službeni list SFRJ br. 9/1974
- Ustav SR BiH*. Službeni list SR BiH br. 4/74
- Ustavi Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske, Kantona Federacije BiH sa amandmanima* (1998). Sarajevo: Federalno ministarstvo pravde.
- Ustavna rasprava, Pregled dosadašnjih ustavnih rasprava i izazovi za Bosnu i Hercegovinu*. (2006). Sarajevo: Friedrich Ebert Stiftung, Konrad Adenauer Stiftung, Friedrich Naumann Stiftung, Heinrich Boell Stiftung.
- Ustavne promjene u BiH i konsocijacijski modeli. (2006). *Status*, br. 9, 44-187.
- Vachudova, Milada Ana. (2005). *Europe Undivided: Democracy, Leverage & Integration After Communism*. New York: Oxford University Press.
- Vehabović, Faris. (2006). *Odnos Ustava Bosne i Hercegovine i Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*. Sarajevo: ACIPS.
- Vetschera Heinz i Damian Matthieu. (2006). Security Sector Reform in Bosnia Herzegovina, *International Peacekeeping*, vol. 13, No. 1, 28-42.
- Vidović, Gordana. (1995). *Žena u politici u Tribine – Žena danas 2*. Banja Luka: Helsinški parlament građana i Udružene žene Banja Luka.
- Visković, Nikola. (1996). *Država i pravo*. Sarajevo: Studentska štamparija.
- Visković, Nikola. (1997). *Država i pravo*. Drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Zagreb: Birotehnika CDO.

- Vlaisavljević, Ugo. (2005). Demokratska konsocijacija i nepodnošljivi pluralizam, *Status: magazin za političku kulturu i društvena pitanja*, iss. 06.
- Vlaisavljević, Ugo. (2006) Okrugli stol (I) i (II): Konsocijacijski model uređenja države – spas ili krah BiH. *BH Dani*, br. 477 (4. 8. 2006.) i br. 478 (11. 8. 2006.)
- Vodič kroz pravosuđe Bosne i Hercegovine. Sarajevo (2007). Sarajevo: Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine.
- Vodič kroz Sarajevsku berzu/burzu. (2006). Dostupno na <http://www.ebrd.com/downloads/research/transition/TR09.pdf>
- Vojnić, Dragomir. (2003). *Ekonomija i politika tranzicije u teoriji i praksi – Gdje je Hrvatska*. u Ekonomski pregled, Vol. 54., No. 7-8. Zagreb: Hrvatsko društvo ekonomista, Ekonomski institut Zagreb.
- Vučinović, Nebojša, Spajić-Vrkaš, Vedrana i Bjeković, Siniša. (ur.) (2003). *Ljudska prava za nepravnike*. Podgorica i Zagreb: Centar za ljudska prava Univerziteta Crne Gore i Centar za ljudska prava Filozofski fakultet Univerziteta u Zagrebu.
- Vujadinović, Dragica. (2008). *Civilno društvo i politička kultura*. u Filozofska istraživanja. Zagreb. br. 21-33/2008.
- Vujaklija, Milan. (1980). *Leksikon stranih reči i izraza*, Beograd: Prosveta.
- Vukić, U., Šajinović, D. (16. decembar 2009). Dodik: Referendum legitimno pravo Republike Srpske. *Nezavisne novine*, 4.
- Walter, Barbara F. (2002). *Committing to Peace. The Successful Settlement of Civil Wars*. Princeton/ Oxford: Princeton University Press.
- Washington Agreement (1994). Dostupno na http://www.usip.org/library/pa/bosnia/washagree_03011994_toc.html, 1. 3. 1994.
- Wilkinson, Paul. (2007). *International Relations: A Very Short Introduction*, Oxford: Oxford University Press.
- Woodward, Susan L. (1995). *Balkan Tragedy. Chaos and Dissolution After the Cold War*. Washington, DC: Brookings Institution.
- World Competitiveness Yearbook 2010*. Dostupno na <http://www.imd.org/research/publications/wcy/index.cfm>
- World Directory of Minorities and Indigenous Peoples – Bosnia and Hercegovina: Overview*. (2008) Minority Rights Group International. Pristupljeno na <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4954ce17c.html>
- Zaključci Bonske konferencije o implementaciji mira*, Dostupno na http://www.ohr.int/pic/default.asp?content_id=29660#2
- Zakon o državljanstvu Bosne i Hercegovine*. Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br. 13/99
- Zakon o državljanstvu Bosne i Hercegovine*. Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br. 4/97, 13/97, 41/02, 6/03, 14/03.
- Zakon o federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave*. Službene novine Federacije BiH br. 19/03, 38/05, 2/06 i 8/06.
- Zakon o imunitetu Bosne i Hercegovine*. Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br. 37/03.
- Zakon o izmjenama i dopunama Izbornog zakona Bosne i Hercegovine*. Službeni glasnik BiH br. 37/08.
- Zakon o izvršavanju budžeta Federacije BiH za 2010. godinu*. Službene novine Federacije BiH br. 81/09.
- Zakon o javnom RTV servisu BiH*. Službeni glasnik BiH br. 92/05. Dostupno na http://www.pbsbih.ba/onama/zakon_o_servisu.html
- Zakon o javnom RTV servisu Federacije BiH*. Službene novine FBiH br. 32/01. Dostupno na <http://www.fbihvlada.gov.ba/hrvatski/zakoni/index.php>

Zakon o javnom RTV servisu Republike Srpske. Službeni glasnik RS br. 49/06. Dostupno na http://rtrs.tv/kompanija/zakon_rtrs.php

Zakon o javnom RTV sistemu BiH. Službeni glasnik BiH br. 78/05. Dostupno na <http://www.bhrt.ba>

Zakon o jednakopravnost spolova u BiH. Službeni glasnik BiH br. 16/03.

Zakon o komunikacijama BiH. Službeni glasnik BiH br. 31/03. Dostupno na: <http://rak.ba/bs/legal/?cid=2428>

Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine. Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09.

Zakon o lokalnoj samoupravi. Službeni glasnik Republike Srpske br.101/04.

Zakon o ministarstvima Bosne i Hercegovine. Službeni glasnik BiH br. 5/03, 42/03, 26/04, 42/04, 45/06 i 88/07.

Zakon o ministarstvima i drugim organima uprave Bosne i Hercegovine. Službeni glasnik BiH br. 5/03, 42/03, 26/04, 42/04, 45/06, 88/07 i 35/09.

Zakon o načinu prestanka funkcioniranja Institucije ombudsmana Federacije Bosne i Hercegovine u prijelaznom periodu i prijenosu njenih nadležnosti na Instituciju ombudsmana za ljudska prava BiH. Službene novine Federacije BiH br. 51/07.

Zakon o odbrani Bosne i Hercegovine. Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br. 88/05.

Zakon o odbrani Federacije BiH. Službene novine FBiH br. 34/04.

Zakon o odbrani Republike Srpske. Službeni glasnik RS br. 21/96, 46/01 i 33/04.

Zakon o ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine. Službeni glasnik BiH br. 19/02.

Zakon o plaćama i naknadama u institucijama BiH. Službeni glasnik BiH br.50/08.

Zakon o policiji Brčko distrikta Bosne i Hercegovine. Službeni glasnik Brčko distrikta BiH br. 33/05.

Zakon o popunjavanju upražnjenog mjesta člana Predsjedništva BiH u toku trajanja mandata. Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br. 21/00.

Zakon o prestanku važenja Zakona o ombudsmenu Republike Srpske zaštitniku ljudskih prava. Službeni glasnik RS br. 118/09.

Zakon o principima lokalne samouprave u Federaciji Bosne i Hercegovine. Službene novine Federacije BiH br. 51/06.

Zakon o republičkoj upravi. Službeni glasnik Republike Srpske br. 118/08, 11/09, 74/10.

Zakon o Savjetu ministara Bosne i Hercegovine. Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br. 30/03.

Zakon o sistemu indirektnog oporezivanja u Bosni i Hercegovini. Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br. 44/03.

Zakon o slobodi pristupa informacijama BiH. Službeni list BiH br. 28/00. Dostupno na http://www.parlament.ba/files/user/docs/ostalo/ZOSPI_-_B.pdf

Zakon o slobodi pristupa informacijama F BiH. Službene novine FBiH br. 32/01. Dostupno na: <http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/2001/zakoni/11%20bos.htm>

Zakon o slobodi pristupa informacijama RS. Službeni glasnik RS br. 20/01. Dostupno na <http://www.ombudsmen.rs.ba/ZOSPI/ZOSPI-RS.pdf>

Zakon o sudovima FBiH. Službene novine Federacije BiH br. 38/05.

Zakon o sudovima Republike Srpske. Službeni glasnik Republike Srpske br. 111/04.

Zakon o Sudu Bosne i Hercegovine. Službeni glasnik BiH br. 29/00, 16/02, 24/02, 3/03, 37/03, 42/03, 4/04, 9/04, 35/04, 61/04, 32/07 i 49/09 (prečišćeni tekst).

Zakon o teritorijalnoj organizacije Republike Srpske. Službeni glasnik Republike Srpske br. 69/09.

- Zakon o udruženjima i fondacijama BiH.* Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br. 32/01; 42/03; 63/08.
- Zakon o udruženjima i fondacijama Brčko distrikta Bosne i Hercegovine.* Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine br. 12/02.
- Zakon o udruženjima i fondacijama Federacije BiH.* Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine br. 45/02.
- Zakon o udruženjima i fondacijama Republike Srpske.* Službeni glasnik Republike Srpske br. 52/01; 42/05.
- Zakon o udruživanju građana.* Službeni list BiH br. 5/91.
- Zakon o unutrašnjim poslovima FBiH.* Službene novine FBiH br.49/05.
- Zakon o unutrašnjim poslovima Republike Srpske.* Službeni glasnik RS br. 48/03.
- Zakon o upravi.* Službeni glasnik BiH br. 32/02.
- Zakon o Ustavnom sudu Republike Srpske.* Službeni glasnik Republike Srpske br. 54/05.
- Zakon o Vijeću ministara BiH.* Službeni glasnik BiH br. 38/02.
- Zakon o Vijeću ministara Bosne i Hercegovine i ministarstvima Bosne i Hercegovine.* Službeni list BiH br. 4/97.
- Zakon o Vijeću ministara Bosne i Hercegovine i ministarstvima Bosne i Hercegovine.* Službeni list BiH br. 11/00.
- Zakon o Vijeću ministara Bosne i Hercegovine.* Službeni glasnik BiH br. 30/03, 42/03, 81/06, 76/07, 81/07 i 24/08.
- Zakon o Visokom sudskom i tužilačkom vijeću Bosne i Hercegovine.* Službeni glasnik BiH br. 25/04, 93/05, 48/07, 15/08.
- Zakon o Vladi Republike Srpske.* Službeni glasnik Republike Srpske br. 118/08.
- Zakon o Vladi Tuzlanskog kantona.* Službene novine Tuzlanskog kantona br. 17/00, 1/05 i 11/06.
- Zakon o zaštiti od klevete Federacije BiH.* Službene novine Federacije BiH br. 19/03. Dostupno na <http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/2003/zakoni/13bos.htm>
- Zakon o zaštiti od klevete Republike Srpske.* Službeni glasnik RS br. 37/01. Dostupno na http://www.parlament.ba/files/user/docs/press_kutak/Zakon_o_zastiti_od_klevete_RS_H.pdf
- Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina Bosne i Hercegovine.* Službeni glasnik BiH br. 12/03.
- Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina Republike Srpske.* Službeni glasnik Republike Srpske br. 2/05.
- Zakona o državnom radio-televizijskom servisu Bosne i Hercegovine (BHRT).* Službeni glasnik br. BiH 92/05.
- Zakonodavna aktivnost.* Parlamentarna skupština BiH. Dostupno na <http://www.parlament.ba/files/user/docs/publikacije/zakonodavna%20aktivnost%20V%20saziva.pdf>
- Završni dokument Radne grupe mladih pravnika/ca s prijedlozima novih ustavnih rješenja Bosne i Hercegovine: Amandmani na Ustav Bosne i Hercegovine od 28. februara 2010. godine.* Preuzeto sa <http://www.boljiustav.ba>.
- Žepić, Božo. (2005). Prijedlozi i planovi međunarodne zajednice za Bosnu i Hercegovinu, u *Nacionalna sigurnost i budućnost*, br. 3-4 (6).
- Žeravčić, Goran i Bišćević, Edin. (2009). *Analiza stanja civilnog sektora u Bosni i Hercegovini u Civilno društvo: Prilozi za izradu strategije za uspostavu stimulativnog okruženja za razvoj civilnog društva u BiH.* Sarajevo: HTSPE Ltd. UK i Kronauer Consulting.
- Žeravčić, Goran. (2009). *Analiza institucionalne suradnje između vladinog i nevladinog sektora u Bosni i Hercegovini.* Sarajevo: Kronauer Consulting.
- Živanović, Miroslav (ur.). (2008). *Ljudska prava u Bosni i Hercegovini. Pravo, praksa i međunarodni standardi sa ispitivanjem javnog mnjenja.* Sarajevo: Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu.

Internet izvori

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8638794.stm>.
<http://razglasaj.ba/?p=7489>.
http://sda.ba/download/programska_deklaracija.pdf
<http://skupstinabd.ba/zakoni/3/b/1.Zakon%20o%20izvrnoj%20vlasti%20Brcko%20distrikta%20BiH-Sl.glasnik%20Brcko%20DC,br.2-00.pdf>
<http://skupstinabd.ba/zakoni/7/b/1.Zakon%20o%20sudovima%20Brcko%20DC-Sl.glasnik%20Brcko%20DC,br.4-00.pdf>
<http://skupstinabd.ba/zakoni/8/b/1.Zakon%20o%20Javnom%20tuzilastvu%20Brcko%20DC-Sl.%20glasnik%20Brcko%20DC,br.4-00.pdf>
<http://webrzs.stat.gov.rs/axd/index.php>
http://www.ads.gov.ba/javniispit/doc/ustav_federacije_bosne_i_hercegovine.pdf
http://www.ccbh.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_bos.pdf
<http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=263&lang=EN>.
<http://www.delbih.ec.europa.eu/?jezik=1>
http://www.ds.org.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=124&Itemid=490
<http://www.eupm.org/OurObjectives.aspx>
<http://www.eusrbih.org/gen-info/?cid=2000,2,1>.
<http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/1996/zakoni/id%20o%20kantonima.htm>
<http://www.fup.gov.ba>
<http://www.hdz1990.org/category/hdz1990/zastohdz/>
<http://www.hdzbih.org/o-nama/povijest-stranke.html>
http://www.izbori.ba/documents/ZAKONI/ZFPS-precisceni_tekst.pdf
<http://www.izbori.ba/Mandati27102008/ShowMunicipality.asp?MunicipalityCode=200>
http://www.komunikacija.org.rs/komunikacija/casopisi/Hereticus/V_1/03/download_ser_lat
http://www.mfa.ba/ambasade_konzulati_misije/ambasade_konzulati_i_stalne_misije_bih/Default.aspx.
http://www.mfa.ba/ambasade_konzulati_misije/ambasade_u_bih/Default.aspx.
http://www.mfa.ba/ambasade_konzulati_misije/medjunarodne_organizacije_u_bih/Default.aspx.
<http://www.mfa.ba/HTML/Bos/Multilateral/id?=5539>.
<http://www.mfa.ba/HTML/Bos/Multilateral/id?=5540>.
<http://www.mfa.ba/savjetovanja/izlaganja/?id=14496>.
http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/evropska_unija/bih_i_eu/pregled_razvoja_odnosa_bih_i_eu/?id=74.
http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/evropska_unija/bih_i_eu/bih_u_procesu_stabilizacije_i_pridruzivanja/?id=75.
http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/organizacija_za_evropsku_sigurnost_i_saradnju_osce/osce_i_bih/?id=120.
http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/organizacija_islamske_konferencije/?id=132.
http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/regionalne_inicijative/proces_za_saradnju_u_jugoistocnoj_evropi/?id=140.

[http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/regionalne_inicijative/centralnoevropska_inicijativa/?id=144.](http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/regionalne_inicijative/centralnoevropska_inicijativa/?id=144)

[http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/regionalne_inicijative/jadransko_jonska_inicijativa/?id=148.](http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/regionalne_inicijative/jadransko_jonska_inicijativa/?id=148)

[http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/regionalne_inicijative/regionalna_inicijativa_o_migracijama_azilu_i_povratku_izbjeglica/?id=152.](http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/regionalne_inicijative/regionalna_inicijativa_o_migracijama_azilu_i_povratku_izbjeglica/?id=152)

[http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/regionalne_inicijative/medjunarodna_komisija_za_sliv_rijeka_save/?id=160.](http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/regionalne_inicijative/medjunarodna_komisija_za_sliv_rijeka_save/?id=160)

[http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/sjevernoatlantski_savez_nato/bih_i_nato/?id=112.](http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/sjevernoatlantski_savez_nato/bih_i_nato/?id=112)

[http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/svjetska_trgovinska_organizacija_wto/bih_i_wto/?id=128.](http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/svjetska_trgovinska_organizacija_wto/bih_i_wto/?id=128)

[http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/ujedinjene_nacije_un/clanstvo_bih_u_specijaliziranim_agencijama_un/?id=20.](http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/ujedinjene_nacije_un/clanstvo_bih_u_specijaliziranim_agencijama_un/?id=20)

[http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/ujedinjene_nacije_un/bih_i_un/?id=16.](http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/ujedinjene_nacije_un/bih_i_un/?id=16)

[http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/ujedinjene_nacije_un/komitet_za_ljudska_prava/?id=24.](http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/ujedinjene_nacije_un/komitet_za_ljudska_prava/?id=24)

[http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/vijece_evrope/bih_i_ve/?id=104.](http://www.mfa.ba/vanjska_politika_bih/multilateralni_odnosi/vijece_evrope/bih_i_ve/?id=104)

<http://www.mod.gov.ba/bs/#>

<http://www.mod.gov.ba/bs/text.asp?id=75>

<http://www.msb.gov.ba/dokumenti/strateski/?id=4338>

http://www.nacionalnemanjinebih.org/index.php?option=com_content&view=frontpage&Itemid=1

[http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37356.htm?selectedLocale=en.](http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37356.htm?selectedLocale=en)

[http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49127.htm.](http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49127.htm)

[http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49127.htm?selectedLocale=en.](http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49127.htm?selectedLocale=en)

<http://www.nato.int/docu/review/2007/issue2/german/art5.html>

<http://www.nato.int/docu/review/2008/03/ART3/DE>

<http://www.nato.int/ifor/ifor.htm>

[http://www.obz.hr/hr/index.php?tekst=91.](http://www.obz.hr/hr/index.php?tekst=91)

<http://www.ohr.int>

http://www.ohr.int/ohr-offices/brcko/arbitration/default.asp?content_id=5365

http://www.ohr.int/ohr-offices/brcko/arbitration/default.asp?content_id=5328

http://www.ohr.int/ohr-offices/brcko/arbitration/default.asp?content_id=33101

http://www.ohr.int/ohr-offices/brcko/arbitration/default.asp?content_id=5357

http://www.ohr.int/ohr-offices/brcko/arbitration/default.asp?content_id=5300

http://www.ohr.int/ohr-offices/brcko/arbitration/default.asp?content_id=5274

http://www.ohr.int/ohr-offices/brcko/arbitration/default.asp?content_id=5304

http://www.ohr.int/ohr-offices/brcko/arbitration/default.asp?content_id=5353

http://www.ohr.int/ohr-offices/brcko/arbitration/default.asp?content_id=39070

[http://www.oscebih.org/overview/bos/whatwedo.asp?d=7.](http://www.oscebih.org/overview/bos/whatwedo.asp?d=7)

[http://www.parlament.ba/komisija/1/0/23.html.](http://www.parlament.ba/komisija/1/0/23.html)

<http://www.parlament.ba/komisija/1/0/30.html>.
<http://www.parlament.ba/sadrzaj/1/51/20.html>.
<http://www.parlament.ba/sadrzaj/1/52/21.html>.
http://www.parlamentfbih.gov.ba/bos/parlament/o_parlamentu/istorijat.html.
<http://www.pdpinfo.net/sadrzaj.php?id=141>
<http://www.politika.rs/rubrike/Tema-nedelje/Deset-uslova-za-EU-8-Finansiranje-stranaka/BiH-Zakon-krsen-163-puta.lt.html>
<http://www.predsjednistvobih.ba/hron/?cid=74,2,1>
http://www.sdp.ba/dokumenti/dokumenti/PROGRAM_SDP_BiH.pdf
http://www.sdsrs.com/sajt/dokumenti/Program_SDS.pdf
<http://www.skupstinabd.ba/zakoni/150/Aneks%20V%20Zakon%20o%20sudovima%20BD-lokalna%20verzija-B.pdf>
<http://www.skupstinabd.ba/zakoni/150/Aneks%20VI%20Zakon%20o%20tuzilastvu%20-%20lokalna%20verzija-B.pdf>
<http://www.skupstinabd.ba/zakoni/150/Aneks%20VII%20Zakon%20o%20pravosudnoj%20komisiji%20Brcko%20distrikta-%20lokalna%20verzija-B.pdf>
<http://www.skupstinabd.ba/zakoni/150/Aneks%20VIII%20Zakon%20o%20k.p.p.-%20lokalna%20verzija%20-B.pdf>
<http://www.skupstinabd.ba/zakoni/151/b/zakon%20o%20izmjenama%20zakona%20o%20pravo%20sudnoj%20komisiji%20-%20lokalna%20ve.pdf>
<http://www.skupstinabd.ba/zakoni/27.Zakon%20o%20Kancelariji%20za%20pravnu%20pomoc%20Brcko%20distrikta/b/1.Zakon%20o%20Kancelariji%20za%20pravnu%20pomo%e6.pdf>
<http://www.uino.gov.ba/b/Porezi>
<http://www.ustavnisudfbih.ba/bos/polozej/polozej.html>.
<http://www.ustavnisudfbih.ba/bos/polozej/polozej.html>.
<http://www.venice.coe.int/docs/1998/CDL-INF%281998%29020-bos.asp>.
[http://www.venice.coe.int/docs/1998/CDL-INF\(1998\)020-bos.asp](http://www.venice.coe.int/docs/1998/CDL-INF(1998)020-bos.asp)
http://www.vijecenarodars.net/index.php?option=com_content&view=article&id=1&Itemid=2&lang=sr.
http://www.vijecenarodars.net/index.php?option=com_content&view=article&id=1&Itemid=2&lang=sr.
<http://www.dep.gov.ba/razvojni.../socijalne.../Archive.aspx>

Indeks pojmova

A

Advokatura 300, 301, 306, 325.
Agencija za ravnopravnost spolova 183, 292.
Amandman I
v. Ustav BiH
Aneks 4
v. Ustav BiH
Aprilski paket
v. Ustav BiH – ustavne promjene (revizija)
Asimetrična federacija
(asimetrični federalizam) 19, 44, 78.

B

Bruto društveni proizvod BiH
(bruto domaći proizvod – BDP) 199, 201-204,
208, 209, 211, 212, 217.
Biračko pravo 118, 171, 258, 399, 404, 405, 406,
412.
– pasivno 67, 68, 70, 103, 111, 117, 170, 258,
259, 278, 398, 404, 406, 413.
– aktivno 259, 398, 399.
Bonska ovlaštenja (bonske ovlasti) 45, 47, 139,
141, 142, 148, 149, 153, 156, 159, 282, 295, 315,
420, 552, 570.
Brčko distrikt BiH 13, 19, 22, 63, 89, 91, 92, 115,
116, 127, 130, 131, 140, 154, 157, 171, 187, 191,
192, 198, 203, 206, 226, 231, 244, 272, 286, 295,
296, 297, 300, 306, 307, 309, 314, 315, 316, 320,
327, 390-395, 406, 407, 411, 412, 417-436.
– Statut Brčko distrikta BiH 115, 116, 392,
412, 417, 420, 421, 422, 423, 425, 426, 428, 432,
433.
Butmirski paket
v. Ustav BiH – ustavne promjene (revizija)

C

Centralizacija 48, 282, 433.
Centralna banka BiH 45, 62, 66, 94, 101, 103, 147,
206, 207, 209, 211, 255, 267, 292, 428.

Civilno društvo (građansko društvo) 12, 35, 37,
80, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 186, 189, 190,
191-195, 198, 199, 200, 308, 342, 532, 542, 565.

D

Decentralizacija 31, 75, 471, 475, 492, 508, 509,
518, 523, 543.
Dejtonski mirovni sporazum (Dejtonski sporazum,
Opći okvirni mirovni sporazum za Bosnu i
Hercegovinu) 7, 15, 17, 19, 21, 23, 27, 29, 30,
34, 36, 37, 38, 40-49, 53, 54, 55, 56, 64, 65, 67,
70, 72, 75, 76, 80, 81, 83, 84, 85, 86, 95, 97, 99,
107, 108, 110, 116, 118, 128, 130, 136, 137, 138,
139, 141-150, 152, 154, 156, 158, 159, 160, 161,
167, 206, 226, 227, 281, 283, 287, 299, 300, 309,
314, 330, 341, 344, 345, 346, 350, 354, 355, 359,
360, 364, 379, 380, 381, 392, 393, 394, 395, 397,
401, 402, 403, 406, 417, 418, 419, 420, 421, 437,
438, 439, 441, 442, 444, 448, 455, 458, 459, 461,
462, 465, 466, 467, 471, 475, 490, 531, 544, 546,
551, 553, 557, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569,
570, 571, 574, 579, 582, 586.
Dejtonski ustav
v. Ustav BiH
Delegat 20, 30, 59, 66, 72, 75, 76, 93, 95, 96, 97,
98, 99, 100, 102, 103, 111, 117, 170, 228, 229,
232, 233, 234, 236, 237, 238, 239, 240, 242, 245,
246, 249, 250, 261, 263, 268, 269, 270, 272, 278,
294, 321, 405, 408, 409, 410, 412, 413, 446, 448,
476, 477, 512, 513.
Dijaspora BiH 414, 415, 572, 587, 588.
Diplomatsko-konzularna predstavništva
(diplomatsko-konzularna mreža, predstavnicima)
13, 264, 291, 406, 572, 574, 576, 577, 588.
Diskriminacija 34, 35, 47, 67, 68, 69, 81, 95, 96,
103, 109, 111, 112, 113, 114, 115, 117, 120, 121,
123, 128, 130, 131, 133, 134, 135, 163, 164, 167,
168, 169, 171, 178, 183, 185, 228, 229, 258, 259,
361, 368, 402, 412, 413, 415, 424, 466, 467, 472,
522, 523, 537, 550, 565, 578.
– nediskriminacija 23, 168, 170, 229, 440, 565.

- Distrikt Brčko
v. Brčko distrikt BiH
- Dom naroda BiH
v. Parlamentarna skupština BiH
- Dom naroda FBiH
v. Parlament Federacije BiH
- Dom za ljudska prava 44, 108, 125, 127, 128, 129, 130, 131, 146, 307, 314, 566.
- E**
- Ekonomija BiH 12, 153, 165, 201, 202, 203, 207, 208, 210, 212, 213, 214, 215, 219, 221, 387, 394, 462, 491, 532, 539, 557.
– siva ekonomija (neformalna ekonomija) 188, 204, 206, 217.
– tržišna ekonomija 7, 9, 58, 59, 115, 165, 201, 491, 347, 361, 363, 491, 528, 530, 539.
- Ekonomska prava 57, 64, 67, 69, 105, 106, 107, 132, 133, 167, 187, 188, 189, 537, 582.
– socioekonomska prava 179, 180, 199.
- Entitesko glasanje 60, 78, 100, 103, 245, 246, 535.
- Entitetsko državljanstvo 17, 444, 472, 487.
- Etnicitet 33, 480.
- Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda 9, 17, 44, 67, 68, 80, 101, 105, 107, 108, 109, 112–115, 118–130, 132, 135, 146, 158, 161, 169, 183, 188, 229, 258, 278, 292, 302, 303, 307, 315, 327, 355, 383, 401, 405, 414, 424, 443, 463, 467, 535, 536, 566, 579.
- Evropska povelja o lokalnoj samoupravi 24, 455, 486, 492, 494–499, 501, 502, 507, 514, 517, 519, 520, 522.
- Evropske integracije (evroatlantske integracije) 7, 9, 12, 13, 107, 149, 201, 218, 219, 231, 241, 244, 248, 286, 287, 296, 308, 376, 383, 386, 392, 396, 442, 458, 490, 491, 526, 527, 529–536, 539, 540, 541, 543, 544, 545, 564, 570, 571, 579, 587.
- Evropski sud za ljudska prava 105, 115, 118, 120, 121, 122, 123, 125, 126, 128, 171, 258, 259, 292, 300, 307, 311, 319, 387, 413, 414, 467, 535, 536, 537, 538, 566.
- F**
- Federacija Bosne i Hercegovine (FBiH) 13, 16, 19–25, 27, 30, 34, 35, 36, 40–44, 52, 53, 54, 59, 60, 63, 67, 68, 74, 77, 78, 80, 90, 93–100, 102, 110–114, 116, 117, 125, 126, 128–135, 138, 139, 140, 149, 153, 155, 157, 169, 170, 172, 173, 175, 181, 183, 184, 187, 188, 191, 192, 197, 198, 203, 207, 228, 233, 234, 236, 238–241, 244, 246, 248, 249, 250, 257, 258, 259, 261, 265, 268, 269, 270, 276, 295, 300, 306, 307, 309, 311, 317, 320, 321, 322, 324, 325, 327, 328, 331, 341, 347, 360, 363, 364, 365, 368, 371, 374, 375, 381, 383, 390, 401, 403, 404, 406, 408, 409, 410, 412, 413, 414, 417, 418, 419, 420, 421, 426, 434, 435, 438, 440, 441, 442, 445, 452, 455, 456, 457, 459–491, 494, 495, 499, 500, 501, 502, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 512, 513, 515, 518, 519, 520, 521, 522, 539, 585, 586.
- G**
- Grad 18, 22, 23, 168, 174, 175, 176, 192, 206, 321, 371, 411, 424, 443, 444, 454, 455, 460, 471, 475, 486, 487, 488, 489, 493, 500, 501, 502, 503, 505, 506, 507, 511, 512, 513.
– gradonačelnik 272, 404, 411, 412, 424, 428, 429, 430, 431, 489, 512, 513, 514.
– gradsko vijeće (skupština grada) 407, 411, 511, 512, 513, 524.
- Građansko društvo
v. civilno društvo
- I**
- Individualna prava 26, 34, 35, 59, 105, 106, 116, 117, 133, 181, 191, 200, 413.
- Izbjegllice 35, 38, 42, 44, 47, 48, 49, 69, 139, 144, 146, 153, 166, 173, 175, 241, 246, 283, 287, 290, 292, 297, 396, 403, 405, 419, 430, 441, 449, 455, 490, 537, 538, 542, 551, 562, 584, 587, 588.
- Izbori 16, 18, 21, 24, 31, 46, 53, 56, 60, 63, 64, 68, 69, 70, 80, 97, 123, 125, 137, 144, 146, 147, 157, 158, 170, 171, 184, 223, 224, 225, 229, 238, 240, 247, 248, 249, 254, 255, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 275, 276, 282, 289, 302, 330, 331, 333–337, 342, 343, 344, 347, 348, 349, 350, 352–357, 384, 397, 398, 399, 401–409, 411, 412, 414, 415, 427, 438, 443, 445, 446, 447, 450, 454, 461, 465, 468, 476, 478, 479, 484, 492, 497, 500, 511, 512, 513, 524, 532, 535, 563, 564, 568, 570.
- Izborni sistem 64, 118, 125, 260, 333, 397, 398, 401, 402, 404, 405, 407, 412, 415, 445, 466, 553.
- Izborni zakon 81, 125, 165, 169, 170, 173, 178, 183, 238, 245, 256, 260, 261, 263, 314, 397, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 411, 415, 423, 428, 454, 476, 483, 484, 500, 511, 512.

K

- Kanton 13, 16, 19–23, 25, 36, 40, 44, 52, 71, 94, 96, 98, 130, 133, 140, 145, 153, 155, 169, 175, 176, 188, 192, 231, 269, 307, 320, 321, 322, 324, 347, 351, 357, 360, 390, 410, 411, 412, 417, 434, 435, 436, 459, 460, 461, 463, 464, 466, 469, 470, 471, 473–476, 479, 480, 481, 482, 483–489, 491, 499, 500, 502, 504, 505, 509, 518, 519, 523, 585, 586.
- Kolektivna prava 29, 32, 34, 59, 61, 105, 106, 116, 117, 133, 168, 413.
- Kolektivni šef države 19, 52, 64, 253, 256, 257, 258, 267, 278, 408.
- Komisija za ljudska prava 44, 67, 86, 126, 128, 129, 130, 146, 173, 314.
- Konfederacija 19, 20, 32, 36, 52, 54, 55, 57, 65, 253, 256, 257, 269, 461, 468, 550, 586.
- Konsenzus 11, 31, 33, 46, 48, 49, 52, 57, 60, 72, 74, 78, 80, 83, 104, 105, 223, 225, 227, 234, 237, 240, 248, 253, 268, 278, 280, 287, 295, 296, 311, 321, 339, 383, 395, 409, 425, 440, 465, 473, 545.
- Konsocijacija 32, 33.
– konsocijacijska demokratija
(konsocijativna demokratija) 31, 32, 43, 48, 70, 73, 75, 78, 87, 94, 226, 258, 280, 345.
- Konstitutivni narodi (konstitutivnost naroda) 7, 19, 20, 22, 23, 26–36, 44, 56–61, 69, 70–72, 75, 76, 78–80, 92–103, 105, 110, 111, 113, 116, 117, 118, 131, 140, 165, 166, 168, 169, 170, 176, 226, 228, 229, 233, 235, 236, 237, 239, 241, 245, 246, 250, 253, 257–264, 269, 276, 278, 284, 287, 295, 296, 308, 310, 313, 314, 320, 321, 349, 350, 351, 354, 355, 365, 367, 401, 407, 408, 409, 410, 412, 413, 415, 429, 437, 439, 440, 441, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 450, 453, 454, 458, 459, 460, 461, 463, 464, 465, 466, 467, 473, 474, 476, 477, 478, 480, 484, 485, 490, 535, 537, 568, 569, 579.
- Kopenhagenski kriteriji 9, 526, 527, 528, 531, 538.
- Kulturna autonomija 163, 168, 174.
- Kulturna prava 64, 67, 69, 106, 107, 132, 133, 167, 190, 367, 402, 536, 537.

L

- Lokalna samouprava 13, 22, 23, 24, 53, 70, 74, 92, 94, 99, 102, 115, 157, 324, 417, 418, 421–427, 433, 434, 437, 441, 443, 444, 449, 454, 455, 458, 460, 464, 470, 471, 476, 477, 486, 488, 489, 492–524, 535.

M

- Medijski sistem (mediji) 7, 10, 12, 153, 156, 177, 184, 282, 359–363, 367, 368, 369, 375, 376, 377, 378, 397, 537, 542, 547, 564.
– sloboda medija 359, 375.
- Međunarodne organizacije 13, 94, 138, 143, 144, 146, 221, 232, 233, 264, 266, 272, 290, 291, 292, 359, 381, 382, 442, 446, 457, 468, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 558, 562, 564, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 584, 585, 586.

N

- Nacionalne manjine 9, 12, 30, 31, 34, 68, 69, 75, 79, 95, 105, 107, 109, 111, 112, 117, 119, 124, 133–135, 163–178, 228, 244, 250, 292, 341, 355, 366, 402, 411, 427, 429, 443, 445, 512, 537, 532, 534, 536, 537, 538, 564.
- Nacionalno neopredijeljeni 30, 95.
- Narodna skupština Republike Srpske 16, 20, 25, 30, 59, 78, 88, 89, 93, 94, 96, 97, 102, 113, 117, 126, 156, 184, 234, 239, 250, 263, 268, 269, 270, 271, 272, 311, 315, 323, 347, 348, 349, 351, 352, 353, 355, 356, 383, 403, 408, 410, 412, 413, 437, 438, 439, 440, 441, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 453, 456, 457, 465, 477, 478, 503, 504, 553
- Nediskriminacija
v. diskriminacija
- Neposredna demokratija (direktna demokratija) 31, 32, 397, 400, 510, 514.
- Notar (notarijat) 301, 325, 326, 432.

O

- Obrazovni sistem 197, 198, 199.
- Oktroisani ustav 51, 56, 70, 77, 79, 345.
- Ombudsman 44, 81, 86, 105, 125, 126, 129, 130, 131, 133, 146, 306, 374, 463, 564, 566, 570.
- Opći okvirni mirovni sporazum za Bosnu i Hercegovinu
v. Dejtonski mirovni sporazum
- Općina/opština 22, 23, 76, 130, 133, 168, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 181, 192, 320, 321, 338, 343, 347, 349, 352, 355, 356, 357, 404, 406, 407, 411, 417, 424, 443, 444, 445, 448, 452, 454, 455, 460, 473, 482, 485, 486, 487, 488, 489, 493, 494, 495, 499–507, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 564, 573.

- općinsko vijeće/skupština opštine (opštinsko vijeće) 30, 170, 171, 172, 403, 404, 407, 411, 486, 495, 499, 511, 512, 513, 514, 515, 519, 524.
- Oružane snage BiH 89, 147, 231, 266, 267, 379, 381, 386, 387, 388, 389, 423, 464, 581.
- OSCE (Organizacija za evropsku sigurnost i saradnju) 45, 128, 139, 146, 183, 259, 328, 382, 386, 401, 402, 403, 405, 551, 563, 564, 565, 570, 571, 575, 576, 582.
- Ostali 22, 23, 26, 28, 29, 30, 33, 34, 35, 58, 59, 67, 68, 93, 96, 97, 98, 99, 102, 111, 116, 117, 125, 133, 164, 168, 169, 170, 174, 176, 228, 244, 258, 320, 321, 365, 366, 387, 398, 407, 409, 410, 412, 413, 441, 444, 446, 447, 448, 453, 454, 458, 463, 466, 467, 471, 476, 477, 479, 480.
- P**
- Pakt stabilnosti za Jugoistočnu Evropu 219, 382, 530, 567, 579, 583, 584.
- Paritet (načelo pariteta) 31, 52, 79, 80, 96, 253, 257.
- Parlamentarna skupština BiH 16, 20, 23, 24, 30, 36, 55, 59, 60, 62, 66, 68, 70, 71, 72, 73, 75, 76, 81, 82, 83, 85, 86, 89, 91, 92, 94, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 117, 118, 125, 147, 148, 167, 170, 173, 223, 227, 228, 230, 231, 233, 234, 235, 255, 259, 261, 262, 263, 265, 266, 267, 268, 270, 271, 272, 273, 274, 278, 281, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 293, 294, 295, 298, 312, 314, 316, 317, 345, 347, 349, 357, 360, 383, 402, 403, 404, 405, 407, 408, 412, 413, 414, 417, 421, 422, 441, 442, 444, 446, 457, 468, 469, 472, 475, 484, 490, 531, 535, 542, 553, 564, 565, 566, 574, 576, 577, 585, 586.
- Predstavnički dom BiH (Zastupnički dom BiH) 20, 30, 52, 55, 56, 60, 66, 71, 72, 73, 82, 83, 91, 98, 99, 100, 103, 183, 184, 228, 231–242, 244, 247, 250, 261, 262, 266, 268, 271, 272, 273, 274, 281, 284, 285, 286, 287, 288, 316, 345, 347, 403, 404, 405, 408, 412, 417, 422, 490, 577.
- Dom naroda BiH 24, 30, 52, 60, 66, 68, 70, 72, 75, 76, 91, 99, 100, 102, 103, 117, 170, 231, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 245, 246, 250, 255, 258, 261, 264, 267, 271, 272, 273, 274, 313, 408, 413, 446, 490, 535, 577.
- Parlament Federacije BiH 16, 20, 23, 25, 30, 59, 93, 95, 96, 97, 102, 111, 117, 173, 234, 250, 263, 268, 269, 271, 272, 276, 321, 322, 350, 352, 403, 408, 409, 410, 412, 413, 461, 463, 464, 465, 470, 471, 472, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 484, 585, 586.
- Predstavnički dom FBIH (Zastupnički dom FBIH) 30, 93, 96, 97, 126, 184, 276, 352, 403, 409, 463, 464, 470, 471, 476, 477, 478, 480, 482.
- Dom naroda FBIH 20, 30, 59, 79, 95, 97, 102, 111, 117, 125, 228, 229, 231, 233, 234, 263, 268, 269, 271, 272, 321, 408, 409, 410, 412, 413, 463, 464, 470, 476, 477, 479, 482, 484.
- Parlamentarne stranke 99, 102, 223, 225, 227, 237, 247, 248, 249, 252.
- Podjela nadležnosti (raspodjela nadležnosti) 16, 19, 22, 31, 52, 57, 58, 63, 64, 65, 74, 80, 98, 99, 102, 316, 434, 442, 463, 475, 506, 523.
- Politička prava 64, 68, 69, 95, 111, 113, 116, 117, 118, 132, 133, 167, 169, 170, 171, 179, 180, 182, 199, 228, 229, 259, 303, 327, 402, 536, 537.
- Političke partije/stranke 8, 12, 46, 48, 75, 77, 78, 79, 81, 90, 98, 101, 102, 104, 111, 125, 171, 172, 184, 194, 195, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 237, 238, 244, 247, 248, 250, 251, 252, 260, 262, 266, 270, 273, 274, 275, 276, 277, 279, 281, 286, 287, 295, 314, 330–335, 338, 340, 342, 345, 346, 350, 353, 357, 358, 397, 399, 400, 403, 414, 429, 406, 407, 445, 446, 447, 458, 465, 478.
- Polupredsjednički sistem (tip, uređenje) 24, 25, 227, 234, 273, 274, 279, 280.
- Pravna država 46, 47, 63, 64, 87, 106, 145, 179, 180, 199, 300, 301, 302, 304, 321, 528, 571.
- Pravobranilaštvo 300, 304, 306, 308, 319, 320, 324, 423, 431, 432.
- Pravosudni sistem 65, 88, 300, 304, 306, 307, 308, 323, 324, 326, 327, 536.
- Preambula v. Ustav BiH
- Predsjednički sistem 18, 19, 24, 25, 270, 277, 279, 294, 437, 451, 480.
- Predsjedništvo BiH 16, 24, 27, 30, 45, 58, 59, 62, 64, 66, 68, 69, 70, 72, 75, 80, 84, 85, 89, 99, 100, 103, 117, 118, 125, 126, 131, 147, 148, 170, 230, 231, 232, 233, 234, 236, 237, 238, 239, 242, 243, 253–278, 284, 285, 286, 287, 288, 294, 311, 312, 319, 344, 345, 348, 352, 376, 381, 382, 383, 384, 389, 403, 404, 405, 408, 412, 413, 422, 456, 462, 467, 490, 535, 552, 574, 576, 580, 585.
- Predstavnički dom Bosne i Hercegovine v. Parlamentarna skupština BiH

Predstavnički dom Federacije Bosne i Hercegovine
v. Parlamentarna skupština FBiH

Prenos nadležnosti s entiteta na državu 65, 71,
72, 73, 74, 75, 77, 78, 82–92, 94, 98, 102, 104,
140, 230, 231, 265, 283, 456.

Protektorat 19, 83, 139, 141, 142, 358, 434.

Prudski sporazum
v. Ustav BiH – ustavne promjene (revizija)

R

Raseljene osobe 30, 35, 42, 48, 53, 56, 67, 146,
153, 166, 246, 387, 396, 403, 406, 419, 420, 422,
430, 441, 449, 455, 476, 477, 487, 490, 537, 562,
584.

Rat 1992–1995. 166, 177, 194, 226, 412, 588.

Realna unija 15, 20, 36.

Referendum 31, 32, 39, 54, 77, 225, 340, 344, 345,
353, 400, 446, 498, 513, 514, 515, 524.

Republika Srpska (RS) 13, 16, 19–25, 27, 30, 36, 39,
42, 43, 46, 47, 48, 49, 53, 54, 59, 60, 63, 67, 68,
71, 77, 78, 88, 89, 90, 93–100, 102, 113, 114, 116,
117, 126, 128, 129, 130, 132, 134, 138, 140, 149,
155, 156, 157, 158, 169, 170, 173, 175, 176, 181,
187, 192, 197, 198, 203, 207, 208, 228, 233, 234,
236, 238, 239, 240, 241, 244, 245, 246, 248, 249,
250, 257, 258, 259, 261, 262, 263, 268, 269, 270,
271, 272, 275, 295, 300, 306, 307, 311, 316, 322,
323, 324, 327, 340, 347, 348, 349, 351, 352, 353,
354, 355, 356, 359, 360, 363, 364, 365, 381, 383,
388, 390, 401, 403, 404, 406, 408, 410, 412–414,
417, 418, 420, 421, 425, 427, 435–460, 465–469,
471, 477, 478, 491, 494, 495, 499, 500, 503, 518,
519, 553, 569, 570, 585, 586.

S

SFRJ (Socijalistička Federativna Republika
Jugoslavija) 18, 26, 29, 62, 137, 165, 166, 224,
310, 328, 337, 341, 439, 462.

Sigurnosna politika 151, 231, 267, 379–389, 393,
394, 395, 396, 531, 544, 545, 565, 567, 572.

Socijalna prava 57, 64, 67, 69, 105, 106, 107, 132,
133, 167, 187, 188, 189, 582.

Specijalni predstavnik
v. visoki predstavnik

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju 9, 13, 159,
201, 219, 220, 526, 530, 531, 532, 535, 540, 580.

Sudovi

– Sud Bosne i Hercegovine 16, 23, 99, 147, 154,
244, 300, 307, 308, 309, 310, 314, 315, 316, 319,
323, 383, 406.

– Ustavni sud BiH 23, 53, 61, 62, 66, 67, 83, 92,
94, 95, 100, 108, 126, 127, 158, 159, 224, 246,
261, 263, 301, 307, 309, 310–313, 315, 316, 320,
413, 440, 442, 465, 483.

– Vrhovni sud FBiH 16, 97, 125, 306, 307, 320,
321, 463, 466, 482.

– Vrhovni sud RS 16, 97, 306, 307, 323, 441, 444,
452.

– Ustavni sud FBiH 97, 309, 320, 321, 322, 452,
466, 473, 482, 483, 484, 488, 489.

– Ustavni sud RS 97, 323, 444, 452, 453.

– Apelacioni sud Brčko distrikta BiH 306, 309,
431, 432.

– kantonalni sudovi 16, 98, 300, 306, 309, 320,
321, 322, 374, 431, 466, 473, 482, 483, 486.

– okružni sudovi 16, 98, 300, 306, 309, 322, 323,
324, 374, 431, 452.

– osnovni sudovi 16, 98, 306, 309, 323, 324, 326,
375, 431, 432, 433, 452.

– opštinski/općinski sudovi 16, 98, 300, 306,
309, 320, 321, 322, 326, 482, 483, 486.

– ustavni sudovi 306, 309, 310, 482.

S

Suverenitet 15, 17, 19, 21, 22, 25–29, 31, 37, 58,
59, 65, 70, 72, 76, 78, 83, 84, 92, 93, 94, 106, 115,
118, 137, 140, 151, 157, 230, 283, 293, 314, 316,
333, 343, 383, 385, 393, 400, 401, 418, 419, 420,
421, 423, 426, 433, 438, 441, 442, 455, 457, 461,
463, 468, 469, 471, 490, 517, 518, 520, 535, 568,
585, 586.

T

Tužilaštva 300, 306, 309, 317, 319, 390, 424, 439,
553.

– Tužilaštvo/tužiteljstvo BiH 16, 23, 81, 84, 86,
99, 147, 154, 155, 244, 300, 301, 306, 307, 308,
309, 310, 316, 317, 318, 319, 329, 394, 395.

– Ured registrara BiH 301, 308, 309, 319.

– Federalno tužilaštvo FBiH 309, 318, 322.

– Republičko tužilaštvo RS 307, 309, 318, 322,
323, 324.

– Javno tužilaštvo Brčko distrikta BiH 306, 309,
432.

- kantonalna tužilaštva 309, 317, 322, 484.
- okružna tužilaštva 309, 324.

U

- Ujedinjene nacije (Ujedinjeni narodi, Organizacija ujedinjenih nacija) 43, 45, 47, 58, 105, 106, 110, 112, 119, 134, 136, 137, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 152, 153, 154, 158, 159, 163, 164, 180, 282, 304, 389, 438, 546, 548, 550, 554, 558, 562, 572, 578, 586, 587.
- Unitarna država (unitarni princip, unitarno uređenje) 15, 20, 23, 36, 51, 57, 73, 258, 335, 340, 443, 460, 497.
- Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima 105, 106, 107, 110, 112, 303.
- Ustav BiH (Dejtonski ustav) 7, 9, 16-24, 26-31, 34, 35, 36, 43, 48, 49, 50, 51, 53-95, 98-118, 125, 126, 127, 130, 132, 133, 134, 135, 138-141, 145, 147, 148, 158, 161, 168, 183, 188, 206, 227-231, 238, 239, 242, 245, 246, 249, 250, 252, 253, 255, 256, 257, 259, 261-272, 274, 279, 280, 281, 283, 284, 285, 290, 291, 292, 294, 297, 302, 303, 306, 307, 309, 310, 311, 312, 313, 315, 316, 322, 323, 338, 345, 351, 354, 360, 381, 382, 383, 384, 387, 388, 395, 401, 402, 404, 405, 406, 412, 413, 414, 415, 417, 420, 421, 422, 423, 425, 426, 432, 434, 437, 438, 440-444, 455, 456, 457, 458, 460, 461, 464-469, 471, 472, 473, 489, 490, 499, 505, 534, 535, 536, 546, 568, 574, 585.
- amandman I 92, 99, 115, 148, 417, 418, 421, 422, 425, 434.
  - Aneks 4 19, 27, 29, 30, 43-45, 107, 108, 116, 138, 145, 283, 344, 345, 381, 438, 461, 574.
  - ustavne promjene (revizija) 28, 48, 49, 53, 55, 57, 59, 65, 71-80, 82, 83, 84, 85, 88, 90, 91, 98, 99, 102, 104, 110, 125, 145, 148, 171, 231, 249, 252, 254, 287, 288, 316, 327, 329, 338, 347, 350, 351, 413, 442, 458, 464, 535, 538, 569, 570, 571.
  - Aprilski paket 71, 80, 82, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 227, 234, 250, 287.
  - Butmirski paket (Butmirski proces) 71, 80, 98, 102, 104, 227.
  - Prudski sporazum 80, 98, 101, 104.
  - preambula 28, 29, 30, 31, 35, 43, 51, 58-61, 63, 64, 70, 94, 95, 107, 116, 134, 145, 168, 228, 413, 466.

- Ustav Federacija BiH 20, 21, 22, 23, 24, 34, 36, 52, 71, 93, 94, 95, 96, 98, 110, 110, 111, 112, 113, 114, 125, 132, 134, 135, 139, 320, 321, 322, 390, 440, 452, 459, 461, 463-467, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 478, 481-489, 499, 500, 502, 504, 505, 506, 518, 585, 586.
- Ustav Republike Srpske 20, 23, 24, 71, 72, 88, 93, 94, 95, 96, 113, 114, 116, 132, 134, 140, 322, 323, 437-458, 465, 466, 477, 499, 500, 503, 518, 585.
- Ustav Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine 26, 224, 229, 253, 254, 390.
- Ustavne konvencije 51, 56.

V

- Vanjska politika 27, 224, 227, 232, 233, 239, 240, 290, 291, 380, 385, 386, 394, 489, 490, 526, 527, 531, 544, 545, 560, 572, 573, 574, 576, 577, 585, 586, 587, 589.
- Vašingtonski sporazum 21, 34, 40, 52, 125, 341, 381, 459, 460, 461, 467, 468, 475.
- Venecijanska komisija (Evropska komisija za demokraciju kroz pravo) 81, 88, 124, 125, 140, 141, 149, 160, 169, 170, 246, 252, 259, 469, 552, 553, 554, 558, 570.
- Vijeće Evrope 9, 108, 112, 119, 122, 124, 128, 139, 140, 150, 151, 152, 164, 166, 167, 174, 176, 249, 300, 307, 327, 381, 387, 402, 413, 414, 469, 495, 496, 499, 509, 546, 548, 550, 565, 566, 567, 570, 571, 572, 578, 579, 584, 586.
- Vijeće ministara Bosne i Hercegovine 16, 24, 85, 147, 148, 175, 181, 184, 231, 232, 233, 234, 236, 237, 238, 239, 240, 242, 279-290, 292-299, 307, 308, 312, 319, 320, 328, 360, 363, 382, 383, 394, 414, 430, 431, 469, 470, 533, 534, 541, 552, 565, 574, 576, 582, 585, 588.
- Vijeća nacionalnih manjina 97, 173, 453
- Vijeće naroda RS 16, 30, 78, 88, 93, 96, 97, 410, 440, 444, 445, 446, 447, 448, 453, 458, 477, 478.
- Vijeće sigurnosti 45, 110, 136, 137, 142, 143, 144, 152, 154, 158, 159, 328, 380, 386, 549, 551, 555, 556, 557, 578.
- Vijeće za implementaciju mira 45, 84, 136, 138, 139, 142, 143, 144, 146, 147, 148, 149, 150, 152, 154, 155, 156, 158, 159, 304, 421, 552.
- Vijeće za regionalnu saradnju 567.
- Višestranački izbori 21, 224, 225, 461.

Visoki predstavnik (specijalni predstavnik) 7, 12,
30, 45, 47, 48, 49, 57, 59, 71, 79, 81-87, 90, 91,
92, 95, 96, 98, 99, 102, 104, 128, 131, 136, 137,
138, 139-162, 170, 223, 227, 232, 234, 243, 244,
245, 249, 259, 261, 262, 281, 282, 295, 304, 314,
315, 317, 319, 322, 324, 327, 345, 350, 355, 360,
364, 381, 382, 386, 403, 413, 419, 420, 421, 434,
439, 440, 441, 448, 464, 465, 467, 535, 544, 546,
551, 552, 553, 554, 557, 568, 569, 570, 571, 580,
584.

Visoko sudsko i tužilačko vijeće 147, 154, 231, 294,
303, 304, 308, 309, 313, 317, 320, 321, 322, 324,
432, 466, 483, 486, 553.

Vitalni nacionalni interes 30, 32, 59, 75, 76, 78, 80,
96, 97, 98, 100, 103, 117, 235, 236, 245, 246, 253,
263, 268, 269, 312, 440, 443, 444, 445, 448, 453,
464, 465, 467, 473, 477, 478, 568.

Z

Zakonodavni postupak 72, 83, 84, 231, 235, 236,
241, 242, 243, 433, 444, 446.

Zastupnik 160, 169, 228, 229, 235, 239, 247, 250,
251, 263, 312, 315, 399, 406, 409, 414, 427, 428,
429, 461, 478, 482, 483, 484.

ZAVNOBiH 26, 29, 224, 466.

Ž

Ženska ljudska prava 182, 183, 185, 191.

Biografije

Damir Banović, diplomirao je na Pravnom fakultetu u Sarajevu i magistrant je na Katedri za državno i međunarodno javno pravo. Studira i filozofiju na Odsjeku za filozofiju i sociologiju na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Radi kao asistent na Pravnom fakultetu u Sarajevu na naučnoj oblasti teorija države i prava, te kao koordinator programa društvene nauke u organizaciji Sarajevski otvoreni centar.

Objavio je slijedeće radove (izbor): *Uvod u politički sistem BiH: izabrani aspekti* (priređivač, zajedno sa Sašom Gavrićem i Christinom Krause, 2009, Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar i Fondacija Konrad Adenauer); *Constitutional reform in Bosnia and Hercegovina. Procedures, Challenges, Recommendations* (ko-autor sa Sašom Gavrićem, u časopisu *Südosteuropa-Mitteilungen*, 1/2010).

Zajedno sa Sašom Gavrićem urednik je ovog zbornika.

Saša Gavrić, završio studij Političkih i upravnih nauka na Univerzitetu Konstanz (Njemačka). Trenutno piše master-rad na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu. Radi kao izvršni direktor Sarajevskog otvorenog centra, realizujući projekte u polju obrazovanja, nauke/izdavaštva i kulture. Autor i koautor je nekoliko članaka, te je priređivač različitih publikacija/zbornika u oblasti politologije i esejistike. Prevodi pojedinačne naučne radove i knjige s njemačkog i na njemački jezik. Urednik je edicije *Politikon* pri University Press-u Sarajevo.

Objavio je slijedeće radove (izbor): *Uvod u politički sistem BiH. Izabrani aspekti* (priređivač, zajedno sa Damirom Banovićem i Christinom Krause, 2009, Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar i Fondacija Konrad Adenauer); *Das politische System Bosnien-Herzegowinas* (koautor sa Solveig Richter, zbornik *Die politischen Systeme Osteuropas*, 2010, Wiesbaden: VS Verlag); *Constitutional reform in Bosnia and Hercegovina. Procedures, Challenges, Recommendations* (koautor sa Damirom Banovićem, u časopisu *Südosteuropa-Mitteilungen*, 1/2010).

Zajedno sa Damirom Banovićem priređivač je ovog zbornika.

Dina Bajraktarević, diplomirala je na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu na kojem je stekla i naučni stepen magistra pravnih nauka iz oblasti evropskog prava. Zaposlena je na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu u zvanju višeg asistenta.

Objavila je sljedeće radove: *Zaštita potrošača na tržištu finansijskih usluga u Bosni i Hercegovini*, Pravna misao, br. 1/2, str. 7-35; *Zaštita investitora i pravni mehanizmi sprečavanja tržišnih zloupotreba u Evropskoj uniji i Bosni i Hercegovini*, Kriminalističke teme, Godište X, br. 1-2, str. 1-42; *Negiranje genocida – Dilema između krivičnog procesuiranja i slobode govora*, Kriminalističke teme, Godište VI, 2007. god, br. 1-2, str. 223-233.

Katarina Crnjanski-Vlajčić diplomirala je 2004. godine na Fakultetu političkih nauka u Beogradu, smjer Međunarodni odnosi. Magistrirala je na Religijskim studijima u Centru za interdisciplinarnu postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu. Od 2005. godine radila je u Evropskom centru za prava manjina u Beogradu, a od 2007. godine u Centru za istraživanje etniciteta u Beogradu. Već nekoliko godina živi i radi u Sarajevu.

Objavila je više članaka i studija iz oblasti prava i položaja manjina.

Amer Džihana, diplomirao je i magistrirao na Odsjeku žurnalistike sarajevskog Fakulteta političkih nauka i magistrirao javne politike na Centralnoevropskom univerzitetu u Budimpešti. Studira na doktorskom studiju na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu. Radi kao direktor istraživanja i zagovaranja u Internewsu BiH. Zajedno sa Zalom Volčić uredio je knjigu *Mediji i nacionalne ideologije: analiza izvještavanja o suđenjima za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji*.

Objavio je autorske radove *Spinning out of control: Media coverage in the Bosnian conflict* (s Michalom Sládačekom) i *Javni RTV sistem u BiH* (s Tarikom Jusićem), kao i policy studiju *RTV sistem u BiH između etničkog ekskluzivizma i dugoročne stabilnosti*. Kao saradnik za BiH, učestvovao je u međunarodnom istraživanju *INDIREG* o nezavisnosti i efikasnosti regulatornih tijela zaduženih za sprovedbu AVMS direktive, kao i u studiji *Digital Media Mapping*.

Sanja Golijanin, diplomirala je na Pravnom fakultetu Univerziteta u Istočnom Sarajevu. Akademske diplomske master studije završila je na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Doktorant je na Javnopravnoj i teorijskopravnoj katedri. Radi kao viši asistent na Pravnom fakultetu u Istočnom Sarajevu, uža naučna oblast upravno pravo i uprava.

Objavila je preko deset stručnih i naučnih radova, te učestvovala na nekoliko domaćih naučnih i stručnih skupova.

Thorsten Gromes, dr. phil, diplomirao je politologiju. Radi kao saradnik Instituta za istraživanje mira u Frankfurtu (HSFK/PRIF).

Objavio je sljedeće radove: *The Prospect of European Integration and Conflict Transformation in Bosnia and Herzegovina*. u: Journal of European Integration, vol 31., izdanje br. 4. 2009; *Dampening the Dangers of Democratization: Lessons from Bosnia and Herzegovina*. u: Journal of Intervention and Statebuilding, 3. godište, 1/2009; *Demokratisierung nach Buergerkrieg: Das Beispiel Bosnien und Herzegowina*, Frankfurt am Main und New York, 2007; *Federalism as a Means of Peace-Building: The Case of Postwar Bosnia and Herzegovina*. u: Nationalism and Ethnic Politics, 16: 3-4, 354-374, 2010.

Nermin Keranović, diplomirao je na Pravnom fakultetu u Sarajevu, gdje pohađa i post-diplomski master studij na Katedri krivičnog prava, međunarodnog prava i smjera. Radi kao stručni saradnik za pravna pitanja u "BH Telecom" d.d. Sarajevo, a pripravnički staž obavljao je u Uredu registrara i Tužilaštvu Bosne i Hercegovine.

Objavio je članak *Evropski sud za ljudska prava*, Ljudska prava, Pravni fakultet Sarajevo, 2009, u koautorstvu. Uže oblasti: međunarodno humanitarno pravo. Nagrađen nagradom "Akademik dr. Edhem Čamo" Univerziteta u Sarajevu za naučnoistraživački rad.

Ines Krtalić, diplomirala je na Pravnom fakultetu u Sarajevu. Radi kao šef kabineta u Uredu ministra pravde Bosne i Hercegovine, te kao Liaison Officer za Regionalnu školu za reformu javne uprave.

Objavila je: *Priručnik za polaganje stručnog upravnog ispita* (juli 2011).

Lejla Lilić, diplomirala na Pravnom fakultetu u Sarajevu 2005. godine, a magistrirala na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Mostaru na Katedri državnopravnih znanosti. Akademiju za političko usavršavanje završila je 2007. godine. Radi u pravnom odjelu Agencije za zastupanje i zaštitu autorskih prava Sine Qua Non. Uvrštena je na listu eksperata za međunarodno pravo za 2008. godinu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika BiH.

Goran Marković završio je Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu 2001. godine. Magistrirao je na istom fakultetu 2005. godine odbranivši magistarski rad na temu "Participativna demokratija u razvijenim građanskim društvima. Ideje i iskustva". Doktorsku disertaciju pod naslovom "Federalizam u ustavnom sistemu Bosne i Hercegovine" odbranio je 2009. godine na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Zaposlen je na Pravnom fakultetu Univerziteta u Istočnom Sarajevu kao docent na predmetima Ustavno pravo i Uvod u pravo.

Autor je monografije *Perspektive participativne demokratije*, koju je 2007. godine izdao Left International Forum iz Stockholma. U štampi je monografija *Bosanskohercegovački federalizam*. Objavio je oko 25 stručnih i naučnih radova i učestvovao na više od 20 domaćih i međunarodnih naučnih i stručnih skupova. Član je redakcije "Godišnjaka Pravnog fakulteta u Istočnom Sarajevu" i kourednik časopisa "Novi Plamen" iz Zagreba. Član je International Institute for Self-management.

Enis Omerović je završio Pravni fakultet u Sarajevu 2005. godine. Na Pravnom fakultetu Univerziteta u Glasgouu (Škotska, Velika Britanija) magistrirao je iz oblasti međunarodnog krivičnog prava 2006. Radio je kao asistent na predmetu Međunarodno javno pravo na Pravnom fakultetu u Tuzli. Od marta 2008. radi kao viši stručni saradnik na Institutu za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu. U akademskoj 2008/2009. godini bio je angažiran u svojstvu višeg asistenta na Katedri za državno i međunarodno javno pravo na Pravnom fakultetu u Zenici.

Objavio je više stručnih i naučnih radova i monografija iz oblasti Ljudskih prava, međunarodnog javnog i međunarodnog krivičnog prava, te je bio učesnik, izlagač i predavač na više domaćih i međunarodnih konferencija, naučnih skupova i ljetnih škola. Trenutno radi na izradi doktorske disertacije iz oblasti međunarodnog javnog prava na Pravnom fakultetu u Zenici.

Maja Sahadžić je magistar pravnih znanosti. Radi kao viši asistent na International University of Sarajevo, na odsjeku Međunarodni odnosi, gdje predaje predmete Međunarodno pravo, Ustavno pravo i Europski sustavi.

Objavila je veći broj znanstvenih radova među kojima su: *Uspostavljanje Vrhovnoga suda BiH: aktualna pravna misao o teoretskoj nedosljednosti u praksi*, u: Sveske za javno pravo (Sarajevo); *Electoral System of Bosnia & Herzegovina: Short Review of Political Matter and/or Technical Perplexion*, u: Contemporary Issues (Zagreb); *Komparativni prikaz Ustava Kraljevine Belgije i pojedinih ustavnih rješenja Ustava Bosne i Hercegovine*, u: Pravna misao (Sarajevo); itd.

Nermina Saračević, diplomirala je na Fakultetu ekonomskih i političkih nauka na Kairskom univerzitetu u Egiptu (2001.). Magistrirala je na Univerzitetu u Bolonji, Italija (2006.) iz oblasti razvojnih studija i međunarodne saradnje. Radi u Direkciji za evropske integracije u Sektoru za koordinaciju EU programa pomoći. Bavi se istraživačkim radom u području političkog razvoja i pitanja legitimiteta savremenih političkih sistema.

Vlade Simović, diplomirao je na žurnalistiku na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Banjoj Luci. Master studije iz političke analitike i menadžmenta završio je na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Trenutno pohađa doktorske studije iz politikologije na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Radi kao asistent na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci na naučnoj oblasti politička teorija/istorija političkih ideja.

Objavio je sljedeće radove (izbor): *Politički život u Bosni i Hercegovini od 1990 do 1992 godine* (Časopis 'Značenja', Doboj 2008); *SDS u političkom životu i društvenim reformama u Bosni i Hercegovini od 1990 do 1995 godine* (Zbornik radova sa naučnog skupa 'Banjalučki novembarski susreti' Filozofskog fakulteta, Univerziteta u Banjoj Luci, Banja Luka 2009); *Globalni mediji i demokratija* (Zbornik radova sa naučnog skupa Nezavisnog univerziteta Banja Luka, Banja Luka 2010).

Nedžad Smilagić, diplomirao je na Pravnom fakultetu u Sarajevu, gdje pohađa i post-diplomski master studij iz krivičnog prava. Na stručnim usavršavanjima boravio je na Max-Planck-Institutu za strano i međunarodno krivično pravo u Freiburgu (Njemačka), Institutu za krivičnopravne studije u Siracusi (Italija), Univerzitetu u Salzburgu (Austrija) i Beogradskom centru za ljudska prava (Srbija). Radi kao saradnik za pitanja vladavine prava u Odjelu za zakonodavnu i pravosudnu reformu Misije OSCE-a u BiH, a pripravnički staž obavio je u Uredu registrara i Sudu Bosne i Hercegovine. Uže oblasti: međunarodno, evropsko i komparativno krivično pravo i restorativna pravda.

Mirza Smajić, diplomirao i magistrirao je na Fakultetu političkih nauka Sarajevo, odsjek Sigurnosnih i mirovnih studija. Doktorant je na Fakultetu političkih nauka Sarajevo. Radi kao viši asistent na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu na modulima Kriminalistika, Sigurnosni sistemi i službe (Unutrašnja sigurnost), Sigurnosne i mirovne studije. Stalni je predavač na kursu "Sigurnosna politika BiH" u organizaciji Ministarstva sigurnosti BiH i Misije OSCE u BiH. Učesnik i predavač je na više konferencija i seminara u zemlji i inostranstvu. Angažovan je na više naučno-istraživačkih projekata u BiH i Hrvatskoj.

Objavio je knjigu *Organizovani kriminal u BiH; tranzicijske dileme*, Fakultet političkih nauka u Sarajevu, te više naučnih i stručnih radova.

Mladen Šain, diplomirao je na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu i stekao magisterij pravnih nauka na Pravnom fakultetu Univerziteta Ludwig Maximilian u Münchenu. Radi kao spoljni saradnik i predavač na univerzitetu Sarajevska škola za nauku i tehnologiju, na naučnoj oblasti međunarodno javno pravo, te na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu na predmetima Upravno pravo i Radno i socijalno pravo.

Objavio je rad *Utjecaj Uredbe Rim I na domaće koliziono pravo s aspekta primjenjivosti*, a autor je *Priručnika za obuku iz oblasti ravnopravnosti spolova* čiji je izdavač Gender centar Federacije BiH.

Aida Zaimović, diplomirala na Ekonomskom fakultetu u Sarajevu 2007. godine, a od 2008. godine je student akademskog postdiplomskog studija iz oblasti međunarodne ekonomije na Ekonomskom fakultetu u Sarajevu. Trenutno dovršava magistarsku tezu iz oblasti međunarodne ekonomske politike. Zaposlena je kao asistent na Ekonomskom fakultetu u Sarajevu na predmetima Makroekonomija i Ekonomija Evrope, a učestvuje i u nastavnom procesu na Fakultetu političkih nauka na predmetu Ekonomska diplomatija.

Objavila je šest radova, od kojih izdvajamo koautorstvo u izradi priručnika *Evropski fondovi za Bosnu i Hercegovinu* u izdanju Ekonomskog fakulteta u Sarajevu.

Andrea Zubović, magistrirala je na Univerzitetu Oxford, a diplomirala na Pravnom fakultetu u Sarajevu i stekla diplomu na Ekonomskom fakultetu u Sarajevu. Radi kao Senior Associate u CMS Reich-Rohrwig Hainz Sarajevo, te kao predavač na Sarajevo School of Science and Technology na naučnoj oblasti pravo EU.

Objavila je sljedeće radove: *BiH – Novi Zakon o privrednim društvima RS*, International Financial Law Review, mart 2009, *Novi Zakon o porezu na dohodak*, International Financial Law Review, decembar 2008.

Amila Ždralović, diplomirala je na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu (Odsjek filozofija i sociologija), a magistrirala na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu (Odsjek sociologija). Radi kao viši asistent na Pravnom fakultetu u Sarajevu na naučnoj oblasti sociološke dimenzije prava.

Objavila je sljedeće radove: *Čitanje Rawlsove teorije prvobitnog položaja iz perspektive rasprave o pravednosti Iris Marion Young*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, LIII – 2010., Pravni fakultet u Sarajevu, Sarajevo, 2010.; *Oblikovanje roda u tranzicijskim procesima sa osvrtom na BiH*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, LII – 2009., Pravni fakultet u Sarajevu, Sarajevo, 2009.; *Simboličko nasilje i rodni odnosi*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, LI – 2008., Pravni fakultet u Sarajevu, Sarajevo, 2008. itd.

IKD UNIVERSITY PRESS
Izdanja MAGISTRAT
tel: (++ 387 33) 71 35 85; fax: 71 35 86
e-mail: magistra@bih.net.ba

Do sada objavljeno:

EDITIO IURISTICA

Muhić Fuad: TEORIJA DRŽAVE I PRAVA – III izd.
Festić Raifa: STARI KODEKSI
Buergethal T.: MEĐUNARODNA LJUDSKA PRAVA U SAŽETOM OBLIKU
Folsom H. Ralph, Gordon W. Michael, Spanogle A. John: MEĐUNARODNI TRGOVAČKI POSLOVI
U SAŽETOM OBLIKU
Ibrahimagić Omer: POLITIČKI SISTEM BOSNE I HERCEGOVINE – Knjiga prva
Muhić Fuad: TEORIJA DRŽAVE I PRAVA – IV izdanje
Dedić Sead: OSNOVI SOCIJALNOG PRAVA
Stanojević Obrad: RIMSKO PRAVO – bh. izdanje
Šemić Hilmija: TRGOVAČKO PRAVO – Knjiga prva
Traljić Nerimana, Bubić Suzana: PORODIČNO PRAVO – II izdanje
Dedić Sead: UPRAVNO PRAVO BOSNE I HERCEGOVINE
Sadiković Ćazim: EVROPSKO PRAVO LJUDSKIH PRAVA
Šemić Hilmija: TRGOVAČKO PRAVO – TRGOVAČKO UGOVORNO PRAVO, Knjiga druga
Imamović Mustafa: HISTORIJA DRŽAVE I PRAVA BOSNE I HERCEGOVINE – II izd.
Dedić Sead: UPRAVNO PROCESNO PRAVO
Misita Nevenko: OSNOVI PRAVA EVROPSKE UNIJE
Bakšić-Muftić Jasna: SISTEM LJUDSKIH PRAVA
Ibrahimagić Omer, Kurtćehajić Suad: POLITIČKI SISTEM BOSNE I HERCEGOVINE – Knjiga druga
Šemić Hilmija, Dedić Sead: UPRAVLJENJE I RUKOVOĐENJE TRGOVAČKIM SUBJEKTIMA U FBiH
Sadiković Ćazim: EVROPSKO PRAVO LJUDSKIH PRAVA – II izd.
Imamović Mustafa: HISTORIJA DRŽAVE I PRAVA BOSNE I HERCEGOVINE – III izd.
Tomić Zvonimir: KRIVIČNO PRAVO – Posebni dio
Dedić Sead: SOCIJALNO PRAVO – II nov. izd.
Dedić Sead, Gradašćević-Sijerčić Jasminka: RADNO PRAVO
Šemić Hilmija: MEĐUNARODNO TRGOVAČKO PRAVO – Knj. 1
Kamarić Mustafa, Festić Ibrahim: UPRAVNO PRAVO – Opšti dio, 3. izm. izd.
Dautbašić Ismet: FINANSIJE I FINANSIJSKO PRAVO – VII izd.
Čaušević Dženana: PRAVNO-POLITIČKI RAZVITAK BOSNE I HERCEGOVINE
– dokumenti sa komentarima
Šemić Hilmija: MEĐUNARODNO TRGOVAČKO UGOVORNO PRAVO
Imamović Mustafa: BOSNIA AND HERZEGOVINA: EVOLUTION OF ITS POLITICAL AND LEGAL
INSTITUTIONS
Marković M. Slobodan: PRAVO INTELEKTUALNE SVOJINE

EDITIO CIVITAS

Tomić M. Ivo: NERASKIDIVI BOSANSKI NODUS
Magezis Joy: ŽENSKE STUDIJE
Zgodić Esad: KA KRITICI FUNDAMENTALIZMA

Osmančević Enes: INTERNET, TRADICIONALNA I VIRTUALNA JAVNOST
Repovac Hidajet: SOCIOLOGIJA SIMBOLIČKE KULTURE
Miković Milanka: MALOLJETNIČKA DELINKVENCIJA I SOCIJALNI RAD
Bakaršić Kemal: FRAGMENTI KULTURNE HISTORIJE BOSNE I HERCEGOVINE
Miković Milanka: OSNOVE SOCIJALNE POLITIKE
Cvitković Ivan, Abazović Dino (uredili): RELIGIJA I EUROPSKE INTEGRACIJE
Džajić R. Amira: IZBORNI MARKETING: ISKUSTVA POLITIČKIH STRANAKA U BOSNI I HERCEGOVINI
OD 1997. DO 2002.
Abazović Dino: "ZA NACIJU I BOGA": SOCIOLOŠKO ODREĐENJE RELIGIJSKOG NACIONALIZMA
Tauber Eli: ILUSTROVANI LEKSIKON JUDAIZMA: ISTORIJA, RELIGIJA I OBIČAJI
Konstantinović Radomir: FILOSOFIJA PALANKE, 1. sarajevsko izdanje
Babić Mile: HEGELOVA FILOZOFIJA PRAVA

EDITIO ECONOMICA

Rostowski Jacek: REFORMA BANKARSTVA U CENTRALNOJ EVROPI I U BIVŠEM SOVJETSKOM SAVEZU
Doernberg L. Richard: MEĐUNARODNO OPOREZIVANJE U SAŽETOM OBLIKU
Pita Sanjin, Jašarević Haris, Milišić Tatjana, Ruvić Sanjin (priredili): ZBIRKA SPORAZUMA O
IZBJEGAVANJU DVOSTRUKOG OPOREZIVANJA SA PRIMJENOM U BiH
Hadžiahmetović Azra: EKONOMIJA EVROPSKE UNIJE

EDICIJA POSEBNIH IZDANJA

Ibrahimagić Omer: SRPSKO OSPORAVANJE BOSNE I BOŠNJAKA
SERB DENIAL OF BOSNIA AND BOSNIACS
Balić Hasan: BOSANSKA KATAKLIZMA – STUDIJA SLUČAJA FOČA
Tochman Wojciech: KAO DA JEDEŠ KAMEN
Rožajac-Zulčić Mirela, Teronić Ivana (priredile): GRAĐA ZA BIBLIOGRAFIJU MUSTAFE IMAMOVIĆA
Zbornik radova: MUSTAFA IMAMOVIĆ 45 GODINA NAUČNOG I PUBLICISTIČKOG RADA

EDITIO MEMORIA IURIS

Tomić Zvonimir: NIRNBERŠKA PRESUDA
Durmišević Enes: USPOSTAVA I PRAVNI POLOŽAJ RIJASETA ISLAMSKJE ZAJEDNICE U BOSNI I
HERCEGOVINI 1882-1899.
Imamović Mustafa: PRAVNI POLOŽAJ I UNUTRAŠNJO-POLITIČKI RAZVITAK BOSNE I HERCEGOVINE
OD 1878. DO 1914. – 3. izdanje

EDITIO VADEMECUM IURIS

Dedić Sead, Gradašević-Sijerčić Jasminka: MEĐUNARODNI RADNI STANDARDI U RADNOM
ZAKONODAVSTVU BiH
Šemić Hilmija (prir.): IZVORI TRGOVAČKOG PRAVA U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE
– PRAKTIKUM
Omanović Sanjin: DRAFT NOVOG ZAKONA O PARNIČNOM POSTUPKU FEDERACIJE BiH S
KOMENTAROM / COMMENTARIES TO THE DRAFT CIVIL PROCEDURE CODE OF
THE FEDERATION OF B&H
Lepušina Milenko, Senjak Kata: ZBIRKA PROPISA O NOTARIMA SA STRUČNIM OBJAŠNENJIMA
Dautbašić Bakir: VODIČ KROZ PROPISE O DRŽAVLJANSTVU BiH

EDICIJA NJEMAČKO PRAVO

ZAKON O KRIVIČNOM POSTUPKU SAVEZNE REPUBLIKE NJEMAČKE (StPO)

EDITIO SECURITAS

Masleša Ramo: TEORIJE I SISTEMI SIGURNOSTI

Šaković Asim: EKONOMSKA KRIMINALISTIKA

EDITIO DISERTATIO

Vukadin Dragan: INDIVIDUALNA I KOLEKTIVNA LJUDSKA PRAVA

Sadiković Lada: VANREDNO STANJE I LJUDSKA PRAVA

Bandović Sanjin: INSTITUCIJE KAO DIO SISTEMA JUSTINIJANOVE KODIFIKACIJE

EDITIO POLITIKON

Moeckli Silvano: POLITIČKI SISTEM ŠVAJCARSKJE

Banović Damir/Gavrić Saša (priređili): DRŽAVA, POLITIKA I DRUŠTVO U BOSNI I HERCEGOVINI
– ANALIZA POSTDEJTONSKOG POLITIČKOG SISTEMA (Zbornik radova)

EDICIJA MUSTAFA IMAMOVIĆ BIRA ZA VAS

Imamović Mustafa: KNJIGE I ZBIVANJA

Branković Jasmin: MOSTAR 1833-1918. – UPRAVNI I POLITIČKI POLOŽAJ GRADA

U SARADNJI SA:

Pravnim centrom Fonda otvoreno društvo BiH

Hartley T. C.: OSNOVI PRAVA EVROPSKE ZAJEDNICE – USTAVNO I UPRAVNO PRAVO

Udruženjem izbornih zvaničnika u BiH

Arnautović Suad (prir.): LOKALNI IZBORI 2004. – NAUČENE LEKCIJE

Centrom za Srednjoistočnu Evropu i Balkan

Grupa autora: PRAVDA NA TLU EVROPE – Zakonski principi u proširenoj Evropi

Izdanja Antibarbarus Zagreb, Sa(n)jam knjige u Istri, Pula

Karpatský Dušan: EPISTOLAR

Distribuirana

UNIVERSITY PRESS, Sarajevo
tel: (+387 33) 71 35 85, fax: 71 35 86,
e-mail: unipress@bih.net.ba

Knjižara *LIBRIS IURIS*, Obala Kulina bana 7/1 (Pravni fakultet)
tel/fax: (+387 33) 55 06 75; 55 06 76,
e-mail: universitypress@bih.net.ba

Knjižara *OPENBOOK*, Franje Račkog 1 (Filozofski fakultet)
tel/fax: (+387 33) 22 62 76
e-mail: openbook@bih.net.ba

Editio POLITIKON

Država, politika i društvo u Bosni i Hercegovini

– Analiza postdejtonskog političkog sistema

ZBORNIK RADOVA

priredili

Damir Banović i Saša Gavrić

Izdavači:

“UNIVERSITY PRESS” Sarajevo

“MAGISTRAT” Sarajevo

Za izdavače:

Saliha Ganić-Marković, direktorica izdavačke djelatnosti

Dizajn korice:

Una Čardžić

DTP i računarska priprema:

Saliha Ganić-Marković

Štampa:

Štamparija FOJNICA d.o.o.

Fojnica

Za štampariju:

Šehzija Buljina, direktor

Tiraž:

400 primjeraka

Sarajevo, novembra/studenog 2011.

BOSNA HERCE

Projekat pomogli

Konrad
Adenauer
Stiftung

ISBN 978-9958-673-03-0

9 789958 673030

HERCE BOSNA HERCE